

Dahkoesoejkesje

Dahkoesoejkesje saemien gielide

Dahkoesoejkesje

Dahkoesoejkesje saemien gielide

SISVEGE

Åvtebaakoe.....	8
Vijries jih guhkiesmieresne barkoe saemiej gielide	10
Politijkhen våarome.....	11
Reaktelds våarome	12
Diedte saemien gielh gorredidh	14
Saemiedigkien barkoe saemien gieline	14
Örneme barkoen mietie jih gieteldssoejkesjen däeriedimmie.....	16
Daenbiejjien tsiehkieh saemien gielide	17
Goerehimmieh saemien gielij bijre	19
Maanajgiert jih maadthööhpehtimmie	19
Dååjretimmieh gièleskreejrehtimmiNe jeatjah laantide10.....	21
Uvtelasse orre laake nasjovnellen unnebelâhkoej jih onnelâhkoej gielij bijre Sveerjesne	24

Ulmieh, haestemh, guhkiesmieresne strategijh jih råajvarimmieh

LiEREDH:

Ööhpehtimmiem tjirkedh noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielesne gaajhkine daltesinie	25
Saemie maanajgiertfaalaldahke	26
Råajvarimmie 1. Bievneshaanajgiertfaalaldahkem saemien maanide tseegkedh	27
Råajvarimmie 2. Maah toe-evtiedimmie gielen vuartesje	28
Råajvarimmie 3. Pedagogikhken viehkievietieh eevtiedidh	29
Maadthööhpehtimmiefaalaldahke saemiengielesne	29
Råajvarimmie 4. Kaarhtedimmie learohkij vierhtiedimmiem saemienööhpetimmeste	31
Råajvarimmie 5. Learoesojekesjij bïhkedimmieh	32
Råajvarimmie 6. Giehtjedimmie tjeltijgumie jih fylketjeltigumie tjirrehtimmien reakta ööhpehtæmman saemiengielesne	32
Råajvarimmie 7. Maajehööhpehtimmien viermievierhke	32
Råajvarimmie 8.	33
Ektiebarkoe Sveerjine saemienööhpehtimmien	33
Råajvarimmie 9. Ektiebarkoe Såevmine saemienööhpehtimmien bijre	33
Saemiej learoevierhtieh	33
Råajvarimmie 10. Saemien learoevierhtieh – produsjovne, distribusjovne jih jarkoestimmie	33
Råajvarimmie 11. Bievneshråajvarimmieh reaktaj jih tjælloj saemienööhpehtæmman	34
Voeneskuvlh	34
Gieleööhpehtimmie jih alfabetisereme geervide	35
Råajvarimmie 12. 5-jaepiej geerveööhpehtimmieprovsjekte saemiengielesne	35
Råajvarimmie 13. Kaarhtedidh vijremem ietnegieleanalfabetisme jih daarpoë ööhpehtimmien saemiengielesne geervide	36
Råajvarimmie 14. Alfabetiseremeprovsjekte geervide Tromsesne	36
Jillebe ööhpehtimmie jih skreejreme	37
Råajvarimmie 15. Saemien lohkehtæffa ööhpehtimmie	38
Råajvarimmie 16. Skreejremevåaromemkaarhtedidh jih daarpoem saemiengieleldh lohkehtæffidekaarhtedidh	38

<i>Råajvarimmie 17. Skreejremeråajvarimmieh saemien lohkehtæffaööhpehtæmman jih lohkehtæffaööhpehtæmman saemien faagegievlesne .....</i>	38
<i>Råajvarimmie 18. Skreejremekampanje Finnmarkesne – neakoesbarkoe.....</i>	38
<i>Råajvarimmie 19. Bielie lohkemelönemistie vadtasåvva.....</i>	38
<i>Råajvarimmie 20. Vijrebeööhpehtimmie saemiengielesne lohkehtæjjide .....</i>	38
<i>Råajvarimmie 21. Kuvsjh jih lohkemh .....</i>	39
Jeatjah gieleråajvarimmieh	39
<i>Råajvarimmie 22. Joekoen råajvarimmieh giele-eevtiedimmieh åarjelsaemien jih julevsäemien dajvine tjirkedh .....</i>	39
<i>Råajvarimmie 23. Åarjelsaemien gielebiesie.....</i>	39
<i>Råajvarimmie 24. Eevtiedimmieprovsjekte Noerhte-Trøndelagen fylketjeltesne .....</i>	39
<i>Råajvarimmie 25. Luvlesaemien gielem jih kultuvrem skreejrehtidh.....</i>	40
<i>Råajvarimmie 26. Pihtesaemiengielem jih kultuvrem skreejrehtidh .....</i>	40

NUHTJEDH:

Jienede byjjes faalaldahkh saemiengielesne utnijidie gaajhkine siebredahkeareninie.....	41
Saemielaaken gielenjoelkedassh	42
<i>Råajvarimmie 27. Saemielaaken gielenjoelkedassh tjirrehtidh.....</i>	43
<i>Råajvarimmie 28. Saemielaaken gielenjoelkedassh giehtjedidh .....</i>	43
Saemiengieleldh barkijh byjjes reeremisnie	43
<i>Råajvarimmie 29. Toelhkeööhpehtimmie jih autorisasjovne toelhkide .....</i>	44
Baenhtsesnebeavna-dïenesje	45
Maanavaarjelimmie	45
<i>Råajvarimmie 30. Vijrebeööhpehtimmieh vuartasjih .....</i>	45
<i>Råajvarimmie 31. Giehtjedimmieöörnegem njoelkedassine .....</i>	46
Starne- jih sâjhtoediennesjh	46
<i>Råajvarimmie 32. Toelhkediennesjh starnesijjine .....</i>	48
<i>Råajvarimmie 33. Giehtjedimmie .....</i>	48
<i>Råajvarimmie 34. Seammaleejns dïenesjh julev- jih åarjelsaemien dajvine .....</i>	48
<i>Råajvarimmie 35. Byjjes paehperh jarkoestidh .....</i>	48
<i>Råajvarimmie 36. Jiehteghbaakoehgærja starne- jih sâjhtoediennesjimmesne utnedh .....</i>	49
<i>Råajvarimmie 37. Baeniestarnen bïjre bievnedh .....</i>	49
<i>Råajvarimmie 38. Baeniestarnem kaarhtedidh .....</i>	49
Barkoe- jih jarsoesvoetereereme	49
<i>Råajvarimmie 39. Bievnedh saemiengielesne NAV:esne .....</i>	50
<i>Råajvarimmie 40. Utnijegiehtjedimmieh .....</i>	50
Gærhkoen dïenesjh saemien gielesne	50
<i>Råajvarimmie 41. Dåarjoeħ bijbelanjarkoestæmman .....</i>	51
<i>Råajvarimmie 42. Saemien åalmegi åarjelsaemien gieledajvesne .....</i>	51
<i>Råajvarimmie 43. Jarkoestimmie/sjiehtedimmie teeksth gyrhkesjæmman .....</i>	51
Skaehtieetate	52
<i>Råajvarimmie 44. Skaehtieetate – vijredamme faalaldahke saemiengielesne .....</i>	52
Krimijnalesâjhtoe	52
<i>Råajvarimmie 45. Saemiengieleldh roestegåetiebarkijidie skreejredh .....</i>	53
<i>Råajvarimmie 46. Beadtasovvemetsiehkieh tjirrehtimmie .....</i>	53

<i>Råajvarimmie 47. Krimijnalesâjhtoejarnge maahtojne saemien gielen jih kultuvren bijre.....</i>	53
Sekretarijate tsalloeraerie.....	53
<i>Råajvarimmie 48. Saemien giële tsalloeraerine .....</i>	54
Politije	54
<i>Råajvarimmie 49. Jienedamme giële- jih kultuvreguarkoem politijesne .....</i>	54
<i>Råajvarimmie 50. Dah saemien gielh elektronijhken programmevaarese .....</i>	54
<i>Råajvarimmie 51. Saemieh skreejredh Politijejilleskuvlese .....</i>	54
Vaarjelimmie	55
<i>Råajvarimmie 52. Bievnesh voestesgesdienesjen bijre.....</i>	55
<i>Råajvarimmie 53. Bievnesh jih bæjkoehtimmieh Vaarjelimmien lierehimmiebarkoej bijre .....</i>	55
Reerenassen åtnoe saemien gielide	55
<i>Råajvarimmie 54. Reerenassen paehperh saemiengièlesne jienedamme åðlmehtehtedh.....</i>	55
<i>Råajvarimmie 55. Reeremetermh .....</i>	56
<i>Råajvarimmie 56. Saemien laakejarkoestimmiem dâhkajehtemeöörnege .....</i>	56
Saemien giële jih IKT	57
<i>Råajvarimmie 57. Saemien giële byjes registerisnie – krievemh staaten etatide .....</i>	57
Gieleteknologije	58
<i>Råajvarimmie 58. Saemien riektestjaalmedirregh .....</i>	58
Saemien baakoegærjah	58
<i>Råajvarimmie 59. Kaarhtedimmie jih evtiedimmie saemien baakoegærjah .....</i>	58

VUEJNEDH:

Saemien giële vååjnesasse byjes tjehtjelisnie	60
Saemien sijjenommh jih skilth saemiengièlesne.....	61
Gaavnedimmiesijjeh	62
<i>Råajvarimmie 60. Saemiengieldh gaavnemesijjeh maanide jih noeride .....</i>	62
Gaskeviermie	63
Medija	63
<i>Råajvarimmie 61. Saemien avijsh – jienede åtnoem julevsäemien jih åarjelsäemien .....</i>	64
<i>Råajvarimmie 62. Avijse Snåsningen: Avijsesæjtoeh åarjelsäemiengièlesne.....</i>	64
<i>Råajvarimmie 63. Åarjelsäemien medijejarge .....</i>	65
Kultuvre – filme, teatere, lidteraturvre, gærjagætie	65
<i>Råajvarimmie 64. Åesiesöörneme saemien lidteratuvidie.....</i>	66
Daarpoe dotkeme- jih maahtoe-evtiedimmie	67
<i>Råajvarimmie 65. Dotkememahtoem bigkedh åarjelsäemien jih julevsäemien gièlesne .....</i>	68
<i>Råjvarimmie 66. Dotkeme- jih faage/vierhtiehjarnge .....</i>	68
Saemien statistihke	69

Åvtebaakoe

Reerenasse gjiren 2008 St.biev.nr.28 (2007-2008) Saemiepolitihken åvteste buktieji. Bievnese vadta vijrie vuesiehtimmien vihelommes haestemh reerenassen politihken åvteste saemien siebredahkine. Bievnese vuesehte saemiengielij tsiehkieh aejteme. Reerenasse dan gaavtan nænnosti giæteldssoejkesjem saemiengielij åvteste darjodh.

Dej minngemes luhkiejaepiej tjirrh lea råajvarim-mieh aalkeme juktie saemiengielh tjirkedh jih evtiedidh jeenjh suerkine siebredahkesne. Jeenjh dejstie råajvarimmiste hijven juhtieh, jih dejstie saemiengielh tjerkebe posisjovnem siebredahkesne åadtjoeji. Säemies saemiendajvine lea saemiengiele aarkbiejjien gaskesadtemegiele. Evtiedimmie fier-hten almetjen giælemahtoste iemeles sjædta gosse fierhtenbeajjetje ektieåtnoe jeatjah giæleutnijgumie. Daah dajvh leah vihkeles vierhtieh saemiengielan evtiedimmien åvteste Nöörjesne. Seamma-aejkien jijnjebe giæleguedtih jaameme goh reakasovveme, joekoen saemiengielan reeremedajven ålkoelisnie. Eenje vaenie saemiengielanh barkijh byjjes jih pri-vaten sektovrinie. Dihle lea dan gaavtan daerpies saemiengielide tjirkedh.

Reerenasse sæjhta dan dahkoesoejkesjen tjirrh våaromem biejedh vijries jih guhkiesmieresne barkoen åvteste saemiegjelide sektovrij jih reer-medaltesij dæreresth. Ulmie lea våaromem bie-jedh juktie jearsoes bætije biejjieh saemiengielide Nöörjesne. Julevsäemien jih åarjelsäemien dajvine lea giæletsiehkie joekoen aejteme. Dihle lea dan gaavtan daerpies mijjeh joekoen barkoem dejtie giælide darjodh guktie julevsäemiegjellem jih åar-jelsäemiegjellem tjirkedh goh jielije åtnoe-, gaske-sadteme- jih maahtoegjelh aaj bætije boelvide.

Jeenjh departementh leah giætelds-soejkesjinie barkeme. Mijjen lij dialoge Saemiedigkine jih giæteldssoejkesjem siemedi konsultasjovnij tjirrh. Mijjeh libie aaj ovmessie lehkesti jiehtesh åadtjeme.

Gieteldssoejkesjen åejviefokuse lea våaromem biejedh juktie lâhkoem iedtjeles saemien-giæleutnijgumie jieniedidh. Daate galika råajvarim-mieh tjirrh darjodh juktie saemiengielan ööhpehtim-miem maanajgjertesne jih maadthööhpehtimmesne tjirkedh, dorjesåvva jeenjh arenah tseegkedh gusnie saemeste jih tjerkebe barkedh saemiengielanh ööhpehtæmman jih ööhpehtæmman saemiengiele faagegiævlesne skreejrehtidh.

Stuerebe åvtämieren tjirrh saemiengielan byjjes sektovrinie reerenasse sæjhta fierhten almetjen nuepiem tjirkedh guktie maahta guarkasovvedh jih saemiengielan guarkadidh. Manne gujht daa-jram jeenjh demtih dah eah maehtieh dej reaktam saemiestidh nuhtjedh gosse byjjes reereminie jih starnesåjtojne gaskesadtedh – juktie ij oktegh mae-htieh dejtie saemiengielan viehkiehtidh. Daate evtiedimmie tjoerebe jarkedh ektine barkojne.

Manne dan gejlene juktie reerenasse revidereme nasjovnalebudsjetesne lea evtiedamme jieniedidh dårjoej Saemiedægkan juktie Lavangen tjielte

Dag Terje Andersen Foto:Scanpix

«Gieteldssoejkesjen ðejviefokuse lea våaromem biejedh juktie lâhkoem iedtjeles saemiengieleutnijigujmie jienedidh...»

maahta saemien gielen reeremedajvese båetedh golken 1. 2009.

Saemiedigkien giehtjelimmieh saemiengielen jih saemielakan gielenjoelkedassh tjetskeme vuesehte aaj ennje jeenjh haestemh gååvnesieh åvteli saemielakanen gielenjoelkedassij n  nnoestimmieh ellies tj  rehtidh. Maahta aaj daarpoeh saemielakanen gielenjoelkedassh vuartjasjidh tjoevkesisnie mijen internasjovnalen   lledimmieh. Reerenasse s  jheta dan våaromisnie tj  rehtimmieh saemielakanen gielenjoelkedasside darjodh.

Gosse saemiengielem byjjes tjehtjelinie vå  jnesasse jeenjebe biejedh vaajtelibie dah saemiengielh gelkieh jaksoes gaajhkide   roddh. Ulmie lea dah saemiengielh gelkieh vieksiesvoetem siebredahkesne   roddh, jih dejtie gielide tjehtjele vadtas  vva guktie gaajhkh siebredahken-areninie evtiedidh.

Tj  elkes munnjien jeenjh barkoeh saemien bieleste darjoeji juktie saemiengielem tj  rkedh dovne fuelhkesne, byjressiebredahkesne, maanajgiertine jih maadth  hpehtimmesne, saemien g  le- jih kultuvrejargine, jih saemien   rganisasjovnine jih institusjovnine. D  hte vikeles saemieh eadtjohke-laakan saemiestieh.

Barkoe juktie saemiengielem tj  rkedh krievie guhkiesm  eresne jih jaabnan barkoem jeenjemes sektovresuerkine, jih tjuara prosessem t  jesne   roddh. Gieteldssoejkesje buerkeste dan gaavhtan aaj jeenjh guhkiesm  eresne ulmieh reerenassen barkoeh   vteste dah saemiengielh tj  rkedh b  etije aejkien. Dah ulmieh sijhtieh våaromem   roddh vijrebe evtiedimmien   vteste r  ajvarimmeste soejkesjeboelhkesne.

Dag Terje Andersen

VIJRIES JİH GUHKIESMİERESNE BARKOE SAEMIEJ GİELIDE

Biejjies ulmie Reerenassen politihke samiej gielide v  aromem darjodh juktie jearsoes b  etije biejjie saemien gielh N  rjesne – noerhtesaemiengiele, julevsaeemiengiele jih   arjelsaemiengiele. Vihkeles ulmie lea g  eleutnijh jienedieh. Daate krievie vijries jih guhkiesm  eresne barkoem gaajhkine siebre-dahkesuerkine.

Reerenasse s  ejhta barkoesoejkesjeboelhkesne v  aromem darjodh tjerkebe barkedh dah saemien gielh ovmessie siebredahkesuerkine – joekoen l  erehmittimie,   ohpehmittimie, byjjes di  enesjim-mie- jih h  aksoevadteme, jih   atnoe jih v  ajnesasse saemiengiele byjjes tsiehkine. Jis gielij b  etije biejjieh jearsoes sj  dtieh voestegh tjoevere gielij statush evtiedidh, jih aaj v  ajnesasse gielij reaktah mah g  avniesieh dovne g  eleutnijidie jih reeremidie ovmesse daltesinie. Saemien g  ele tjuara gaajhkine areninie nuhtjedh gusnie saemieh gaavniedieh jih r  ekieh, dan gaavhtan vihkeles saemiej gielij arenidie jih gaavnedimmiesijjide g  ehtjedidh.

Jearsoes b  etije biejjieh saemien gielide aaj fierhien saemien j  itse saemiengiele maahtoem tj  irkedh jih evtiedidh, g  elem nuhtjedh, jih dan g  hkese guktie maahta saemiengiele b  etije boelvese vedtedh.

Jearsoes b  etije biejjieh saemien gielide dellie tjoevere aaj tj  elth jih byjressiebrehkh vaarjelidh jih   atnoem saemiengieline dej dajvine jienedidh, buerie tsiehkieh skaepididh saemien gielen   ohpehmittimide maanajg  ertine, maadthsuvline

jih j  erhkeskuvline, jih buerie tsiehkieh darjodh saemiengiele   ohpehmittimide eejhtegidie jih jeatjah geerve almetjidie. Aaj byoroeh byjresiebre-dahkh vuartasjidh jih sijjieh skaepididh gusnie maanah, noerh jih geervh maehtieh saemiestidh jih tjielij faalaldahkh saemide saemien gielen jih kultuvren v  aroemisnie. Skilth saemiengieliesne tj  elten g  etieh   alkoelisnie jih dej sisnie jih gel-liengielide geajnoeskilth   ovtiedieh saemiengielh byjressiebrehkesne v  ajnesasse jih vuesiehtieh saemiengiele g  avnese.

Jearsoes b  etije biejjieh saemien gielide dellie tjoevere tjerkebe barkedh julev- jih   arjelsae-miengielide, juktie dah maehtiej  gan jielije gielide aaj b  etije biejjien   rrodh. Juktie barras   rroeh jih vaenie saemieh dan jeenjebel  hkoen almetjij muhteste dejnie dajvine, dej tj  ertij lea joekoen d  eriesmoere skreejrehtimmiebarkojne. Joekoen daennie   arjelsaemiendajvesne.   arjelsaemieh jih julevsaemieh leah unnebel  hkoeh saemien siebre-dahkesne. Dan gaavhtan daerpies gaajhkh giej leah d  edte saemiengielide joekoen barkoem darjodh dejtie gorredidh.

Barkoe luvle/skoltesaemiengieline jih pihtesae-miengieline tjuara byjres jih raastibijjies giel-eprovsjekth aelkedh mah daaletjen tsiehkiem dejtie gielide j  erkieh. Daen biejjien ij leah realistihken dejtie gielide vuartasjidh goh jielije gielh ovmesse siebredahkensuerkide seammalaakan goh noer-hete-,   arjel- jih julevsaeemiengielide.

Reerenassen barkoe saemien gielijgumie Nöörjesne lea dah bijjies ulmiek:

- Saemiengielh noerhtesaemiengiele, julevsae-miengiele jih åarjelsaemiengiele edtjieg gorredidh jih jieleme gielh aaj båetije biejjieg årodh
- Saemien gielh edtjieg evtiedidh jih väâjnesasse båetedh
- Gaajhkh edtjieg reaktah utnedh saemien gielem lierehtidh
- Saemiengielij reaktah gelkieh n  nnoestidh jih b  jkoehtidh
- Dah golme saemien gielh, noerhtesaemiengiele, julevsae-miengiele jih åarjelsaemiengiele, gelkieh seammaleejns gorredimmienuepieh.
- Byjjes institisjovnh edtjieg voerkes årodh dej sae-miengieliges   tnoste, dovne noerhtesaemiengiele, julevsae-miengiele jih åarjelsaemiengiele.
- Maah toe saemiengielijgumie N  rjesne galka gorredidh jih båetije biejjieg gorredidh.

Politijhken v  rume

Reerenassepartijj politihken v  rume – *Soria Moria-b  jkoehtimmie* – ulmie jeahtasovveme saemie-politikhkem uvtiedidh mij galka abpe saemien   lmegem dienedh guktie saemiengiele, kultuvre jih siebrehkejeliye gelkieh vihties båetije biejjieg N  rjesne årodh.

St. b  vnesisnie nr. 28 (2007-2008) Saemiepolitikhkem Reerenasse jeahteme saemiengiele gielem årodh. Galka maehtedh gaajhkine siebre-dahkeareninie saemiestidh jih saemiengielen   tnoe byjjes tjiehtjelisnie galka jienedidh. Stoerredigkie-b  vnesne aaj jeahta saemiepolitikhken haestemh gielide jih kultuvridie tjoelmedin tjuara loevenidh byjjesen d  dtem gorredidh dejtie gieh saemies-tieh dej jarnges bueriefalaldahkij s  jse goh starne, syjteme jih ööhpehtimmie. Voestegh tjoevere iedtjeles politihkem jis saemiengieleldh jih kulturen perspektivem biegedh byjjes d  enesjinie jih faalal-dahkine.

St. b  vnesisnie nr. 25 (2007-2008) Ulmiek jih mielh reerenasse v  rume vuesehte guktie ellies giele-politikhkem haamode. Elliesperspektivje gieledijresne vuesehte jearsoes båetije biejjieg saemien gielide

gorredidh aaj bielie bijjie  rneme gielepolitijhken d  dteste. Lissine jarnges saemiepolitijhken hasteme årodh lea dan gaavhtan barkoe saemien gielide aaj s  jhme gielepolitijhken haesteme.

Saemiengielh, jih joekoen unnebe saemiengielh, leah jeenjebe aehteme tsiehkesne goh daaroen nasjovengieles. Gielejaame lea darhkan dejtie unnemes saemiengielide ajhtoe. Mohte aaj noerhtesaemiengiele rijkigaskem tsiehkesne aaj gohtjesovvi aehteme gielem. Jis gielejaamen v  oste barkedh dellie krievie tjerkebe jih jeenjh   lman jih systematijhkeles barkedh. Gieleb  vnesisnie tj  tje Reerenasse s  jhta barkedh v  rume biegedh orre saemien gielepolitijhkese strategijen jih ellies perspektivinie saemien gielide jih siebrehkem. Daate gi  teldssoejkesje lea bielie dehtie barkoste.

St. b  vnesisnie nr 23 (2007-2008) Gielh pruvvieh bigieh jeahtas  vva r  ajvarimmieh elliesvoeten giele  hpehtimmiepolitikhke jielijeguhkie jih gelliegieleldh perspektivvesne. Maanajgierte lea b  remes arena gieleskreejresr  ajvarimmieh maanatjidie. Departemente vuajna daarpoeh dirregij kvalitetem vierhtiedidh jih aaj vuekieh gielekaarth-tedimmiem jih gieleskreejehtimmiem vierhtiedidh guktie nuepie sj  dta hijven praksisem evtiedidh. Vijrebe jeahtas  vva saemiengielh maadth  hpehtimmesne, jih deepartemente vuajna d  hte goh haestemem learohkij individuellen reakta sae-miengielelereht  mman tj  rkedh, g.j. kvalisiferijen lohkeht  jjah gaavneth jih geehteste buerie saemien learoevierhieh sj  dteh evtiedidh jih dorjes-ovvedh.

Departemente s  jhta maajh  hpehtimmiefaalal-dahkem evtiedidh jih daamtaj learohkij reaktajgu-jmie saemiengiele  hpeht  mman saarnodh.

Stoerredigkieb  vnesne jeahtas  vva gielefaagh universitetinie jih jilleskuvline. Saemiengieleldh lohkemh jih saemiengieleldh lohkeht  jjah  hpehtimmieh lea vihkeles gosse saemien gielide jih kultuvridie N  rjesne gorredidh jih evtiedidh, jih aaj rijhkij raastij d  aresth. Joekoen vihkeles vuartasjihd dah unnebe saemien gielh, julevsae-miengiele jih åarjelsaemiengiele, jih stoerredigkieb  vnesisnie

vuesehte barkoem lohkijh dejtie ööhpehtimmide skreejrehtidh, tjuara vuaptan dejtie årrodh gaajhkh dej institusjovninie giej lea diedte dísse.

St. bievnesisnie nr. 31 (2007-2008) Kvalitete skuvlesne reerenasse jahtasåvva díhte daerpies voestes sæjjan bieqedh evtiedimmiem jarnges maadth maahtoeh aarehke uvtemesth biejesovvedh. Guktie systematijhen dåeriedimmie fierhjem learohkem tjirkedh dej voestes jaepiej departemente sæjhta obligatorijen kaarthedimmiem darjodh lohkemedaa-jromistie 1.-3. daltesinie.

Departemente sæjhta stinkes systemem aatskadidh vijrebasse ööhpehtimmie lohkehtæjjide. Staate ööhpehtimmiesijjide maaksa lohkehtæjjalähkoem jih tjeltide faalaldahkem vadta dejtie lohkemesijjide utnedh. Masterööhpehtimmie skuvlejuhtietimiem gaajhkide orre rektovridie daajrohte. Staate lohkemesijjiej åvteste Maaksa.

Reerenasse sæjhta vijrebasse systemem evtiedidh kvalitetenvierhtiedimmiem jih bïhkedimmiem skuvlide jih skuvleaajteridie joekoen haestemijgumie prioriteredh.

St. bievnesisnie nr. 11 (2008-2009) Lohkehtæjja – råalle jih ööhpehtimmie saemien lohkehtæjjaööhpehtim-mien sjere ållermaehteme. Reerenasse uvtede jeenjh råajvarimmieh väaromem bieqedh guktie skreejrehtimmie saemien lohkehtæjjaööhpehtäm-man jinede jih råajvarimmieh guktie jeenjesh saemiengielem lohkedh aktem dejstie faagjiste dej nörjen lohkehtæjjaööhpehtimmesne. Stoerredig-kiebïevnesisnie aaj vuesehte díhte lea daerpies lihkebe ektiebarkoe institusjovnij gaskem mejtie ööhpehtimmie aktem dejstie saemien gjeljste faelieh, juktie dagkeres ektiebarkosne lea ov-utnemen nuepieh.

Reaktelds vårOME

Jeenjh gaskerijkij konvensjovnij unnebelähkoej jih aalkoalmetjjij bijre leah nännoestimmieh gjel-evaarjelimmieh bijre. ILO-konvensjovne nr. 169 jeahtha gaskem jahtjebem artihkelisnie 28 "Edtja råajvar-immieh darjodh juktie åvtanimmiem jih åtnoem

gorredidh jih evtiedidh dej åålmegij aalkoegielh".

Aaj EN:en konvensjovne sivijlen jih politijken reaktaj bijre vuesehte guktie Nöörjen barkoe saemiengielde galka årrodh. Vijrebe jahtasåvva EN-bïehkedimmie aalkoalmetjjij reaktaj bijre j.b. gieleldh reaktah iemiealmetjdie.

Díhte europeinen pakte regijovnen- jallh un-nebelähkoegielh (European Charter for Regional or Minority Languages) ij mïeredamme jaepin 1992 Europaraereste dejnie ulmine unnebelähkoegielh vaarjelidh, guktie europijen kultuvre gorrede ektine jih gellienlaaktje kultvre. Pakte nasjonalstaath æ-liede stinkes råajvarimmieh tjirrehtidh regijovnalen-jih unnebelähkoegielh gorredidh, guktie dah väajnesasse sjidtih dovne politiksesne, laakevedtemisnie jih aarkbiejjietjisnie. Boelhke II paktesne jahta jeenjh vihkeles ulmeh jih prinsibph gosse dej staatiplikth unnebelähkoegieli vaarjelimmieh tjirkedh. Boelhke III Unnebelähkoegielepaktesne jahta jeenjh dijpemh jih veele njoelkedassh mej stinkes plikth reeremidie ovmessie suerkine, g.j. ööhpehtim-mesne, reaktaöörnegisnie jih byjjesreeremisnie. Nöörjen åvteste lea bolhke III noerhtesaemiengielem dijpeme. Dan männgan Snäasen tjelte jih Divtas-vuodnan tjelte reeremedajvese saemien gjelide böötigan Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente sæjhta vierhtiedidh jis åarjelsaemien jih julevsamen aaj edtjjægan bolhke III paktesne dijpedh.

Nöörje dan gaalmede reekteme njoktjen 2005 vadtasovvi. Europaraerieresolusjovne Nöörjen dåariedimmien Unnebelähkoegielepakte jaepeste 2007 vadta stinkes juvnehtimmieh dejtie båetije tsiehkide:

- Nöörje tjuara dan barkoem tjirkedh dan muhtestelearoevierhtieh faaledh jih ööhpehtæjjah ööhpehtidh julev- jih åarjelsaemiengielesne.
- Nöörje tjuara nännoestidh sosijale- jih starneinstitusjovnh saemiengielereeremedajvine mahdienesjimmieh saemiengielesne faelieh.
- Nöörje tjuara nännoestidh åålmehregistere jih jeatjah byjjes registerh jih institusjovnh dåarjoeh åtnoem saemien væhtajde.

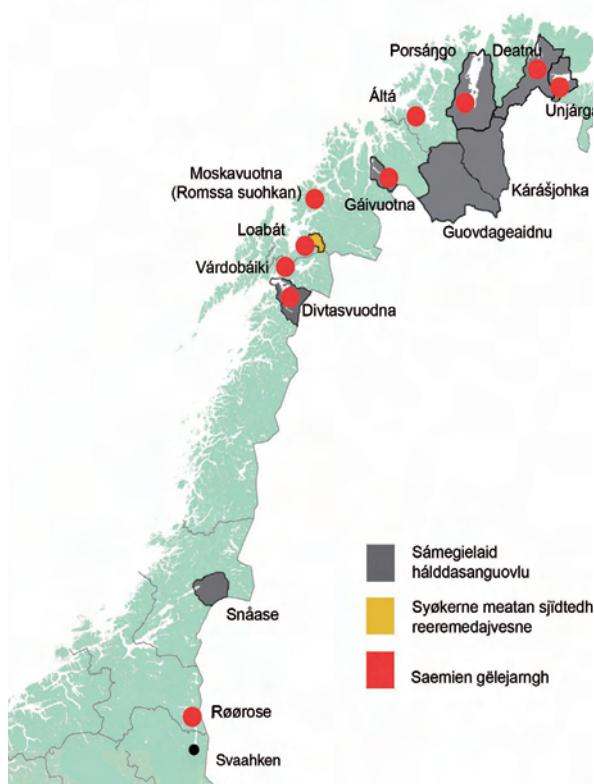
Europaraerien ekspertemoenehtse siveledi ju-levsäemiengiele joe lea saajrohts tsiehkine. Åar-

jelsaemiengielen bijre ekspertemoenehtse jeahta daate gièle lea joekoen sajrohts tsiehkine jih dan gaavhtan daarpesje dallegħ rāajvarimmieh jis gièle galika Nöörjesne jieledh. Daarpoeh lea ulmieriek-teme dāarjoe jih innovatijven vaestiedassh åarjelsae-miengielen joekoen tsiehkine sjiehtesjidh. Moene-hetse siewede man vikeles sveerjen reeremidie ektesne barkedh åarjelsaemien tsiehkies dāarjodh.

Nöörjen njealjeden reekteme lij giesien 2008 gaervies. Europaraerie ij ennje dam gietedallh suehpeden 2009.

Nasjovnalen laakevedtemisnie tseegkie Maadth-laaken § 110a pliktem staatese tsiehkievåaroemem biejedh guktie saemien åälmege maahta "dej Gielem, dej Kultuvrem jih dej Siebredahkejilemem tjirkedh jih evtiedidh". Daate jeatjebem gaskem våaroemisnie dorje saemielaaiken åädtji orre kapihtele 3 gielij bijre jaepien 1990. Dah njoelkedassh tsiengelen 1. 1992 dijpesovvin jih leah 17 jaepiejj tħiġi juhteme.

Saemielaaiken § 1-5 jeahta saemien jih daaroen lægan mīrrestalleme gielh, jih dah edtjeh mīrrestalleme årrodh njoelkedassij mietie saemielaaiken

kapihtele 3. Muvhth njoelkedassh saemielaaiken reeremedajvh dijpieh, jih muvhth eah leah geografi-jen raedtieh. Muvhth njoelkedassh joekoen tjeltide dijpieh, jih muvhth aaj staaten jih regijovnalen reeremidie dijpieh. Laake jeahta jeatjeben gaskem laakh jih njoelkedassh joekoen iedtjh abpe jallh bielieh saemien åälmegistie, edtja åarjelsaemiengielese jarkoestidh.

Saemielaaiken gielenjoelkedassh vedtieh otnegidie gieleldh reaktah gosse ovmse byjjes organidie gaavniedieh. Dīhte lea njoelkedassh jarkoestidh, bækkohtimmieh jih goerh saemielaaiken, reakta vaestiedassh saemielaaiken, væjranamme åtnoe saemielaaiken reaktaöörnegisnie, væjranamme reakta saemielaaiken utnedh starne- jih sosi-jalesuerkesne, individuellen gärhkods faalaldahkh, reakta ööhpehtimmiepermisjovnese jih reakta saemielaaiken ööhpehtæmman.

Saemielaaiken reeremedajve leah tħiellth Karasjohke, Goevtegeajnoe, Nesseby, Porsangere jih Deatnu Finnmarkesne, Kåfjorde Tromsesne, Divtasvuodna Noerhtelaantesne jih Snåase Noerhte-Trøndelag-esne. Lavangen tħielle Tromsesne lea oħtseme szejhta saemien gielen reeremedajven meatan årrodh.

Dan männgan daajrohtamme Snåasen tħielltem jih Divtasvuodnan tħielltem lea saemielaaiken gielenjoe-lkedassh væjradamme aaj åarjelsaemielaaiken jih julevsamiegħi dæjpa. Destie bāata tħiellth jih regijovnalen jih staaten reeremh dan bielem reeremedajveste maam dej gielh dæjpa, lea diedte laaken njoelkedassij mietie tħirrethidh dej gielide. Laakh jih njoelkedassh mej lea joekoen iedtjh abpe jih bielieh saemien åälmegistie edtja saemielaaiken jarkoestidh.

Njoelkedassh saemielaaiken gielekapihtelisnie lea maam unnesmes krievie. Destie bāata gaajhkh byjjes åārganh haestede saemielaaiken utnih krööktestidh, jih aaj laaken njoelkedassh jih reeremedajven raedtiej ålkoielisnie. Hijen reeremedajve jeahta tjaaleldh bieljeldimmieh saemien giellesne, saemien giellesne vaestede, aaj gosse ij laaken mietie leah plikte dejtie.

Dīhte reakta vārōme ööhpehtimmie saemien giellesne lægan saemielaaiken jih ööhpehtimmieaake.

Dan mænngan saemiengielereeremedajve væjradi aaj tjelth årjelsaemien jih julevsamien dajvine, dellie jiehtege "saemien giele" noerhte-, årjel- jih julevsae-miengieline guarkedh. Seamma definisjovne lea ööhpehtimmelaakesne (§6-1). saemienlaaken § 3-8 aaj jahta "fieren guhnen lea reakta ööhpehtæmman saemien gielesne". Daate dovne saemieh jih daatjh dæjpa.

Jeatjah voernges laakh lea laake maanajgiertide mij tjielten diedtiem debrelldahta faalaldahkem saemien maanide örnedh lea presisereme. Dåapmestovle-laake vuesehte saemielaaaken njoelkedasside gosse saemien gielen åtnoem dæjpa. Sijjenommelaake gal-ka tjirkedh saemien sijjenommh nasjovnalen laakeverhken mietie jih aaj gaskirijkij latjkoeh jih konvensjovnh. Starnelaakevedteme tjoehpedæsta tsiehkiem starnedienesjen barkoej, barkijj jih starnedienesjen utnijjj gaskem. Starnerreaktaj vuajnoste krieveme lea guarkoes bievnesh seamma man gielenjoelkedassh jiehtieh, jih dienesjefaalaldahke saemien gielesne lea vihkeles aaj destie daarpoe riektes jih darpies goerehimmie jih gietedimmie, vuartesjh vuesiehtimmien gaavhtan pasientereaktalaakese.

Diedte saemien gielh gorredidh

Gaajhkh byjjes båarkarimmiej leah diedte saemien gielen utnijidie krööhkestidh dej barkoej sisnie suerkiededteprinsibpen mietie. Gaajhkh byjjes åorganh saemienjoelkedassh saemielaaaken kapihtele 3 dipesuvvieh, dej leah diedte dah njoelkedassh saemielaaikesne dåeriedidh. Dihle lea råajvarim-mieboelhkesne destie gietedimssoejkesjistie lihkebe goorehtamme diedtetsiehkiej åvteste j.g. ööhpehtim-miej- jih starnesuerkine.

Saemiedigkien lea jih galka dan lea joekoen voernges sijjie barkojne saemien gielesne. Nöörjen reeremh eah maehtieh bijjies diedtem saemien gielesne Saemiedægkan juhtedh. Dihle åalegh lea staaten diedte daerpies rammatsiehkiej muhteste juktie saemien gielh maehtieh vaarjelidh jih evtiedidh. Ij Saemiedigkie maehtieh oktegh årrodh diedtine juktie våromem biejedh saemien gielij eevtiedæmman. Dan vijrebe eevtiedimmie saemien gielen barkoem

ovmessie aktöörh daarpesjeh, gusnie aaj tjelth jih fylketjelth lea voernges sijjie.

Barkoe- jih ektiedimmiedepartementen lea ektiedimmiediedte reerenassen saemiepolitihke. Gielen doedtelimmie siejhme eevtiedimmen muhteste saemien kultuvre, jielemh jih siebredahke lea dan voernges. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente lea dan gaavhtan dej minngemes luhkiejaepiej miedtie aalkeme ovmessie råajvarimmieh saemien gielese. Des- tie Barkoe- jih ektiedimmiedepartementen voernges sijjie barkojne saemien gielem tjirkedh jih evtiedidh, dihle formellen diedte saemielaaken gielenjoelkedassh Gærhkoe- jih gærhkoedepartemensteste Barkoe- jih ektiedimmiedepartementese jáhta. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente dan mænngan giehtjede tjirrehtimmie njoelkedassjste saemielaaaken kapihtele 3. Dan mietie Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente åadtje diedtem ektine biejedh dåeriedimmie Nöörjen åelieh unnebelåhkoegielepakten mietie. Kultuvre- jih gærhkoedepartementen lea goh gielepolitijhken diedteles faagedepartemente dihle bijjies diedte ellies jih suerkiebijjiedipeme gielepolitijhke.

Ij saemielaaaken gielenjoelkedassh prijvaten båarkarimmide dipieh. Dej minnngemes jaepiej læjhkan vööjnimh muvhth åärginasjovnh jih eantemh leah saemien gielen åtneme, vuesiehtimmien gaavhtan nommh, byjjehtsh, bievnesh gaskevirmesne jih tjaaleginie. Muvhth aaj saemiengieleldidie barkoem vedtieh saemien åesiestæjjah gietedidh. Reerenasse veanhta daate iemeles destie saemien giele tjerkebe årodh.

Saemiedigkien barkoe saemien gieline

Saemielaaaken mietie § 3-12 *Saemien gielebarkoen öörneme* galka Saemiedigkie barkedh vaarjellimmen jih vijrebe eevtiedimmien muhteste saemien gielide Nöörjesne. Vijrebe laakesne tjåådtje Saemiedigkie firhten njealjeden jaepie reektehtimmien Gånkese dorje saemien gielij tsiehkiej bijre Nöörjesne.

Saemiedigkie fierhten jaepien vierhtieh beaja mah maahta ov messie *råajvarimmide saemien gielh*

tjirkedh jih evtiedidh Nöörjesne vedtedh. Jaepien 2009 lea mahte 60 mill. kråvnah. Dah vierhtieh tjeltide jih fylketjelide saemiengielen reeremedajvesne juhtieh, gielerarngidie jih ovmessie provsjektide. Jaepeste 2008 aaj biellem mestie Saemieålmegen fåanteste¹ giele-evtiedimmieråajvarimmide. Dan lissine Saemiedigkie gietede dårjoeh maanajgerte-faalaaldahkje, learoevierhtide jih stipendide.

Dårjoe tjeltide/fylhkentjeltide saemielaaiken gielenjoelkedassh reeremedajvine jaapetjen olkese maeksedh njoelkedassij mietie. Dah dårjoeh edtjeh guektiengieeldh tjeltij jeanadamme maaksoeh dårjodh. Saemiedigkie edtja dårjoej åtnoem giertjedidh, jih tjelth/fylketjelth fierhten jaepien Saemiedægkan reektedieh. Jaepien 2009 lea 42,75 mill kråvnah. Saemiedigkie szejhta vadtemenjoelkedassh revideredh gosse 2010 jaepien budsjettetem gietede.

Saemidigkien Nöörjesne lea gielerstavre mij lea rååresjimmie åårgane gielldhfaagen gyhtjelassine Saemiedigkieraaran. Gielerstavroen lihtsegh noerhtesaemien, julevsamien jih åarjelsamien dajvistje. Lihtsegh noerhtelaantij åårganasse Saemien gielermoenehtse (SGM) veelje lihtsegistie gielerstavrosne. SGM lea Saemien parlamentarijen raerie miere dammeåårgane gyhtjelassine mejnie saemien gielem dijpieh, jih edtja saemien gielh dovne njaalmeldh jih tjaaleldh evtididh jih åvtanidh. Dan lissine Saemien gielereraerie laantij gieleråorganidie, jih jeatjidie bïevnese.

Saemiedigkien laavenjassh terminologien jih saemien gielem normeredh SGM:en ektine barkedh. SGM:en laavenjasse lea g.j. termh dåhksjehtedh jih saemien gielem normeredh. SGM:n leah golme termedåehkieh, akte noerhtesaemiengièlesne, akte åarjelsamien gielerlesne jih akte julevsamien gielerlesne jih dej lihtsegh lea faagealmetjh dejstie golme saemiedigkiste jih gieleralmetjh dejstie ovmessie gielerdajviste. Aaj normeridie lea SGM gielerdåehk- ieh mïsse gielerfaageldh maahodem raastij bijjelen.

Gielefaagen barkoe ejnegen abpesaemien daltesis-nie/noerhtijaantij daltesisnie.

Saemiedigkien baakoedaatabaanghke, Risten.no, man sisvege muvhth saemien terminologije. Sae-miedigkie Barkoe- jih ektiebiejemedepartementine jih Maahoe-departementine ektesne barka "Div-vun" – korrektuvreprogrämmem saemien gielide evtiedidh (vuarterjh råajvarimmie 58).

Saemiedigkie sijjenommhkonsuvlenth nommehte jih åtnoem saemien sijjenommehjgumie bïhkede jih sijjenommhlaakem reerie. Saemiedigkien daelie golme nommekonsuvlenth gieh edtjeh rååres-jidh guktie saemien sijjenommh Nöörjesne galaka tjaeledh. Nommehkonsuvlentij dïedte noerhte-, julev- jih åarjelsamien gielerdajvid.

Jaepien 2009 10 saemien gielerarngi åadtjoeh dårjoej Saemiedigkeste. Gielerarngi funksjovne lea saemien gielem jih kultuvrem skreejrehtidh, gorredidh jih tjirkedh. Laavenjassine ööhpehtimmieråajvarim-mieh saemien gielerlesne, kultuvrisnie jih jielemisnie evtiedidh jih tjirkedh jih aaj saemien kultuvren bijre bïevnesidh. Gielerarngi ovmessie kuvsjh öörnin v.g. saemien stååkedi-miegjeline, saemien ööhpehtim-mie tjeltij barkijidie jih vätnoekuvsjh. Gielerarngi leah aaj gaavnedimmiesjijieh saemien åålmegidie dajvesne, jih dan gaavhtan vihkeles institusjovne edtja saemien gieliem tjirkedh jih eevtiedidh.

Saemiedigkie dårjoej saemien maanajgertiide vadta mej leah njoelkedassij mietie jeahta maanajgerte saemien gielem jih kultuvrem bigkie. Saemiedigkien leah aaj dårjoej gielerööhpehtæmman maanese nöörjen maanajgertine, vuarterjh råajvarimmebie-lesne daennie gieterdimmiesojkesjiesnie. Saemiedig-kie jaapetjen viermievierhketjåanghkoem öörnie ov messie dåehkide barkijstie saemien maanajgertine, v.g. dah åejvieh, gielerbarkijh jih almah gieh berkieh maanajgertesne. Saemiedigkie dårjoej vadta learoevierhtide saemien maanajgerten maanide sjiehtedamme. Jeenjh learoevierhtie jih

¹Fåante lea tseegkeme Stoerredigkien budsjettetmieredimmire ruffien 16.-n 2000 mejnie kollektivien kompensasjovne gielen jih kultuvrellen dassemh jih vaevieh maam aerebi aejkien daaroestimmiepolitjhke lea saemien åål megaase dorjeme. Fåanten ulmie lea råajvarimmie dårjodh mah saemien gielem jih kultuvrem tjirkedh jih skreejrehtidh.

Saemiedigkien rollen bijre ööhpehtimmiesuerkesne, vuartesjh råajvarimmiebealan.

Saemiedigkie *dåarjoeħ learohkidie saemien giele faagegiëvlesne jåarhkesuvlesne* vadta. Dan lissine lea Saemiedigkie *stipendh jollebe ööhpehtæmman tsekgeme*, g.j råajvarimmiebealan.

Bievnesh/bihkedimmie reaktaj bijre: Saemiedigkie åådtje jeenjh gyhtjelassh åalmegijstie mah reakta fierhten almetjen lea gosse byjjes reeremassee gaavnede. Voestes lea gyhtjelasse mij reakta ööhpehtimmie saemien gielesne, jih gusnie fierhte learohke dam reaktam åådtje. Seamma gyhtjelasse båata eejtegijstie gieh edtjeh dej maanah maanajgeartan jih sijtieh maana åådtje dan maanajgiertfaalaldahkem dan gieles jih kultuvrasse sjiehtede. Ij saemiedigkien leah formellen reereme tjeltide / skuvle- jih maanajgierteaajhteridie instrueredh, mohte maahta dejtie bihkedish guktie dah maehtieh dej barkoem ååorganiseredh maanajgiertesne jih ööhpehtimmie skuvlesne. Saemiedigkie aaj eejtegidie bievnese guktie dah maehtieh tjoelmh loevenidh.

Saemiedigkie aaj åådtje gyhtjelassh reaktaj bijre díenesjimmiegjumie starnefaalaldahkesne, rektafaalaldahkesne jih Gærhkosne, jih aaj gyhtjelassh toelhkenen birje ovmessie tsiehkesne.

Jeenjh tjelth jih institusjovnh Saemiedigkiem börieh bievnesh tjaaleldh jih telefovnine vadta. Tjelth, skuvlh, maanajgiert jih gielejarngh leah dejtie gieh daamhtaj Saemiedigkiem bieljelieh. Saemiedigkie aaj tjaelijh, media jih jeatjah gieleutnijh bihkede v.g. terminologijen, sijjenommij bijre jih guktie maahta saemien gielem tjirkedh jih evtiedidh ovmessie institusjovnine.

Saemiedigkie lea siemedammelatjkoem tjaaleme Finnmarken, Tromsen, Noerhtelaanten fylketjeltigjumie, jih siemedammelatjkoem jeenjh fylketjeltigjumie åarjelsaemien dajvesne. Dah latjkoej leah g.j. intensjovne saemien gielem jih kultuvrem tjirkedh.

Saemiedigkien konkreten åssjelh barkojne gietedim-

miesoejkesjinie väjnasaasse råajvarimmiebealan gietedimmiesoejkesjisnie.

Öörneme barkoen mietie jih gietedssoejkesjen dåeriedimmie

Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente barkoen åvtéhke gietedssoejkesjinie saemien gielem. Gietetdssoe jkesje lea Saemiedigkien ektesne dorjeme jih jeatjah departementij gujmie.

Saemiedigkiepresidente jih barkoe- jih ektiedimieministere dennie bieljeaapetjen konsultasjovnetjåanghkosne suehpeden 2008 siemedigan barkoe gietedimssoe jkesjinie dallegħ aalka, jih reerenassen jih Saemiedigkien barkoe saemien gielesne ektiedeminie. Dah gaskesadtigan jih sopstalligan abpe tijjem barkojne gietedssoejkesjem berkigan, jih minngemes konsultsjovnstjåanghkoeh lin dovne reeremen jih politihken daltesinie njoktjen 31. jih voerhtjen 17.-n 2009.

Prosessinie barkojne gietedssoejkesjem saemien gielem evtiedidh lij Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente tjaanghkojne orreme fylkemanniegjumie, fylketjeltigjumie, tjeltigjumie, skuvlijgjumie, institusjovnjigjumie, gielejarnigjigjumie, jeatjah saemien gielebyreskigjumie jih dotkemebjreskinie. Departemente lea aaj jeenjh tjaaleldh lahtesimmieh åådtjeme, dovne byjjes barkimmijste, ååorganisasjovnijste jih almetjistie.

Gietetdssoe jkesje edtja 5 jaepiej juhtedh. Fierten departementen mij lea tjaalasovveme goh diedteles råajvarimmie lea diedte dam tjirrethidh, dan nuan guktie råajvarimmieh ååorganiseredh jih maeksedh. Barkoe- jih ektiebiejemedepartemente səjhta dåeriedimmie ektiedidh jih ulmiej jih råajvarimmiej evtiedimie gietedimssoe jkesjisnie soejkesjeboelhken mietie. Saemiedigkine gaskesadta guktie barkoe jáhta, jih jis daerpies konsultasjovnh Saemiedigkine tjirrehte.

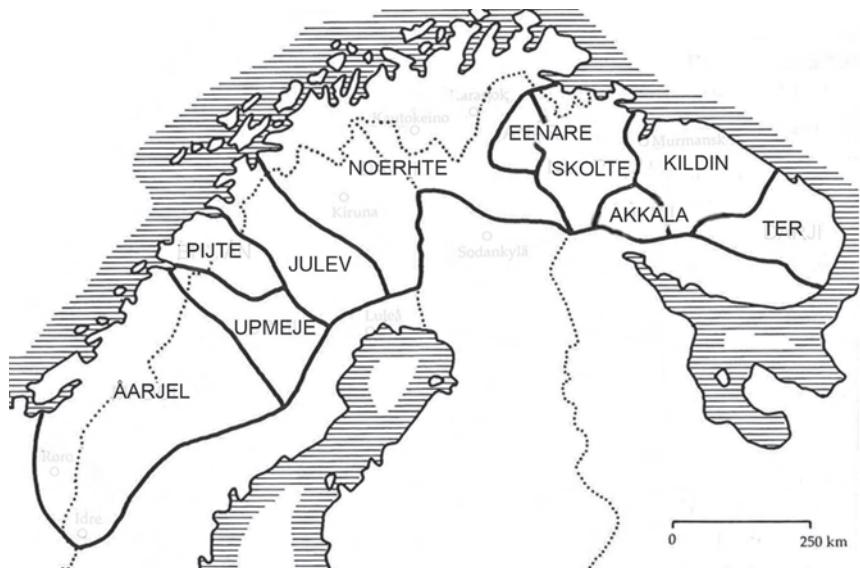
Tjirrethimmie jih råajvarimmieij dijpemh gietedimssoe jkesjinie buerkiestamme galka jaapetjen budsjettuvtelasside sjiehtedidh jih guktie Stoerredigkie dejtie gietedede. Ulmie lea jaapetjen statusereektesh darjodh.

DAENBIEJJEN TSIEHKIEH SAEMIEN GIELIDE

Saemien såevmien-ugrijen gieletjiertese govelsåvva. Nöörjesne, Sveerjesne, Såevmesne jih Russlantesne saemeste. Luhkie ovmessie saemien smaareh-tjierth vuj gielh gåavniesieh, jih gieler-aasth rijkeraastij däeresth juhtieh. Goerehimmie maam Saemien jieleme- jih goerehimmie jarnge jaepien 2000² darjoeji Saemie gieleraaran, desnie aervedi saemien gieletnijh medtie 25 000. Medtie bielie dejtsie dovne soptsestieh, luhkieh jih tjaelieh saemien gielesne, mearan dah jeatjah saemiestieh. Geerve jiehtedh man gellieh dah ov messie gielh saemiestieh, mohte noerhtesaemiengiele lea tjelkes jeenjemes vijriedahkesne dejstie saemien gielijste Nöörjesne. Julev- jih åarjelsaemiengielij muhteste lea vaeniekåbpoe goh tävsene utnijh. Dan vaenesh gieh luvlesaemien/skoltesaemien jih pihtesaemien daenbijjen Nöörjesne.

Dihete luvlesaemien/skoltesaemien dajve lea daenbiejjen Åarjel-Varangeren tjeltesne. Noerhtelaantij saemien gielemenehatesten mietie lea vaenesh almetjh Nöörjesne giej luvlesaemien/skoltesaemien ietniegeline saemiestieh. Jeenjemes luvlesaemieh/skoltesaemieh Såevmesne jih Russlaantesne årroeminie, gusnie ennje saemiestieh. Norhtesaemiengiele voesteges Finnmarken jih Tromsen fylkine soptsestieh, jih tjeltine Tjeldsund jih Evenes Noerht-

elaantesne. Julevsäemien gieledajve Nöörjesne lea Noerhtelaanten fylkiesne mij Saltenvoene åarjeste jih Ballangen tjeltese noerhtelisnie. Divtasvuodne tjeltesne leah jeenjemes julevsäemiengieeldh utnijh. Pihtesaemien byreske daenbiejjen lea joekoen jarnge tjeltine Saltdal, Beiarne jih bielieh Bodø:ste jih Fauske:ste. Åarjelsaemien gieledajve Nöörjesne Saltvaereste noerhtelistie Eengerdaalan Hedmarkesne åarjese jih desnie jijnjh onne voen.

² Goerehimmie saemien gieLEN ätnoem. Saemien jielemh- jih goerehimmie jarnge. Deatnu, golken 2000.

UNESCO:en rööpses läestosne aejteme gielide³ lea noerhtesaemien aejteme gieline gohtjesovveme, mearan åarjel- jih julevsäemien lea joekoen aejteme gielh gohtjesovveme. Luvlesaemien/ skoltesaemien, pihtesaemien jih upmejesaemien leah nähkedamme gielh gohtjesovveme. Man gaavhtan åarjelsaemien giele joekoen aejteme gieline gohtjesåvva dísse dah gieh åarjelsaemien jeenjemes saemiestieh lea aahkagon aajabobelte. Dan vaenie maanah gielem lierieh, jih vaenebe iedtjeles gieleutnijh. Man gaavhtan julevsäemiengiele aejteme vaenie maanah gielem lierieh jih dan vaenie iedtjeles gieleutnijh. Nööremes gieleutnijj onne maahtoe saemiengielesne jih sjighthie skandinavien gielem soptestidh.

Saemien tjerkebe lea dajvine gusnie lea ovtsoöpkeme kontinuitetem orreme saemiengieline ektiebarkeme- jih gaskesadtemegieline. Daate voesteges dej noerhtesaemien dajvine gielereeremedajvesne saemien gielesne Finnmarkesne. Dej dajvine leah jeenjh maanah gieh gäetesne saemiestieh aktengieeldh vuj guektiegieeldh saemien-daaroen/jeatjah gielh mah eah leah saemiengiele. Saemien lea jeenjesh aarkbeajjetjen ektiebarkeme- jih gaskesadtemegieline daejnje dajvine. Saemien lea aaj våâjnesasse byjreskeda- jvesne tjerkebe goh jeatjah saemien dajvijste. Dah saemiengieeldh byjreskh lin jih leah vihkeles sijjih kultuvrellen jih gieledh kontinuiteten åvteste ellies saemien siebredahkesne.

Noerhtesaemien dajvesne lea mearoesaemien jih markasaemien dajvh joekoen saajrehts daaroedim- miediedtese. Jeenjh dejstie dajvijste lea gielemålsome- prosesse guhkie jáhteme. Tjuara aerviedidh saemien giele ennje unniedeminie dejnie dajvine, gosse lea vaenie maanah gieh gäetesne saemiestieh. Gosse kontinuitetem gaarvani gieledh boelveste boelvese jáhteme destie båata jeenjh dejstie mearoesaemien jih markasaemien smaarehtjérth gaarvaneminie. Minngemes jaepiej lea iedtjeles kultuvrellen jih giele- ldh skreekrehtimmien orreme jeenjh mearoesaemien dajvine jih markasaemien dajvine. Gosse Kåfjord tjelte saemiengielen reeremedajvesese meatan lij lea dan vihkeles saemien gielen evtiedimmie dennie dajvesne.

NOERHTEEUROPANINSTITUDTE HUMBOLDT- UNIVERSITETESNE BERLINISNIE vihtesjimmie- provsjekten åvtehke pihte- jih saemiengielide (Ume and Pite Saami Documentation Project). Prosjekten ulmie lea daaletjen baakoelästoeh öörnedh, åenehks grammatikhken buerkies- timmeh, transkripsjovnh båries vuarhkeme tjoehj jih morfonologikhken alternasjovnh tjaalege dej guaktaj saemien gieline. Dihle lea 10-15 almetjh gieh pihtesaemiengielem saemiestieh, jih jeenjemes dejstie Sveerjesne årroeminie. Nöörjesne lea Salten pihtesaemien siebre stiftelsem tseegkeme man nomme Duoddarå ráffe. Stiftelsen ulmie lea pihtesaemien gielem, kultuvrem jih identitetem evtie- didh pihtesaemiendajvesne. Stiftelse sæjhta pihtesaemien jarngem evtiedidh.

Gosse julevsäemien jih åarjelsaemien gielh dej leah minngemes luhkiejaepiej tjirrh muvhtene evtiedim- miem orreme. Maanajgierth gusnie åarjelsaemien jih julevsäemien åevriegieline lea tseegkeme jih jeenjebelearohkh åarjel- jih julevsäemiengielesne ööhpehete. Læjhkan tjuara jiehtedh saemien giele viesjies sijjiem dejnie dajvine. Dan vaenie gielesiebrehahkh gåâv- nesieh dejnie dajvine gusnie saemiengiele lea våâjnoes bielie aarkbeajjetjen ektiebarkeme- jih gaskesadtemeg- ieline jih vaenich fuelhkieh gieh gäetesne saemiestieh. Gosse kontinuitetem gaarvani saemiengiele aarkbeajjetjen gieline destie båata jeenjh maanah jih noerh gieh ööhpehimmien saemien gielesne åadtjoeh eah gaavn h saemien goh ektiebarkemegieline ij gäetesne jih ij byjressiebrehahkesne. Destie båata oktegen evtiedimmie baakoedaajroe jih dan damtesh gielem maehtedh.

³ http://www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_report.html

Luvle- jih pihtesaemien byjreskijstie iedtjh vuesiehtieh skreejrehtimmie dövne luvlesaemien jih pihtesaemien. Luvlesaemien/skoltesaemien lea tjerkebe gieleldh byjreske såevmien bielesne. Pihtesaemien gieleutnijh lea dan vaenie dövne sveerjen bielesne.

Goerehtimmieh saemien gielij bijre

Reektemisnie guektiengieliivoete tjeltine saemiengielen reeremedajvesne Tjelten- jih regijovnal-departemente jaepien 2002⁴ tjaaleme, dellie vööjnje stoerre joekehts reeremedajven sisnie gaskem jeatjaben man gellieh tjeltenbarkijh saemiestieh: Karajohkesne jih Guovdageajnosne medtie 80 pst., Deatnosne 48 pst, Nessebyesne 40 pst., Kåfjordesne 26 pst. jih Porsangerisnie 21 pst.

Vuartasjimmiem saemielaaaken gielenjoelkedassijste Noerhsten Saemie Institutde darjoeji maam Kultuvre- jih gärhkoeddepartemente lij laavenjasse-äejvie jaepien 2007⁵ vuesiehti jeenjemes byjjes åårganh mah dijpieh saemielaaaken gielenjoelkedassh eah laakan krieveme ellies dijpieh. Dan gaavhtan ij åålmäge saemiengielen reeremedajvesne reaktah åadtjoeh tjirrehtidh saemien gielen åtnose byjjes åårganidie gaskesadta gielenjoelkedassij mietie. Dan gaavhtan Tysfjorden tjelte jih Snåasen tjelte aaj ligan reeremedajvese meatan gosse goerehtimmieh tjirrehtamme, dellie annjebodts ij naan lähkoe gååvnesh man gellieh barkijh dennie tjeltine saemiestieh.

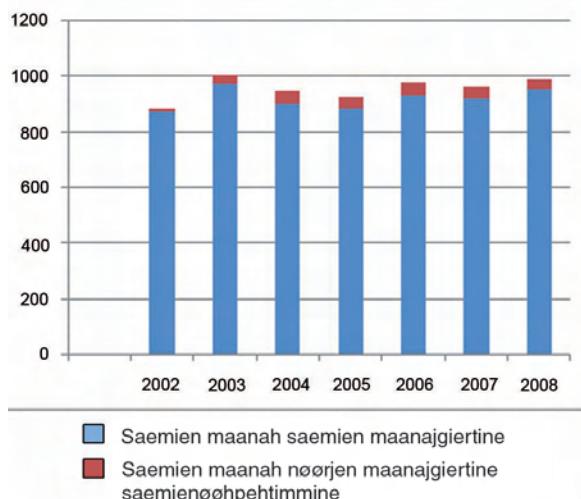
Aaj Saemiedigkien gielegoerehtimmieh vuesiehtin saemien gielen åtnoem byjjes etatine tjåanghkan vuartasjamme lea onne⁶, mohte tendense vuesehtie saemien jeenjebe tjelten barkarimmieh saemiestieh goh staaten jih fylhkentjelten båarkarimmieh. Saemiedigkien goerehtimmieh jaepien 2008 vuesiehtie ij leah stoerre jeatjadehtemh saemien gielen åtnoem dejnie dajvine gusnie goerehtamme enn aerebe goerehtimmijste.

Maanajgierth jih maadthööhpehtimmie

Jaepien 2008 lin 41 saemien maanajgierth Nöörjenes medtie 950 maanah. Jeenjemes dejstie Finnmarkesne. Samien maanajgiertij lähkoeh lea seammalaakan dej minngemes jaepiej. Saemien maanah nöörjen maanajgertesne maehtieh faalaldahkem saemiengieleööhpehtämman åadtjodh. Daate faalaldahke lea minngemes jaepiej jienedamme. Jaepien 2008 åadtjoejin 19 nöörjen maanajgierth saemien maanajgumie dårjoem saemiengieleööhpehtämman.

MAANAH SAEMIEN MAANAJGİERTINE 2002-2008.

Gaaltije: Saemiedigkie

Skuvlejaepien 2008-2009 leah 1043 learohkh ööhpehtimmie saemiengiele voestesgieline, mearan 1474 åadtjoeh ööhpehtimmie saemiengiele mubpien gieline (2 jallh 3).⁷ Jeenjemes dejstie learohkjistie, 2239, åadtjoeh noerhtesaemiengiele ööhpehtimmie. Dejstie leah 997 noerhtesaemiengiele voestesgieline. 77 learohkh åadtjoeh julevsäemiengiele ööhpehtimmie; dejstie 27 julevsäemiengiele voestesgieline, mearan 101 learohkh åarjelsäemiengiele

⁴ Maaksoeh guektiengielenvoeten veadaldehkie tjeltesne jih fylhketjeltesne. Reektese borkoedäehkeste. Tjelte- jih regijovnalendeparte- mente suehpeden 2002.

⁵ Evalueringe saemielaaaken gielenjoelkedassh . Sámi Instituutta, 2007

⁶ Saemiedigkie edta fierhten njealjeden jaepien gielegoerehtimmieh tjirrehtidh. v.d.. saemielaaaken § 3-12. Goerehtimmieh gååvniesieh www.samediggi.no

⁷ Gaaltije: Maadthsuvulen bievneseöörnege (GSI)

ööhpehtimmien åadtjoeh. Dejstie 19 learohkij åarjelsaemiengiele voestes gieline.

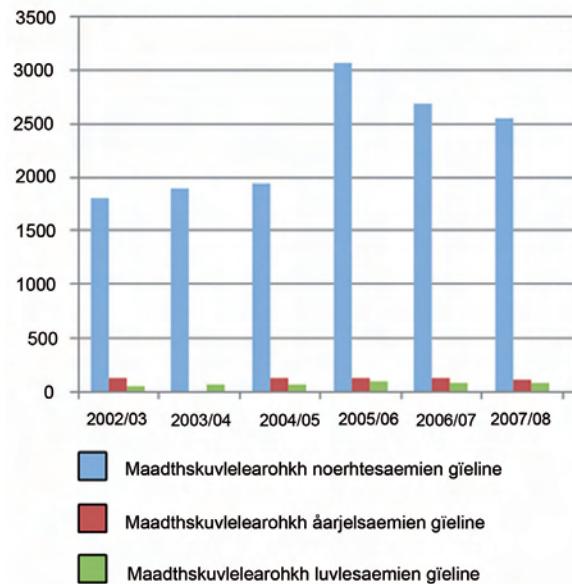
Ohtje jeatjahdehteme jis doen skuvlejaepiem mothede. Dillie lin 1027 learohkh gieh åadtjoejin ööhpehtimmien saemiengiele voestes gieline, mearan 1515 åadtjoejin ööhpehtimmien saemiegiele mubpie gieline (2 jih 3). Skuvlejaepesne 2007-2008 lin 2354 ööhpehtimmien noerhtesaemiengielesne, dejstie 984 voestesgieline. 79 learohkh åadtjoejin ööhpehtimmien julevsämiengielesne; dejstie 25 julevsämiegiele voestesgieline. 109 åadtjoejin ööhpehtimme åarjelsaemien, dejstie 18 voestesgieline.

Jåerhkeskulen ööhpehtimmesne lij skuvlejaepien 2006-2007, 285 learohkh jallh barkolearohkh giej lin ööhpehtimmien saemiengielesne⁸. Jaepeste 2005/05 unnedi, dellie 305 learohkh jih barkolearohkh lin ööhpehtimmie saemiengielesne. Saemien ööhpehtimme jáarhkeskuvline tjijhtje fylketjeltine jih golme privaten skuvline. Jeenjemes learohkh/barkolearohkh Finnmarkesne (139) jih Tromsesne (92) jih Noehtelaantesne (38, dejstie 23 noerhtesaemien, 11 julevsäemien jih njeljie åarjelsaemien) mearan Oslosne jaepien 2007 lin golme jih Akershusesne akte gie åadtjoeji saemien ööhpehtimmien. Hedmarkesne, Åarjel-Trøndelagesne jih Noerhte-Trøndelagesne åarjelsaemien ööhpehtimme, gusnie göökte, göökte jih gaektsie learohkh.

Saemien taalh soptsestin 1 – lahtesamme statistikhkem 2008 Faageldh analysetjierente saemien statistikhke⁹ vusehete taalide maadthskuvlelearohkh saemien faagegievlesne lin guektien gürth stuerbe sjidteme dej 17 minngemes jaepiej 1990-2007. Daate siveude jienedamme iedtjh saemiengielen ööhpehtimmie maanide. Seammaseents siveude faageldh analysetjierte dej gööktij minngemes jaepiej ellies tjåanghkan learohkelähkoe saemiengie-line unned - 3055:ste skuvlejaepien 2005-2006 2542:se skuvlejaepien 2007-2008. Dam maahta buerkiestidh faagesoejkesje "saemien gièle jih

LEAROHKH SAEMIENGIELINE MAADTHSKUVLESNE 2002-2008.

Gaaltige: GS1

kultuvre" jaepien 2006 gaarvani, mohte faageldh analysetjierten mielen mietie tjuara mubpiengie- len tsiehkieh joekoen digkiedidh. Gosse saemien voestesgieline dæjpa faageldh analysetjierte vuese- hte maahta taatjem jakesedh man gellieh maehtieh saemiengiele voestesgieline daenbeajjetjen faalal- dahken jih öörnegen mietie.

Gosse åarjelsaemien gièle dæjpa lea learohkij låhkoe vaenedamme 123:ste jaepien 2005-2006 105:se jaepien 2008-2009. Låhkoe learohkh åarjelsaemien voestesgieline lea njeljien gürth jiene- damme dah minngemes luhkieakte jaepiej.

Gosse julevsäemien dæjpa lea learohkij låhkoe unnedamme 88:ste skuvlejaepien 2005-2006 79:se jaepien 2008-2009. Låhkoe learohkh julevsäemien voestesgieline lea jienedamme 18:ste 25:se luhkien jaepien. Gosse staaretjielth dæjpa lea jienedimmie 415 prosente 17 jaepiej mietie.

⁸ Saemiej låhkoe soptseste I. lahtestimmie statistikhkem 2008. Saemien jilleskuvle, reektese 2/2008 Samiske tall forteller 1. Kommentert statistikk 2008. Samisk høgskole, rapport 2/2008.

⁹ St.biev. nr.28 (2007-2008) Saemiepolitihke

DÅÅJRETIMMIEH GİELESKREEJREHTIMMMINE JEATJAH LAANTIDE¹⁰

Veartenisnie gellieh tåvsenh gielh gååvnesieh, dam jearohks guktie gielem guarkedh, mearan ajve medtie gööktetjuetie staath gååvnesieh. Dan gaavhtan jeenjemes veartenengielh eah leah jeenjebelähkoe gielh staatesne. Jeenjemes dejstie gieljste mej eah leah jijtse staate, leah aejheme gielh. Jis naemhtie jiehtedh gielemålsome sjidteminie unnebelähkoegieleste staaten jeenjebelähkoe gielesle fuelhkidie jih byrreskinie meitie unnebelähkoengielem utnin. Gosse ij unnebelähkoegiele boe-lveste boelvese gåetesne guhkiem juhtieh, vaenesh gielem maanabaelest utnieh. Jis gielemålsomem sjidteminie vuastalimmehts, minngeme ij naan gie-leutnije gååvnesh.

Buerkiestimmie dísse gielemålsomasse mijjieh gaavnebe jeenjemes unnebelähkoegielh leah aer-pievukien vueliestatusegielh. Daajbaaletje siejhme dej gielij utnijh leah guektiegigelhutnijh, dövne ietniegilem jih staaten jeenjebelähkoegilem maehtieh. Guektiengielij eejtegh maehtieh gielem veeljedh mejnie maanajgumie gåetesne utnedh. Siejhme lea giele man lea vueliehkommes statuse dasseme, jeenjemes tsiehkesne unnebelähkoegile.

UNESCOS KAARHTE AEJHTEME GİELH

Skreejrehtimmie

Aejheme unnebelähkoegieleiesiebredahkesne gååvnese faamoeh mah vaajtelieh gielemålsomem dåastoehtidh unnebelähkoegieleste jeenjebelähkoegielese. Dah gieh dam vaajtelieh, ussjedieh ij guektiengielevotee edtjh restieddimiestadujume årrodh gielest gielese. Guektiengielevotee edtja boelvete boelvese juhtedh. Juktie dam tjirkedh tjuara unnebelähkoegielen statusem lutnjedh jeenjemes siebredahkesuerkine jih naemhtie darjodh buerebe veeljemem almetjidie sjædta.

¹⁰ Kapihtelem Iea Jon Todal tjaaleme, Saemiej jilleskuvle.

Jis gielemålsome lea dan guhkie båateme ihke ij gåeredh jallh geerve eejtegidie gielem maanide vedtedh, maanajgierte jih skuvle vihelåbpoe gieledomeninie sjidtieh jih dejtie maahta barkedh gosse unnebelåhkoegielij statusem tjirkedh. Díhte barkoe aejteme unnebelåhkoegielih tjirkedh jih gielemålsomem jarkedh, maehtebe gieledh skreejrehtimmie gahtjodh. 1960- jih 1970-låhkoej raejeste jih daanbaaletjen raajan mijjeh libie jeenjh gieledh skreejrehtimmiejähtemh veartenen bijre jarkan vuajneme.

Numhtie lea skreejrehtimmie aejteme unnebelåhkoegieliste lea bööremes tsiehkieh ræjhkoe jih demokratijen siebredahkesne. Aarebi jih beagkoes vuesiehtimmie gieleskreejrehtimmiste Jille-Eunesne læjhkan lea maam dillie lij giefies staate. Fríjjedorjemen mænngan Stoerrebritanniaste 1920-låhkosne dellie dihte orre irsken staate seahkari irsk-gæljengielen skreejrehtimmie. Gåetiegeline irsken giele onne unnebelåhcoe dam 1920-låhkosne utnin, mohte goh symbovlle irsken staatese dellie giele gaajh vihkeles reeremidie. Aerebi lij irskegiele jeenjebelåhkoegiele såålesne, mohte jilleprestisjegiele englaantengiele lij irskem våålese deadteme minngemes ajve naan dajvine gåetiegeline utnin. Díhte byjjes politihke dan noere irsken staatesne jeehti irskegiele edtji skreejrehtidh gåetiegielese irjidie abpe laantesne. Idtji dihte gåeredh, mohte irskegielden sijjie ööhpehtimmiesystemisnie lea daen biejjien jeenjh gieh maehtieh irskegiele soptsestidh. Minngemes jaepiej irskegieleldh maadthskuvlh mej leah gieelaavkomahaemesne jeanadamme. Dan gieledh raaran skuvline lea buerebe goh aerpievuekien irskeööhpehtimmeste.

Irskegiele læjhkan ij leah daamts juktie eah dah staath sijhth aejteme unnebelåhkoegiele darjodh staaten båetije åejviegielese.

Vuesiehtimmie skreejrehtimmeste

Dah saemien politihken jih gielefaagen byjreskh leah joekoen ektesne barkeme golme gielesiebre-dahkjigujmie ålkoalaantesne. Voesteges lea guhkiem tradisjovne gieledaajroen barkoe jeatjah såevmien-ugrijen gielesiebredahkjigujmie. Mubpien lea saemien politihkerh 1970-låhkoste jeatjah iemiealmetjigujmie abpe veartenistie ektesne barkeme. Gåalmeden lea saemien institusjovnh 1990-låhkoen raejeste muvhth

gielepedagogijhkeds ektiebarkoem sjisjneldh gieleun-nebelåhkoegujmie Europeesne dorjeme, sjisjneldh unnebelåhkoeh mah eah jijtje jiehtieh dah leah iemiealmetje.

Daesnie galika neebnesovvedh naan vuesiehtimmieh skreejrehtimmie iemiealmetjinie jih sjisjneldh europeinen unnebelåhkojne.

**NAAN GILLE BOELVIJ MIETIE LEA TJUSTIEH
GIELH GAARVAMME. UNESCO rihesti elektrovnijen versjovnem åorganisasjovnen atlase aejteme gielh gosse internasjovnellen ietniegjelebjijien lij goveten 21. 2009. Daate elektronnijen dirregh faelieh orrestimmie biev-nesh bijjelen 2500 aejteme gielh veartenisnie, jih maahta dam staerididh jih orre biev-nesh disse biejedh maam utnijh lissiehtieh. Atlasinie maahta ohtsedh gellien ov-messie kriterij mi- tie, jih dah aejteme gielh lea öorneme vijhte daltesinie: ov-vihties gielh, defintijve aejteme gielh, eensi aejteme gielh, joekoen aejteme gielh jih jaame/nåhkehdamme gielh. www.unesco.no**

*Vuesiehtimmie iemiealmetjegiele skreejrehtidh
iemiealmejti gaskem lea joekoen kruanalaanten
almetjh jih maorigen Aotearoesne/New Zealaantesne
jeenjh dorjeme guktie dej gielide tjirkedh,
jih Kruanalaantesne maahta inutegiele jallan aejteme
gielem gahtjodh. Kruanalaantegiele muvhten
aejkien daanskiegieleste aejteme, jih maorigiele
Aotearoesne/New Zealaantesne ennje aejteme jeenjebelåhkoegiele englaanten gielest.*

1980-låhkosne maanajgiertejähteme bööti
maorialmetjinie Aotearoesne/New Zealaantesne.
Maorigiele lea polynesijen giele maam soptsest
aotearoesne/New Zealaantesne åvteli englaanten
almetjh doekoe böötin. Maanajgiertejähteme vaajteli

maōrikultuvrem jih maōrigielem nööremes maanide vedtedh. Díhte lij gosse dan vaenie maanah gielem gäetesne gomlin. Jeenjemesh gieh maōrigielem meehtin lin dillie båarasåbpoe goh vijhteluhkien jaepien båeries, jih englaanten giele aarkgjeline jeenjemesh maōrifuelhkieh utnin, mohte ij lin gaajhkesh.

Aotearoesne /New Zealaantesnie sijhtin nööremes maanah dej voeres almetjigumie gieh maōrigiele ietniegjeline, dah galkin ektesne årrodh. Dam tjirrethin orredarjomh maanajgiertine maam gåhtjoejin Te Khanga Reo. Te Kōhanga Reo lea maōri jih lea "gielebiesie". Gielebiesesne edtji ajve maōriem soptsestidh, jih dah voereh gieh maōristin edtjin desnie årrodh jih barkedh jih gieledh åvtenguvvieh maanide årrodh.

Maam gielebësine Aotearoesne/New Zealaantesnie dorje, ij lij dan orre. Jeatjah sijjieg veartenisnie lin aerebi dovne gielebësiemaanajgiert jih gielelaavkomeskuvlh. Díhte mij lij orre dej gielebësiejgujmie dah dan vuekesne iemiealmetjigielem buakteme man lij dan vuelie statuse jih lij dan viesjehke siebredahkesne goh maōri. Joekoen lij gielebësieh aaj aerpiuekien kultuvrem aaj maanajgumie juekin.

Te Kōhanga Reo dan hijven sjidtji, jih ålvas jeenjh maōrimaanah lin aalkovistie 1980-låhkoen gielebësiemaanajgierte orreme. Dan mænngan lij aaj skuvlesystemem bigkeme gusnie maōri ööhpehtim-miegjeline utnieh skuvlefaagine. Maanah gielebësiemaanajgierteste maahta desnie aelkedh, jih dej göökte gielh eevtidieh jilleskuvledaltesasse. Aaj jilleskuvlh gååvnesieh mah maōrim utnieh.

Aaj Hawaii:sne jáhtemem gååvnese maam seamahaemesne systemem dorjeme goh Aotearoesne/New Zealaantesnie. Båeries (englaanten gielem åvteli) giele Hawaii:sne aaj polynesien giele. Hawaii:en jáhteme ij leah dan vijries goh díhte Aotearoesne/New Zealaantesnie.

Jáhteme Te Kōhanga Reo lea vihkeles vuesiehtim-mie orreme jeatjah iemiealmetjidie gosse sijhtin gielem skreejrehtidh. Maōrijh (gieh ræjhkoes jih demokratijen staatesne årroeminie) aaj leah iedtjeles lïhtsegħ iemealmetjikonferasninie jih gielekonferasinie gusnie dah bievnesin dej barkoej

bijre gielem skreejrehtidh. Te Kōhanga Reo lea dan gaavhtan beagkoes jeatjah iemiealmetjinie.

Vuesiehtimmie europeijken unnebelåhkoegielen skreejrehtidh

Aaj Jillie-Europeesne jeenjh sjisjnelds gielh gååvnesieh mah leah seamma tsiehkesne goh saemiengjiele Skandinavijisnie, mohte dah gieletjierth eah iemiealmetjem gåhtjesåvva. Dejstie gielijste leah vuesiehtim-mien gaavhtan baskijegielen jih katalanijengjiele tjirkeme Spanijisnie Franco-regimen mænngan 1970-låhkosne. Stoerrebritannijisnie lea 1960-låhkoen mietie stoerre barkoem dorjeme kymrijegielen skreejrehtidh Wales-inie, jih dan mænngan aaj gælijegielen Skottlaantesne. Mearan skotsk-gælijen giele lea vaejvie tsiehkesne, maahta jeahtasovvedh skreejrehtimmien Walesinie hijven jáhta. Dovne skotsk-gælijen jih kymrijegielen lea keltjen gielh, mohte dej leah lingvistihken vuekesne stoerre joekehts jih eah dah sinsitniem guarkah. Gåab-pah gielh lea aehteme englaanten gielest.

Kymrije lea aerebi abpe Walesinie soptsestamme, jih åvteli englaanten almetjh Stoerrebritanniasse böötin, lij vijrebe dajvesne soptsestamme. Gosse jaepien 1901 almetjh ryökni dellie biellem Walesinie kymrijem soptsestin. Uktsieluhkie jaepiej mænngan, jaepien 1991, lij 19 pst. walijsiste gielem meehtin. Dah taalh vuesiehtieh vijries gielemålsomem orreme jih dah gieh Englaanteste doekoe juhtien eah lin meatan.

1960-låhkoste almetjh gieh kymrijen båetije biejjieh seahkarin, iedtjeles kampanjem gielem skreejrehtidh dorjeme. Voestes lij gæmhpoē gielem vååjn-sasse biejjedh (vuesiehtimmien gaavhtan kymrijen sijjenommh geajnoeskiltine jih kaarthtine), dan mænngan reaktide gielem utnedh gaajkine siebre-dahkesuerkine. Medijen giele lij aaj gæmhpoedajve, vuesiehtimmien gaavhtan lea jïjtse kymrijegielen TVkanalem tseegkeme.

Gaajhkh lin vihkeles unnebelåhkoegielen statusem bijjenidh jih aaj gielemålsomem kymrijste eenglaanten gielese gætide dåastoehtidh. Mohte díhte stoerre gæmhpoē lij skuvlesne. Kymrijeggielen lea daenbiejjien obligatorijen faage gaajhkide maadthskuvlesne Walesinie. Dejtielearohkidie mah eah kymrijegielen gätesne soptsestidh, lea nuepie ovmissie haemijste

gielelaavkomeskuvlem veeljedh, gusnie kymrijegiele lea ööhpehtimmiegiele naan, jallh gaajhkh, faagine.

Dah stoerre vierhtieh mah kymrijegielem Walesinie provhkeme, destie buerebe sjidti. Jis almetjiryökneme gaaltjinie åtna, dellie vuajna taalem kymrijeutnih lea voestes aejkien tjuetie jaepesne aalkeme jienedidh. Almetjiryöknemisnie jaepien 2001 lij 21 pst. mah jeehtin dah kymrijegielem maehtieh. Jis gielen bætije biejciej vuajna lea joekoen vihkeles dej noerij gaskem lea prosentenvukesne jeenjebe goh gaskegenerasjovnisnie gieh maehtieh kymrijegielem soptsestidh. Dihle lij eevtiedimmie maam meehti vuejnedh joe almetjiryökneminie jaepien 1991.

Kymrijegielen tjjireme Walesinie ij maehtieh jeatjah vuekesne buerkiestidh goh dihte iedtjeles skreejrehtimmiebarkoste båata jih voerkes byjies gieleråresjeminie.

Boelveste boelvese vierhtieh

Goh vuesiehtimme aejheme gielh lea daesnie neebnesovveme irskengiele, kruanalaantengiele, baskijengiele, katalnijengiele, maori, hawaii, skotskgælijengiele jih kymrijengiele. Gaajhkine giellesiebredahkine lea iedtjeles skreejrehtimmiebarkoem dorjeme. Ovmessie tsiehkieh, jih ij oktegh dåâjrehtsistie maehtieh saemiengielese mekanikhken vuekesne darjodh. Mohte ektine gaajhkide dejtie giellesiebredahkide lea skreejrehtimmiebarkosne giellem maanajgjertine jih skuvline vihkeles utnin. Giellebiesiemaanajgjertih jih gielelaavkomeskuvlh leah jarnges. Våâjnesasse jih statusem lutnjedh galika tjirkedh eejtegh jáerhkedh unnebelâhkoejielelmaanide vedtedh. Maanajgjertih jih skuvlh gelkieh giellem vedtedh gosse eejtegh dam sijhtieh, mohte eah maehtieh.

Uvtelasse orre laake nasjovnellen unnebelâhkoej jih onnelâhkoej gielij bijre Sveerjesne

Sveerjen reerenasse tsiengelen 29.-n biejjen 2009 orre uvtelassem laake nasjovnellen onnelâhkoej jih onnelâhkoejelij bijre Laakeraaran vedti. Uvtlassen sisvege leah dah åejvetsiehkieh saemien gielen bijre:

Saemien gielen, meänkieli jih såevmien gielen reeremedajve galka vijriedidh. Saemien gielen

reeremedajve 13 tjeltide vijrede – Arvidsjaur, Berg, Härjedalen, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Ström-sund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalens jih Östersund. Aarebistie lin Arjegplog, Gällivare, Jokkmokk jih Kiruna reeremedajvesne.

Laakeuvtelassen sisvege njoelkedassh reaktide såevmiengiele, meänkieliem jih saemiengiele utnedh reereminie jih dåäpmestovline. Aaj laakenuvtelassen sisvege nænnoestimmieh såevmien gielen, meänkielien jih saemiengielien bijre maanajgjertine jih voeresehåksojne.

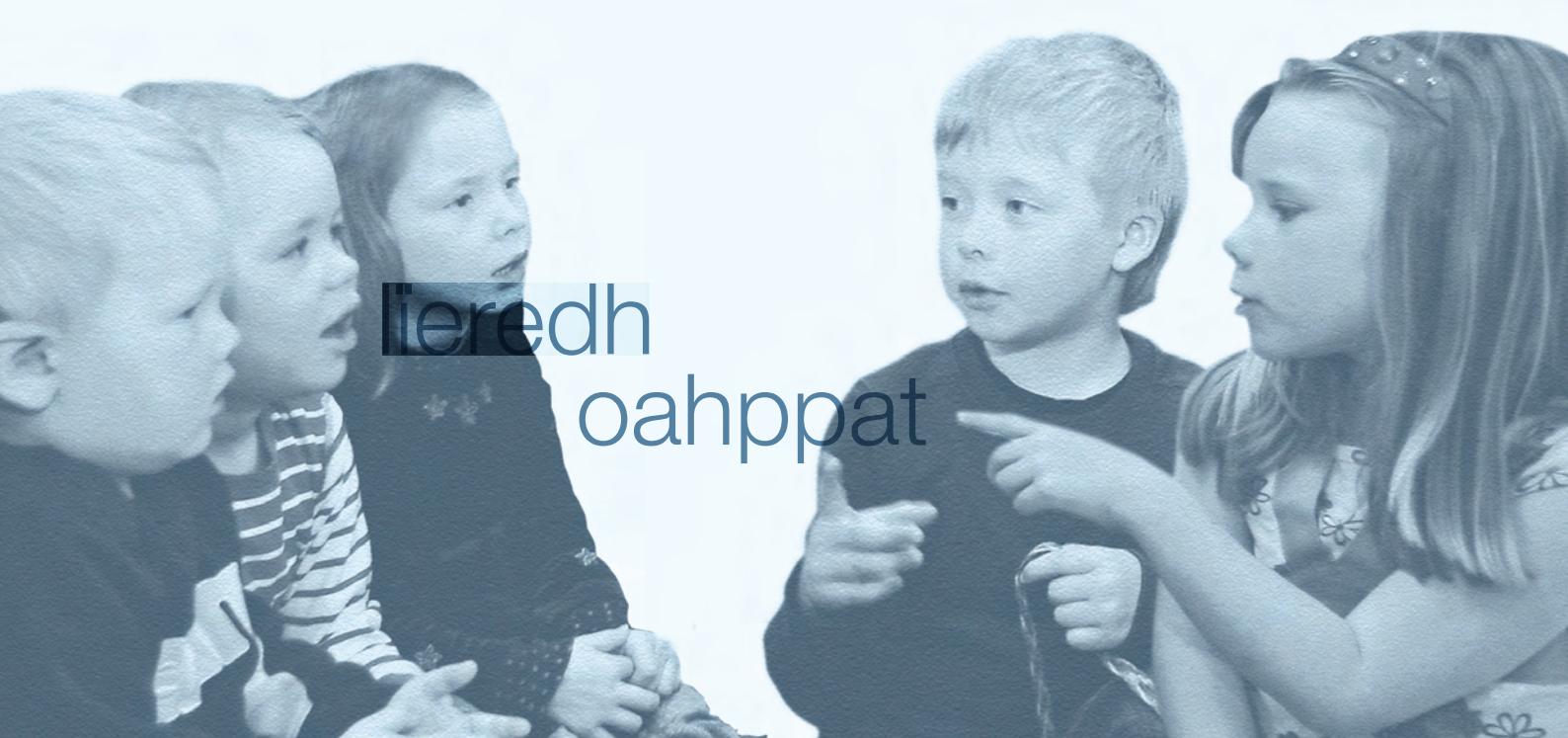
Gosse maanajgjertih dæjpa tjelte galika faaledh åelide mejtie gihtjedh sijjiem maanajgjertesne gusnie abpe jallh bielieh darjoemistie lea såevmiengielesne, meänkieliesne jallh saemiengielesne.

Gosse voeresehåksoeh dæjpa uvtese jeatjahdehtemem sosijaldienesjelaakesne man sisvege tjelte galika barkedh barkijh gåâvnesieh gieh maehtieh såevmiengiele, meänkieliem jallh saemiengiele gusnie daerpies gosse voeresh hoksedh.

Geajnoevierhke åådtje barkoem jienedidhsov barkoem onnelâhkoejieleldh sijjenommh vuesietidh. Staaten jih tjeltij reeremh haestesåvva onnelâhkoejieleldh sijjenommh vaarjelidh jih unnebelâhkoejelide våâjnesasse mierhkemen jih skiltemen tjirrh.

Reeremedajven vijredæmman såevmiengiele, meänkieliem jih saemiengiele 50 milljovnh krâvnah dejtie tjeltide staatedåarjominie åadtjoeh. Gööktesaemien giellejarngh tseegkesuvvieh åarjelsaemien dajesne, Luvlieluspene jih Dearnesne.

Saemiedigkie Sveerjesne åadtjoji barkoem reeremaseste gielgjetegærjam jaepien 2008 tjeltide jih reeremidie tjaaleme www.samediggi.se/4009. Ulmie gielgjetegærjine lea saemien giellem våâjnesasse jih saemiengielemahtoem barkijidie jienedidh, jih aaj åâlmegen saemiengieleåtnoem jienedidh gosse reeremidie gaskesadta. Gielgjetegærjesne stinkes uvtelassh guktie maahta saemiengiele tjielten daltesisnie barkedh, haemieh gielleprogrammidie jih gietsdssoejkesjh. Aaj desnie goerh gosse gieltsieh-iem goerehtalleme.

liredh oahppat

**Ulmieh, haestemh,
guhkiesmieresne strate-
gijh jih råajvarimmieh**

LİEREDH:

Ööhpehtimmie tjährkedh noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielesne gaajhkine daltesinie

Fuelhkie lea vihkeles arena våaromem biejedh maanan gieleldh ievtiedämman. Jeenjh saemien maanah åadtjoeh aalkuvistie saemiengielem ietniengielne – jeenjh saemien maanah aaj åadtjoeh göökte ietniengielh, saemiengiele jih giele mij ij leah saemiengiele, daamtemes daaroengiele. Naan eejtegh eah saemesth jih dan åvteste eah maehtieh maanide saemiestidh saemiengielem ietniengielne.

Saemiej gieleskreejremisnie lea gielebarkoe mij maanajgiertine jih skuvline joekoen vihkeles v.d. kapihtele gusnie jeatjaj laantij gieleskreejremem dääjrehtallin. Gielebiesiemaanajgiérth jih gielelaavkoemeskuvlh leah jarnges. Maanajgiertij jih skuvlij lea vihkeles laavenjasse gielem maanide vedtedh gosse eejtegh sijhtieh maanah saemiestidh, mohte eah maehtieh saemiestidh.

Maanajgierte lea vihkeles maanah gelkieh maehtedh buerie saemien ektiebarkoegielem evtiedidh. Da-jvesne gusnie ij saemiengiele leah ektiebarkoegiele lea joekoen vihkeles våaromem biejedh maanaj saemiengieldh evtidæmman maanajgiertesne. Dan gaavhtan vihkeles våaromem biejedh guktie faalaldahkem saemien maanajgiérth tjirkedh jih aaj kvalitete maanajgiertesne noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielij dajvine jih dovne stuerebe staarine.

Ööhpehtimmie saemiengielesne abpe skuvletijen tjirrh saemien maanaj maahtoem saemien gielesne evtiede jih dejtie ryörehtidh saemien sieberahkesne meatan åroodh goh elliesvierties gieleutnijh. Ulmie lea faalaldahkem tjirkedh maadthööhpehtimmie saemien gielesne gaajhkide giej leah reakta dovne noerhte-, julev-, jih åarjelsaemiengielesne. Ööhpehtimmie galka buerie kvalitetevierhiemminie bigkedh. Buerie saemien learoeverhtieh lea vihkeles dan mieresne.

Kvalitete ööhpehtimmesne jih buerie bievnesh saemienööhpehtimmien faalaldahkij bijre aervede lea buerie tsevtseme mestie man gellieh gieh saemengielem veeljedh ellies skuvletijesne.

Vååjnoes goh relativen jeenjh saemien learohkh gaarvanieh maanajgierten jih skuvlen gaskem, maanadaltesen jih noeredaltesen, jih maadthskuvlen jih jäerhkeskuvlen gaskem. Reektehtimmie ektiebarkoeprosjektistie Nöörjen maanaj-ierieguedtije

jih Sveerjen jih Såevmien maanaj-ierieguedtijh gaskem *Reakta laavenjassese jih goveldeh temasse saemiej maanide jih noeride jaepeste* 2008, vuesehte dovne learoevierhtiehtsiehkie, lohkehtæjjine jih skuvleåvtohken vuajnoe leah vihkeles faktovrh mestie maahta bïhkdedih man gaavhtan dan jeenjh ööhpehtimmeste gaarvanieh. Väaromem tjirkedh skreejrehtimmie ööhpehtæmmman barkojde gusnie saemiengieleldh maahtoem daarpesjieg, lea vihkeles learohkij buerie faalaldahkh saemienööhpehtim- miem ellies skuvletijjen tjirrh.

Gosse sjiehtesje guktie eejtegh jih jeatjah maanan bijre åadtjoeh nuepiem saemiengielem lieredh seammasienten goh maanah saemiengielem lierieh maanajgiertesne jih skuvlesne, maahta maanam dan gieleööhpehtimmesne dâarjodh. Gaavnemesijjieg byjressiebredahkine jih staarine gusnie iemeles saemiestidh aaj sjyötehkevoete juktie saemiengiele iemeles ek tiebarkoegielem sjædta.

Skreejrehtimmie jillebe ööhpehtæmmman noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielesne jih jeatjah ööhpehtæmmman gusnie daerpies saemiengielem maah-toe, lea vihkeles ihke maahtoevåaromem bigkedh saemiengielesne siebredahkesne jih juktie barko- evedtijh edtjieg maehtedh saemiegieleldh barkijh skreejrehtidh giej lea hijven saemiengielem maah-toe. Dah noerh byöroeh bïevnesinie jih maahtojne dah nuepieh maam saemiengielem ööhpehtimmie vadta, skreejrehte guktie ööhpehtimmie saemien gielesne veeljedh. Vijresåbpoe vihkeles hijven jih bueriesoejkesjamme faalaldahkh jillebe ööhpehtæmmman noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielesne.

Saemielaken § 3-8 jeahta gaajhkij lea reakta saemiengielem ööhpehtæmmman. Ulmie lea, maahta gaajhkide faaledh dejtie gieh saemiengielem ööhpehtimmie sijhtieh – noerhtesaemiengiele, julevsae- miengiele jih jallh åarjelsaemiengiele.

Daate edtja vuesiehtidh dan båetije evtiedimmie daennie suerkesne

- **Öörnedh guktie jeenjebh maanah åadtjoeh saemien maanajgiertefaalaldahkem**
- **Öörnedh guktie aareh gieleskreejreme maanajgierten tjirrh**

- **Öörnedh guktie gaajhkhh learohkh gieh dam si- jhtieh åadtjoeh saemiengielen ööhpehtimmie**
- **Öörnedh guktie joekoen barkoe julevae- miengielen jih åarjelsaemiengielen ööhpehtim- miem darjodh**
- **Öörnedh hijven rammatsiehkieh saemienööh- pehtimmesne**
- **Öörnedh hijven kvalitetem saemien ööhpehtim- mesne**
- **Learohkidie skreejrehte juktie saemien noered- altesinie jih jäerhkeskuvlesne jäerhkedh**
- **Learoevierhtieh saemien ööhpehtimmesne tjirkedh**
- **Öörnedh guktie jeenjebh saemiengieledh aarh- skuvle- jih lohkehtæjjah ööhpehtidh**
- **Öörnedh guktie mænnan- jih vijrebeööhpe- htimmie saemiengielesne lohkehtæjjide aarsku- vlesne jih skuvlesne**
- **Öörnedh guktie aelhkies faalaldahkem gaavneph saemiengieleööhpehtimmie maa- nide, noeride jih geervide**
- **Geerveööhpehtimmiefaalaldahkem tjirkedh noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielesne**
- **Nuepieh fuelhkiedäriedimmesne tjirkedh ööhpehtimmesne noerhte-, julev- jih åarjelsae- miengielesne**

Saemie maanajgiertefaalaldahke

Tjieltil dïedte saemien maanaj maanajgiertefaalal- dahkem tjirkedh gusnie dej giele jih kultuvre næn- noestidh, lea presisereme maanajgiertelaakesne § 8: "Tjielten dïedte lea saemien maanide maanajgierte- faalaldahkem saemien dajvesne saemien gieline jih kultuvrinie årodh. Dejnie jeatjah tjieltilne edtjieg dah tsiehkieh ryörehtidh juktie saemien maanah mae- htieh dej gielem jih kultuvrem tjirkedh jih evtiedidh." Maanajgiertelaaken § 2 vuesehte maanajgierte edtja saemien maanaj gielem jih kultuvrem krööhkestidh: "Saemien maanajgiertesne voestegh tjoevere barkijh årodh gieh saemien gielem jih kultuvrem demtieh.

Daenbiejjien ov messie saemien maanajgiert gååv- nesieh. Jeenjh maanajgiert utnieh saemiengielem aarkbeajjetjengieline. Jeatjaj leah dovne sae- miengiele jih daaroengiele goh åtnoegiele jih naan ajve daaroegiele. Jeenjh daaroen maanajgiertij lea jijtsh saemien goevtesh. Aaj fuelhkiemaanajgiertij lea saemiengoevtese/gåetie. Maanaj saemiengielem

maahoe lea ovmessie daltesienie seamma maanajgiertesne lea haesteme barkosne saemiengielem nænnoestidh.

Rammasoekjesje maanajgierten sisvege jih barkoe jeahta "(..) saemien maanah daarpesjeh dårjoem dej gielem jih kultuvrem gorredidh jih evtiedidh seamma gusnie laantesne dah åroeminie."

Saemiedigkie dårjoeh vadta Maahtoedepartementen budsjetteste dårjojde saemien maanajgiertide, pedagogikhken learoeverhtide, gielleöhpethim-mide jih bievnesh-, evtiedimie- jih bikhedimmie-barkojde saemien maanajgiertine jih maanajgiertine saemien maanajgumie. Saemiedigkie ektine fylhkemaennijgumie barka maanajgiertesuerkesne. Saemiedigkie lea strategijen soejkesjem saemien maanajgiertide 2008-2011 dorjeme. Saemiedigkien ulmie lea saemien maanajgiert h åvtese buktedh gusnie saemien gielen jih kultuvren evtiedimiem jarngesne årodh. Saemiedigkie sæjhta dan gaavhtan dan soejkesjeboelhkesne barkoe uvtemesth biejesåvva saemien gielen tjirkedh, maanaj reaktajgumie, ektiebarkojne ovmessie gieh meatan, maahtoelutnjeminie jih viermietseegkeminie, pedagogikhken viehkievierhtine, skreejrehtimminie, dotkeminie jih bievnesimmine jih bikhedimminie. Saemiedigkie sæjhta daam boelhkem vuartasjimi- miem darjodh dårjoste saemien maanajgiertide.

Fylhkemaennie maanajgiertopolithkem aatskede staaten dårjoeh reeredh, laavenjassh maanajgierte-laaken mietie jih tjeltide bikhedidh. Fylhkemaennie evtiedimmiebarkoem tjeltine jih maanajgiertine ek-tiedidh jih eevtjedh jih Saemiedigkie ektine barkedh saemien maanajgiertekonferaanh örnedh. Fyl-hkemaennie reaktide jih faalaldahkide bievnese, g.j. maanajgiertefaalaaldahke saemienmaanide.

Maahtoedepartemenen lea bijjemes diedte kvalitetem evtiedidh jih maanajgiertesektovren stavroem jih finasieremem. Departemente Saemiedægkan vierhtieh vadta kap. 231, påaste 50. Departemente Saemiedigkien ektesne barka råajvarimmidiereerenassen strategijh maahtoe-evtiedimmiem jih skreejrehtimmiem maanajgiertesuerkesne darjedh.

MÁRKOMÁNÁK SAEMIEN MAANAJGIERTE lea prijvahten maanajgierte Skånlante Åarjel-Romssesne. Maanajgierte Várdobáiki saemien jarnge Maanajgierten lea 18 elliesbiejjiesijjeh jih 3,2 barkoesijjeh. Maanajgierte maanide Evenesen tjelteste, Skånlanten tjelteste jih Tjeldsunden tjelteste sijjeh faala. Vaenie dejstie maanijste lea saemiengiele gåetiegjeline. Måedtie maanijste saemiengielem guvlieh gosse fuelhkieh saemiestieh, v.g. aajja gon aahkah. Jeenjebh barkijh gieh saemiestieh daarpesji ihke aarkebjeggen saemiestim-miem gåvla. Prosjektebarkije, gie lij desnie golme biejjeh våhkosne, lea saemiestamme, saemiengielesne laavlome jih ståakedamme, ovmissie teemah goh riekseghvijreme jih göoleme jih jeatjah teemah gusnie saemien gielle jih kultuvre lij äejvieteema. Aaj lij spielem eadtelgovvemesysteigumie åtneme. Dah maanah saemiengieledh byresinie orreme jih aaj jeajtah byresinie gusnie saemiengiele-lidh sopstallestimmieh leah våjnesasse. Dah barkijh maanajgiertesne leah vuajneme guktie åvtese jáhta. Prosjekten tjirrh lea aaj jeenje-damme spesialpedagogikhken maahtoem ev-tiedi guektiengielivoeten maahtoe barkijinie.

Råajvarimmie 1. Bievnesh maanajgiertefaala- Idahkem saemien maanide tseegkedh

Reaktah jih faalaldahkh saemien maanide bievnese:
Byöroe buerebe bievnesh maanajgiertefaalaaldahkh saemien maanide vadtasovvedh, dovne maanide saemien maanajgiertesne jih aaj saemien maanide nöörjen maanajgiertesne. Maahtoedepartemente edtja Saemiedigkien ektesne barkedh ejhtegidie, tjeltide jih maanajgierteaajhteridie bievnese saemien maanaj reaktajgumie jih magkerh faalaldahkh jih dårjoeörnegh mah gååvnesieh.

Gaajhkide tjältide bievnese: Saemiedigkie sæjhta bïhkedimmiem darjodh joekoen dårjoem saemien maanajgiertide, jih dan sijse bievnesh faalaldahkine nöörjen maanide saemien maanajgiertesne. Departemente galka bïhkedimmiem distribueredh.

Departementen, fylkemaanniej jih Saemiedigkien ektiediedte tjältide jih maanajgierteajhteridie haestedh maanajgiertealaldahkem saemien maanide tseegkedh.

Diedte: Maahtoedepartemente jih Saemiedigkie

Tijjeperspektijke: 2009

Råajvarimmie 2. Maahtoe-evtiedimmie gielem vuartesje

Stoerre haesteme saemiengieleldh maanajgierte-barkijh skreejrehtidh. Maahtoedepartemente lea jïjtse *Strategije aarhskuvlelohketæjjah maanajgeartan skreejrehte 2007-2011*, råajvarimmiesoekjesjh fierhten jaepien. Strategijesne siewede "maanajgiertine saemien maanajgumie lea daerpies barkijh gieh saemiestieh". Aaj St. biev. nr. 23 (2007-2008) *Gielh pruvvieh bigkieh* daarpoeh tjertestidh ihke saemien maanajgiertine jih maanajgiertine saemien maanajgumie barkijh gååvnesidh gieh saemiengielem jih kultuvrem demtieh.

Maahtoedepartemente sæjhta barkoem tjirkedh ihke jeenjebh aarhskuvlelohkehtæjjah maanajgiertide skreejrehtidh, dovne saemiengieleldh aarhskuvlelohkehtæjjah, v.d. råajvarimmieh St. biev. nr. 23.

Maahtoedepartemen lea jïjtse maahtoestrategijem *Maahtoe maanajgiertesne – strategije maahtoe-evtiedimmiem maanajgiertesuerkesne 2007-2010* aalkeme. Lea tjerkedamme samien maanah tjuara dårjoeh åadtjodh dej gielem gorredidh. Maahtoedepartementen vierhtieh maahtoe-tseegke-masse. Maanajgierteajhterh maehtieh staaten maahtoeverhtieh ohtsedh tjeltij tjirrh. Vihkeles tjielth jih privaten maanajgierteajhterh saemien

maanajgiertide jih maanajgiertide saemien maa-nide skreejrehtidh dejtie vierhtide ohtsedh, joekoen gielesuerkesne.

Maahtoedepartemente sæjhta vierhtieh biegedh eevtiedæmman barkijj gielemaahtoem saemien maanajgiertesne jih maanajgierteth saemien maana-jgumie. Departemente sæjhta Saemiedigkien ektsne råajvarimmieh tseegkedh.

Jis hijven gieleööhpehtimmie vedtedh voestegh tjoevere dah barkijh saemien maanajgiertine maehtedh saemiengielem jih saemiestidh. Vihkeles maanajgierteajhterh dej barkijidie nuepieh vedtieh saemiengieleldh maahtoem åadtjodh. Giele lea kul-tuvreguedtije jih jarnges gosse saemien vierhtieh jih maahtoem vijrebe guedtedh. Maanajgierteajhterh tjuerih iedtjeles ohtsedh barkijidie gieh saemiestieh gosse barkijh ohtsedh. Joekoen vihkeles dah barkijh hijven maahtoem utnieh ovmessie tradisjovnen darjomij bijre jih maehtieh baakoej jih jiehtegh lierehtidh mah leah iemeles ovmessie tsiehkine. Jis eah barkijh maahtoem utnieh, maanajgierte byöroe vierhtiedidh jeatjah vierhtieh ålkoelistie veedtjedh. Aaj daerpies maanajgierte våårkehke jih dan leah tjielkes ulmieh guktie gieleskreejrehtimmie barkedh. Mah vuekieh utnieh, g.j. byjresken tsie-hkieh jih dajven gieletsiehkie sinsitniem jearohks. Daerpies maanajgierteth jaabnan dej jïjtsh barkoem saemien gieleööhpehtimmie vierhtedieh. Dah maanajgierteth byöroeh saemien gielem vååjnnesasse biegedh, dovne jïjtsh paehperh jih skilth.

Guektiengielevete lea gåabpatjahkem gielem dan hijven fuamahkahta guktie gåared. Guektiengie-le-ldh maanajgiertine/goevtesinie gusnie dovne saemiestidh jih daaroestidh, barkijh tjuerih ovmes-sie strategijih nuhtjedh, vuekieh jih prinsibph guktie maanaj guektiengieleldh vuarkoem evtiedidh, guktie eah dah eejnegeen daarosth goh gaskesadte-megiele jis dah jeatjah daaroestieh jallh saemie- jih daaroestieh¹¹.

Daerpies hov leah evtiedimmiebarkoem jih hae-mieevtiedimmiem gieleööhpetimmide saemien

¹¹ Øzerk/Juuso: 1999: Pedagogijkhen åssjelsgærja guektiegeli jih maanajgiertie s.27.

maanajgiertesne jih maanajgiertinie saemienmaana-jgumjtie.

Diedtjh: Maahtoedepartemente, Saemiedigkien ektesne jih fylhkemaennieh

Tijjeperspektive: 2009-2010

Råajvarimmie 3. Pedagogijhken viehkieviertieh eetiedidh

Vaenie pedagogijhken viehkievierthieh saemien maanide jih saemien maanajgiertide sjiehtesjamme gååvnesieh mah maehtieh gielebarkoem maanajgiertesne dårjodh. Mestie rammesoejkesje maanajgierten sisvege jih laavenjassh bætieh, Maahtoedepartemente lea ov messie teemagærjetjh dorjeme; dovne teemagærjetje saemienkultuvrem maanajgiertesne. Gærjetjh lea gaajhkide maanajgiertide laantesne seedteme. Jaepien 2009 mietie galka aaj gærjetjem gielebyrese jih gieleskreejrehtimmine dårjodh. Gærjetje saemiengielese jarkoestidh. Maahtoedepartemente aaj galka gielesoejkesjem maanajgierten sisvege jih laavenjassh julev- jih åarjelsaemiengielese jarkoestidh. Lissine departemente sækhta tjoefijlem dårjodh noerthesaemiengielen jarkostamme rammesoejkesjistie. Departemente sækhta aaj vierhtiedidh seammaleejns åarjel- jih julevsäemiengielesne.

Saemiedigkie Maahtoedepartemenetinie ektiebarka bïhkdimmiem orrijidh maam edtja vuesiehtidh mah maehtieh maanajgierten sisvege årodh gosse saemien giele- jih kultuvre-eetiedimmiem dijjpedh.

Ektiebarkoe jih aktemiere maanajgierten jih skuvlen gaskem lea vihkele guktie saemien maanah edtjieg åadtjodh aktemierem gieleövtiedimmesne dååjrehtidh. Maahtoedepartemente sækhta åadtjodh bïhkdimmiem "Voeresistie nööremasse. Ektiebarkoe jih aktemiere maanajgierten jih skuvlen gaskem" julev- jih åarjelsaemiengielese jarkoestidh. Bïhkdimmie maahta vihkeles dïrregh årodh tjirkedh barkoem guktie saemien maanah jih eejtegh dååjrehtieh hijven restiedimmiem dej göökti institusjavne gaskem.

Maahtoedepartemente edtja bïhkdimmieviekivierhtieh darjodh gieleskreejrehtimminie eejhtegidie maanajgujmie riektemaksoeaalterisnie. Departemente sækhta åadtjodh viehkievierhtide noerhtesae-miengielese jarkoestidh, dan mænngan julev- jih åarjelsaemiengielese.

Maanajgiertide, maanajgierteajhteridie jih tjeltide goh maanajgiertereereme, lea vihkeles bïevnesh jak-soes mieresne maam maahta gielebarkojne maanajgiertesne skreejrehtidh jih skreejredh. Maahtoedepartemente sækhta våaromem bie jedh bïevnesh- jih dååjrehtallemeseejjeme hijven gieleevtiedimmie-barkojne (aj ov messie gielelaavkomeprojekth) departementen jïjtse viermiesäjtosne, bïevnesh-prievine jih jeatjah sjiehteles kanalij tjirrh bïevnesh tjeltide jih maanajgiertide haasene.

Diedtje: Maahtoedepartemente

Tijjeperspektive: 2009 jih 2010

Maadthööhpehtimmiefaalaldahke saemiengielesne

Maahtoedepartemente edtja öörnedh juktie laake-vadteme jih guktie dam utnedh lea åalmehreaktelds rammij sisnjelen, jih iedtjeles juridijhken jih politijhken åelieh meala mah Nöörje lea ILO-konvensjov-nine nr. 169 vaalteme jih EN-bæjhkoehimmien bijre unnebelähkoeåalmegen reaktah reaktaåtnosne.

Dïhte lea ööhpehtimmelaake mij maadthskuvlen jih jáerhkeskuvlen ööhpehtimmiem stuvrie. Ööhpehtimmelaake § 6-2 joekehtsem dorje maadthskuvlendaltesisnie suerkien gaskem mij lea gielereeremedajven sisnie jih gielereeremedajven ålkoelisnie. Gielereeremedajven sisnie lea gaajhkide maadthskuvlen aalterinie reakta ööhpehtæmman saemiengielesne. Gielereeremedajven ålkoelisnie lea veenemes luhkie learohkh tjeltesne gieh sjiehtieh reakta ööhpehtæmman saemiengielesne dan guhkiem veenemes govhte learohkh tjertesne. Dajvh mah leah saemiengielereeremedajven ålkoelisnie saemiej maadthskuvlen aalterinie reakta ööhpehtæmman ajve saemiengielem åadtjoeh. Dah tsiehkieh gusnie ij maehtieh lohke-htæjja klaassetjiehtjelisnie ööhpehtidh, laakevedtje

rihpese "mulsehthlaakan haemieh ööhpehtimmide". Daate lea v.g. maajhööhpehtimmie.

Ööhpehtimmelaaken § 6-3 leah nännoestimmieh saemienjäerhkeööhpehtimmien bijre. Daesnie *tjåadtje "saemieh jäerhkesuvlen ööhpehtimmesne lea reakta ööhpehtämman saemiengielesne."* Gusnie ij maehtieh dam fierhten skuvlesne vedtedh mahta v.g. maajhööhpehtimmiem nuhtjedh. Lissine nännoestimmie jeahta "säemies skuvlh edtjeh ööhpehtimmiem saemiengielesne faaledh jallh joekoen saemien faagine jäerhkesuvlen ööhpehtimmesne naan kuvsjide jallh sjere tjärtide. Fylketjielte aaj mahta dagkere ööhpehtimmiem faaledh."

Diedte saemien ööhpehtimmide lea jeenjide juakeme.

- Tjäeltj/fylketjielij lea diedte g.j. maanajgierte-faalaldahkh jih maadthööhpehtimmiem råares-jidh, sjehtesjidh jih tjirrehtidh.
- Fylkemaennij lea diedte g.j. giehtjedimmie jih laakigesvoetevaaksjome, klååkemeamhtesh, bievnesh jih bïhkedimmie, laakh jih njoelkedassh implemteredh jih giehtjedidh jih dårjoeħ koordineredh jih juekedh.
- Ööhpehtimmiedirektoraten g.j. lea diedte parallellen learoesejkesjh bievnesidh jih implemteredh Maahtoelutnjemem – Saemien, bïhkedimmieh restiedimmien faagh darjodh, gihtjedimmiereektesh veedtjedh, dårjoeħ Saemiedægkan reeredh, ööhpehtämman saemiengielesne jih eevtiedimmieråajvarimmide juekedh staatebusjetten tjirrh jih jarngesne vadteme eksamenh saemien voestes- jih mub-piegeline darjodh. Jeenj barkojste Saemiedigkien ektesne barkedh.
- Maahtoedepartementen diedte g.j. laakh darjodh jih njoelkedassh nännoestidh, stuarem- jih vierhtiehsoejkesjh saemiengielesne jih jeatjah joejkoen learoesejkesjinie, faage- jih tæjmoejuakadimmie, bijjies bievnesh aamhtesidie jih konstutasjovnh Saemiedigkine.

Saemiedigkie learoesejkesjh saemien gielesne maadthskuvlen jih jáarhkesuvlen ööhpehtimmesne jih learoesejkesjh joekoen saemien faagide jáarhkesuvlen ööhpehtimmesne, jih Saemiedigkie aaj njoelkedassh vadta sisvegen bijre nasjovnen learoe-

soejkesjinie § 2-3 jih § 3-4:n mietie, mejtie stillieh ööhpehtimmien bijre saemien åalmegij, gielij, kultuvrij jih siebredahkejilemij bijre v.l. ööhpehtimmelaake § 6-4. Saemiedigkie jijtsh evtiedimmieh dorje, jih darjohte jih aalka råajvarimmieh dan jijtsh politihken våaromen nelnie suerkesne. Saemiedigke læjhkan mîrrestalleme konsutasjovnepartere staaten reeremidie jih gåab-pegh tjuerih ohtsedh siemes vaestiedassh.

Learohkh giej lea joekoen reakta ööhpehtämman saemiengielesne, mahta maadth- jih jáarhkesuvlen ööhpehtimmesne veeljedh dah 4 kombinasjovnh learoesejkesjistie daaroen- jih saemiengielesne:

	Saemiengiele	Daaroengiele	
1.	Learoesejkesje saemien voestes gieline – saemien 1	Learoesejkesje daaroen learohkidie saemien voestes gieline	Learohkij reakta frijjevalteme ööhpehtimmie jih viehtiedimmie daaroen lïhkesgiele.
2.	Learoesejkesje saemien voestes gieline – saemien 1	Learoesejkesje daaroen (nasjovnale)	Gökte voestesgielh. Learohkij reakta frijjevalteme ööhpehtim-meste jih vierhtiedim-meste daaroen lïhkesgielesne
3.	Learoesejkesje saemien mubpien gie-line – saemien 2. Daltese 1-10	Learoesejkesje daaroen (nasjovnale)	Learohkij reakta frijjevalteme ööhpehtim-meste jih vierhtiedim-meste daaroen lïhkesgielesne
4.	Learoesejkesje saemien mubpien gie-line – saemien 3. Daltese 1-7	Learoesejkesje daaroen (nasjovnale)	Learohkij reakta frijjevalteme ööhpehtim-meste jih vierhtiedim-meste daaroen lïhkesgielesne

Learohkidie giej saemien voestes- vuj mubpiengjeline ij leah obligatorijen ammesgjeline/gjeladh giengelobpese maadthskuvlesne jih ammesgjeline ööhpehtimmie jáarhkeskuvlesne, mohte dah maehtieh dam kriovedh jis dam sijhtieh. Skuvleajahtere maahta aaj faaledh ööhpehtimmie saemiengjellesne Learoesejkesje ammesgjeline. Learohkh gieh åadtjoeh ööhpehtimmie Learoesejkesje ammesgjeline, eah leah frijjevalteme ööhpehtimmeste jih vierhtiedimmeste daaroen lihkesgjellesne.

Ööhpehtimmie daaroen jih saemien tjuara ektesne vuartasjidh juktie daaroenfaage "vadta" tæjmoeh saemienfaagese. Dah faagh saemien jih daaroen leah jijnjh ektie-elementh, jih dan gaavhtan vihkeles lihke ektiebarkoe dej göökti faagij gaskem, v.d. ulmide learoesejkesje saemiengiele voestesgjeline jih ulmide learoesejkesje daaroen learohkidie giej saemien voestesgjeline.

Rååresjimmieh jih åårganiseremh ööhpehtimmie daaroen jih saemien lea haestemh skuvlide jih skuvleajahteridie, joekoen dejtie skuvlide saemiengjelen reeremedajven ålkoelisnie. Dihet edtja årrodh nænnoestamme tæjmoelåhkoen mietie jih dåhkasjehteme larjoesejkesjidie, seammaleejns reakta sjiehtesjamme ööhpehtæmman, m.d. Ööhpehtimielaaken § 1-3, galka evtiedidh.

Rååresjimmieh jih sjiehtedimmieh ööhpehtæmman lea haestemh lohkehtæjjide. Fierhten jaepiedaltesnie maahta learohkh årrodh gieh saemiestieh, learohkh gieh maehthieh saemiengjelem jih learohkh gieh eah maehthieh saemiestidh, mohte sijhtieh dam lieredh. Ööhptimmie galka gaajhkidie sjiehtedidh.

Saemien lâhkoeh soptseste 1 – lahtestimmieh statistike 2008 Faagen analysetjertest saemien statistikhke tjåådtje unniidimmie larohkjilâhkoen saemiengjellesne lea mubpiengjelefaagese båateme jih dan gaavhtan maahta dah tsiehkieh digkiedidh joekoen mubpiengjelefaagem. Daennie digkiedimesne tjuara vuartasjidh larohkij ellies barkoem jih skuvlij jih lohkehtæjjaj tsiehkieh ööhpehtimmieh sjiehtedidh larohkidie. Dah tsiehkieh mah tjuara digkiedidh jih vierhtiehtidh lea g.j.:

- Learoesejkesje jih tæjmoelåhkoem daaroen (voestesgjeline) learohkh saemien mubpiengjeline
- Guktie ööhpehtimmie åårganiseredh jih rååresjidh
- Guktie ööhpehtimmie saemiengjellesne maeksedh
- Viehkievietieh lohkehtæjjide (bihkedimmieh j.n.v.)

Öörnegem byöroe vuartasjidh. Byöroe vuartasjidh guktie learneresejkesje jih tæjmoelåhkoem daaroen jáhta. Dan våaromisnie byöroe sjiehtedimmieh digkiedidh.

Tjielth jih fylhkentjielth jaapetjen dåastoehtin *mierhkeme dåarjoe saemienööhpehtæmman, j.n.j* ööhpehtimmie voestes- jih mubpien gjeline. Dah dåarjoe edtjeh öövtiedidh maeksedh juktie saemiengjeleööhpehtimmie vadtasåvva saemien learohkidie maadthskuvlesne jih jáerhkeskuvlesne. Dåarjoe edtja aaj öövtiedidh lohkehtæjjaj maahtoem tjürkedh saemien gjellesne jih kultuvrisnie. Tjielth jih fylketjeltij diedte lea ööhpehtimmie vedtedh saemiengjellesne dejtie larohkidie giej ööhpehtimmielaaken mietie reakta ööhpehtæmman saemien gjellesne. Dåarjoeöörnegem lij vierhtiedamme Ööhpehtimmiedirektoratesta jaepien 2008 jih reektehtimmie destie lea daelie Maahtoedepartementesne vierhtedeminie. Departemente lea guhkiem goleme dåarjoen stuaradahkem klååkemh. Maahtoedepartemente szejhta dam vierhtiedidh gosse jaapetjen busjedteprocessijgjumie barkedh. Tjuara sjiehtedidh larohkij reakta lea stinkes seamma man dåarjoen stuaradahke jih dah tjielth tjuerih ektesne barkedh juktie hijven faalaldahke vadtasåvva guktie ööhpehtimmien ulmiek jaksa.

Råajvarimmie 4. Kaarhtedimmie larohkij vierhtiedimmie saemienööhpetimmeste

Guktie St.biev.nr. 28 (2007-2008) Saemiepolitihke, lea vaenie maahoe maam skuvlearkerbejjien deahpede jeenjh suerkine. J.g. vuajna ellies larohkelåhkoem gie saemiengjelem veelji lea vaeni-

damme Maahotelutnjemen mænngan, mohte syökemh saemien lohkched fylhkij gaskij joekeht-edtih. Ööhpehtimmiedirektorate sæjhta kaartedim-miem darjodh juktie buerebe våaromemahtoem åadtjodh guktie dah learohkh dej reaktah ööhpe-hæmman saemiengielesne åadtjoeh, jih guktie dah learohkh jijtsh ööhpehtimmied vierhtiedieh. Destie j.g. båata stuerebe våaromem åadtjadh jis sâjhtsh jeatjahdimmieh saemienööhpehtimmesne tjuara darjodh juktie dîhte maahta buerebe learohkj ööh-pehtimmiedaarpoeh dåastoehtidh.

*Diedtje: Ööhpehtimmiedirektorate
Tijjeperspektive: 2010-2012*

Råajvarimmie 5. Learoesoejkesjj bihkedimmieh

Bihkedimmieh edtjeh haemiedidh guktie dah vuesiehtieh guktie maahta dåâjrehtidh hijen sjie-htedamme ööhpehtimmieh. Bihkedimmieh learoe-soejkesjidie faagh ij edtjh ellies årrodh abpe learoe-soejkesjinie, mohte vuesiehtimmieh vadta guktie ööhpehtimmieh råaresjidh jih tjirrehtidh jih guktie learohkh maahta ovmessie daltesinie vierhtiehtidh. Bihkedimmieh byöroeh vedtedh stinkes vuesiehtimmieh guktie maahtoeulmide stinkes sisvegem vadta gaajhkh daltesinie jih vuesiehtimmieh progresjov-nine gaajhkh daltesij gaskem.

Bihkedimmieh LM-06S:se haemedi seammavuekine goh bihkedimmieh LK06:se, d.m.j. laavenjassij mietie priervesne Maahtoedepartementeste Ööhpehtimmiedirektoratese.

Bihkedimmieh edtja dåarjodh ööhpehtimmieh saemien jih daaroen åârganiseredh guktie learohkh åadtjoeh dam ööhpehtimmieh krievemen mietie laakij jih njoelkedassij mietie. Bihkedimmieh saemien voestesgjeline jih saemien mubpiengjeline byöroe uvte biejedh. Ööhpehtimmiedirektoraten lea åejviediedte bihkedimmieh darjoh, Saemiedigkien ektine.

Ulmie lea bihkedimmieh saemien voestesgjeline jih saemien mubpiengjeline galka riejries årrodh 15.05.2010. Barkoe dej jeatjajgujmie nænnoeste

Saemiedigkien jih Ööhpehtimmiedirektoraten ektesne.

Diedtje: Ööhpehtimmiedirektorate Saemiedigkien ektesne

Tijjeperspektive: 2010-2012

Råajvarimmie 6. Giehtjedimmie tjieltilgujmie jih fylketjieltilgujmie tjirrehtim- mien reakta ööhpehtæmman saemiengielesne

Ööhpehtimmiedirektorate jih fylhkemaennieh giehtjedieh tjieltilgjue jih learohkj reaktah ööhpehtimmelaaken mietie. Daate aaj ööhpehtimmieh saemien gielesne dæjpa.

Maahtoedepartemente lea gihtjeme jis Ööhpehtimmiedirektorate jaepien 2009 giehtjedimmieh tjirrehtie guktie tjielth jih fylketjielth saemien learohkj reaktah ööhpehtimmelaaken mietie dåarjoh, aaj learohkj learoevierhtide. Saemiedigkie galika giethjedimmiebarkosne mealtan årrodh.

*Diedtje: Ööhpehtimmiedirektorate/fylhkemaennieh
Tijjeperspektive: 2009-2014*

Råajvarimmie 7. Maajehööhpehtimmien viermievierhke

Jeenjh tjielth ektesne berkieh ööhpehtimmieh saemien gielesne maajehööhpehtimmien viehkine. Fylhkemaennieh barkoe viermievierhkine lohketæjjide gieh maajehööhpehtimmie berkieh byöroe eevtididh, jih byöroe regijovnalen tjåanghkoeh lohketæjjide öörnedh jilleskuvlijgumie ektesne barkedh. Dîhte edtja viermievierhkem tseegkedh lohketæjjide gieh maajehööhpehtimmie saemien gielesne berkieh. Ööhpehtimmiedirektorate sæjhta barkoem dejnie viermievierhkine tseegkedh.

Diedtje: Ööhpehtimmiedirektorate/Fylhkemaennieh/jilleskuvlh

Tijjeperspektive: 2009-2010

Råajvarimmie 8. Ektiebarkoe Sveerjine saemienööh-pehtimmien

Tjaktjen 2005 jih gjren 2006 bieljelin sveerjen jih nörjen departementh mej saemien ööhpehtimmien diedte åarjelsaemien maadthskuvleööhpehtimmien raastedajvine digkiedidh. Eah saemien maanaj Sveerjesne leah seamma reakta goh saemien maanaj Nöörjesne. Dah learohkh åadtjoeh faalaldahkem saemien ietniegjeline, mohte ij leah learoesoekesjh saemien learohkidie eevtididh. Dellie lij g.j. mieredamme gåabpatjahkh laanth edtjigan dah nuepieh goerehtidh jih såajhtsh dáriesmoerh mah njoelkedassine gåavniesieh gosse ektiebarkoe maadthööhpehtimmine raastij bijjelen. Tjielkes lea jurisksjovnedáriesmoe-rem gåavnese mij ij naan aelhkie vaestiedassem gåavnesh. Dihc j.g. mij laantide edjta reeremem utnedh gosse raastij bijjelen ööhpehtidh, muvhth tsiehkine ov-sieme laantij gaskem ööhpehtimmiefaalaldahken bijre jih/vuj maaksemem faalaldahkide tjualma. Haestemh barkose orre saemiekonvensjovine bieljeldi.

Vihkeles maehtedh ektesne barkedh raastij däeresth, joekoen gosse ööhpehtimmien jih eevtiedimmien åarjel- jih julevsäemiengjelide dæjpa. Maahtoedepartemente sækhta Sveerjem bieljelidh jih vihth digkiedidh mah nuepieh dej leah gosse vaestiedassh gaavnedh maam learohkidie gåabpatjahkine laantine hijven årrodh.

*Diedtje: Maahtoedepartemente
Tijjeperspektive: Gjren 2009*

Råajvarimmie 9. Ektiebarkoe Såevmine saemienööhpehtimmien bijre

Ektiebarkoe Såevmine lea skuvlide Sirmesne jih Utsjohkesne orreme ektine ööhpehtimminie göökth vähkosne. Sækhta dam ektiebarkoem jáerhkedh. Lissine byörroe soejkesjem maajhööhpehtimmien buerebe sjiehtedidh ektiebarkojne raastij däeresth gaajhkh saemien gjeline

*Diedtje: Ööhpehtimmiedirektorate/Fylhkemaennieh Noerhtelaantesne, Tromsesne jih Finnmarkesne.
Tijjeperspektive: 2009*

Saemiej learoevierhtieh

Saemiedigkien lea dej ealamadtjen stillemh maam dispositsjovnesne staaten budsjetten tjirrh saemien learoevierhtide, diedte dej vierhtieh gjetede jih rammen sisnie evtiedidh.

Enne vaenie learoevierhtieh åarjel-, julev- jih noerhtesaemiengjeliesne mah leah evtiedamme Maahtoelutnjeme – saemien mietie. Aktem haestemistie learoevierhtietjaelieh gaavnedh jih eah dam skuvleste vaeltieh. *Saemiedigkien strategijen soejkesje learoevierhtieöövtiedäemman 2009-2012* lea learoevierhtieseahkarimmieh dorjeme åarjel-, julev- jih noerhtesaemiengjeliesne mestie lea maanajgjerteste jih skuvleste dajvine båateme. Guktie tjirkedh learoevierhtieh fierhten learoehkasse båetieh, strategije lea dah learoevierhtieh edtjiah namhtah årrodh. Saemidigkie lea aalkeme pilotprovsjekte Tysfjorden tjeltesne, gusnie ulmie lea Drage skuvlem eevtiedidh vierhtieskuvlese learoevierhtie-eevtiedimmie julevsäemiengjeliesne. Dah dåårehtsh daestie pilotprovsjektiste maahta nuhtjedh jih vierhtieskuvlh dovnje åarjel- jih noerhtesaemien dajvine evtiedidh.

Råajvarimmie 10. Saemien learoevierhtieh – produsjovne, distribusjovne jih jarkoestimmie

Vaenie saemien learoevierhtieh vååjnesisnie orreme ovmissie tsiehkine. Laavenjasse Maahtoedepartementeste lea Ööhpehtimmiedirektorate ektesne Fylkemaennie Finnmarkesne barkeme kaarhtedimmie mah learoevierhtieh gåavniesieh noerhte-, julev- jih åarjelsäemiengjeliesne mah maehtieh *Maahtoelutnjeme – Saemien* utnedh, jih aaj mah learoevierhtieh mah fååtesieh ovmissie faagine jih daltesinie. Kaarhtedimmie vuesehte ennje stoerre daarpoë saemien learoevierhtieh *Maahtoelutnjeme – Saemien* sjiehtesjamme.

Gjren 2009 ektiebarkoedåehkiem nommedahta mij galva uvtiedidh råajvarimmieh mah maehtieh radtjoestidh eevtiedimmien saemien learoevierhtieh.

*Diedtje: Saemiedigkie/Ööhpehtimmiedirektorate
Tijjeperspektive: Dåehkie gjren 2009 tseegkie*

Råajvarimmie 11.

Bievneshråajvarimmieh reaktaj jih tjælloej saemienööhpehtæmman

Díhte galika barkohte/våaromem biejedh buerebe bievnesh reaktaj jih tjælloej bijre saemien ööhpehtæmman, jih aaj saemien learoevierhtieh. Bievnesh edtjieg fylketjeltide, tjeltide, eejhtegidie jih learo-hkidie årodh. Bievnesisnie galika siveedith skuvleaa-jtere, gosse learohkh skuvlen sjise vaeltedh, byöroe bievnesh learohken bijre veedtjedh jis learohke edtja saemiengieleööhpehtimmiem utnedh. Daate dæjpa dovne gosse skuvlem aelkedh, gosse skuvlem målsodh jih gosse ovmessie daltesij gaskem ööhpehtimmesne juhtedh. Dagkerh bievnesh aaj geerveööhpehtæmman årodh.

Bievnesh byöroe vearman sjehesjih, jih tjaaleginie. Bievnesh edtjieg naemhtie saemien dajvide joeke-dehtedh.

Diedtje: Ööhpehtimmiedirektorate/Fylkemaennieh/Saemiedigkie

Tijjeperspektjive: Mietsken 2009

RØROSSAEMIEN DAJVESNE lea lihke ektie-barkoem evtidamme institusjonij gaskem mej diedte saemien ööhpehtimmiem, destie båata mahte ij oktegh learohkh saemiengielen ööhpehtimmiem orrijh, maadthööhpehtimmesne. Skuvlij ektese Aajege saemien giele- jih maahtojarne díhte saemien learohke abpe maadthööhpehtimmien tjirrh, jih learohkh dåerede maanjgüerteste maadthskuvlese jih maadthskuvleste jáerhkeskuvlese. Skuvlh, eejtegh jih learohkh åadtjoeh raerieh, bikhedimmieh jih bievnesh reaktaj, ööhpehtimmie-faalaldahkij, gieleveeljemen, tæjmoejuakal-dahken jih fagen tæjmoerååresjimmien bijre.

Voeneskuvlh

Sjjieh mah gåhtjoesuvvieh raedtine nöörjen tsie-hkesne, leah daamhts saemien voerngedajvh jih hijven arenah saemien gielem, kultuvrem jih siebre-dahkenjielmem gorredidh. Maadth- jih jáarhkeskuvlh tjuerih Maahtoelutnjeme – Saemien tjirrh vedtedh kvalitetelds hijven ööhpehtimmiem man våaroemis-nie saemien giele, kultvre jih siebredahkejilemh.

Voeneskuvlj lea, dej lihkesvoete jielije saemien siebre-dahkese jih aerpievukien jielemidie, buerie nuepieh dagkerh ööhpehtimmiem darjodh. Ööhpehtimmie jih byjjenimmie saemiengieleldh byjreskinie vadta buerie nuepieh fierhten learohke dan saemien gielem evtiedidh iemeles åtnoegieles. Díhte aaj aelkebe vierhiehalmetjh gaavnedh jih utnedh byjreskesie-bredahkesne ööhpehtæmman gosse skuvle lea byjreskesiebredahkesne.

Voeneskuvlh orrijin, dovne noerhte-, julev- jih åar-jelsaemien dajvine, destie maahta negativen giele-evtiedæmman årodh dejnie saemien siebredahkine jih aaj abpe saemien siebredahkesne. Jis voeneskuvlem orrije dellie almetjh maehtieh voeneste juhtedh. Daate smaave saemiengieleldh siebredahkh aajhta mah leah vihkeles gosse saemien gielem gorrede. Jis destie juhtedh dellie dihte båetje boelve dan lihkes-voete jih maahtoe byjreskesiebredahken, eatnemen jih aerpievukien jielemij bijre dassanieh jih terminologijen dísse sjehesjamme.

Díhte lea tjeltij jih fylkentjeltij diedte byjjes skuvlestruktedh. Reeransse ij maehtieh jiehtiedh guktie skuvlestrukturve tjeltine jih fylkentjeltine galika årodh, daate bielie tjelten jjjtjestuvremisnie. Seamma aejkien aaj tjeltij jih fylkentjeltij diedte gaskirjhken latjkoen mietie saemiej muhteste. Jis dej bijre vuarkoes årodh dellie geervebe voenenskuvlh orrijidh saemien dajvine jih ij maehtieh dam darjodh åvteli dam goerehtidh. Daate lea aaj vuesiehtimmie aamhtese mejnie Saemiedigkie saemielaken mietie byöroe åadtjodh dan mëlesne jiehtedh. Gukt' amma tjeltij diedte lea hijven sjehesjamme ööhpehtimmie-faalaldahkem, aaj saemien gielesne, dejtie skuvlide gosse learohkh juhtieh. Säemies aejkien maahta aaj byjres tsiehkieh darjodh nuepiem kvalitatijven buer-ebe faalaldahkem saemien gielesne stuerebe skuv-lesne. Daate tjura byjreskinie vierhiehtidh.

Saemiedigkie sæjhta dan mieresne daejnie gie-
tedimssoejkesjinie reerenasse edtja vierhtiehdh
mierhkeme dåarjoem voeneskuvlide vedtedh
mah ööhpehtimmie saemien gielesne vedtih.
Reerenasse ij vienhth díhte sjiehtedimmie, mohte
vuesehte Barkoe- jih ektiebiejemeddepartemente lea
eevtiedamme lihkebe ektiebarkoem KS:ine jih Sae-
miedigkine saemiepolitihken bijre tjeltine, gusnie
aaj tjelti mierenänoestimmie saemien faalal-
dahkide maahta teemam årodh.

SKREEJREHTIMMIEPROVSJEKTE ELGÅESNE

Jaepien 2001 Saemiedigkie eelki 5-jaepiej
skreejrehtimmieprovsjektem Elgå bæjjanim-
miearngesne Engeldaesne. Skreejrehtimmie-
prosjekte lij maanajgiertesne årganisereme
åssjalommeste maanah edtjieg saemiengielem
lieredh iemeles jih aarkbeajjetjen gieleåtnoen
tjirrh. Maanaskuvlesne maanah åadtjoejin
åarjelsaemien ööhpehtimmie, jih aaj ööhpe-
htimmie jeatjah faagide åarjelsaemiengie-
lesne. Gosse provsjekte orriji dellie dah maanah
meehtin aarkbeajjetjen saemien gielen
guarkedh. Dah aaj meehtin vaestedidh jih
soptsestalledh saemiengielesne.

Gieleööhpehtimmie jih alfabetisereme geervide

Gosse maadthööhpehtimmie geervide, reaktam vi-
erhtede ööhpehtæmman saemiengielesne ovmesse
vukelesne enn maanaj jih noerij åvteste. Jis geerve
almetjh edtjieg ööhpehtimmie saemiengielesne,
lea iemeles dah leah saemieh, jih siejhme byöroe
jåähkesjidh gosse geerve saemie ööhpehtimmie
saemiengielesne krievdh jih maadthskuvleööhpe-
htimmie daarpesjidh.

Saemielaken § 3-8 reaktaj bijre ööhpehtæmman
saemien gielesne jiehtedh. Daate ij leah seam-
malaakan goh dah reaktah mestie ööhpehtimmie-

laakeste bætieh, jih dääjvoehtimmieh dísse njoe-
lkedassese tjåådtje g.j. "Reaktan meitie gaajhkem
maehtieh krievdh relevante geerveööhpehtim-
miem tjirrehtidh saemien gielesne ietniegeline dej
dååjrehts njoelkedassij mietie geerveööhpehtim-
mien muhteste".

Ij leah jijtse dåarjoe ööhpehtæmman saemien
gielesne geervide. Dah åasah tjuerieh tjelti jih fyl-
hketjelti mierij sisnie maeksedh, jih faalaldahkem
sjiehtedidh lea fierhten tjelten/fylhketjelten
diedte. Dan gaavtan vikeles dah uvte biejieh
ööhpehtimmievierhtieh njoelkedassij jih ööhpe-
htimmiedaarpoej mietie.

Dah gieh geerveööhpehtimmieh sjichtieh, tjuerieh
jijtje dej ööhpehtimmiedaarpoeh bieljelidh. Ööh-
pehtimmie namhtah jih edtja dååjrehts learoesoe-
jeshj dåerididh.

Tjelth/fylhketjelth maehtieh lohkemesiebridie
vedtedh barkoem ööhpehtimmie vedtedh dovne
maadthskuvlen jih jáarhkesuvlen ööhpehtim-
mien suerkesne. Ööhpehtimmie edtja dellie aaj
namhtah lihtsegidie årodh. Jis lohkemesiebrieh
vedtih ööhpehtimmie maadthskuvlen jih/jallh
jáarhkesuvlen ööhpehtimmien suerkesne jih ij
leah latjkoem tjeltine jallah fylhketjeltine, dellie
kuvsjemaaksoe kreavasåvva. Aaj kuvsjemaaksoem
vaalta gosse lohkemesiebrieh årganiserieh kuvsjh
jeatjah faagesne jih aamhtesinie, j.g. saemiengie-
lesne.

Göökte saemien lohkemesiebrieh, Saemien lohke-
memoenehtse jih Mearoesaemien lohkemesiebrie,
giej äejvieulmie barkedh saemien gielesne jih
kultuvreaerpesne ööhpehtidh.

Råajvarimmie 12. 5-jaepiej geerveööhpehtimmie- provgramme saemiengielesne

Saemiedigkie jih Saemien jilleskuvl lea latjkan-
amme latjkanimmie eevtiedimmien jih tjirre-
htimmien 5-jaepiej saemien geerveööhpehtim-
mieprovgramme gaajhkh saemien gieledajvine.

Geerveööhpehtimmieprogrammen ulmietjierterea gaajhkh saemieh gieh eah saemiesth vijries geografijen dajesne. Dah råajvarimmieh leah joekoen dejtie gusnie daaroestimmiepolitikhke jeenjemes arki.

Geerve saemieh åadtjoeh ööhpehtimmiefaala-Idahkem noerhtesaemiengielesne, julev- vuj åarjelsaemiengielesne. Ulmie lea saemieh edtjieg dej gielem bååstede vaeltedh jih saemiengielem lutnjedh gosse jeenjebh saemiestieh. Gaajhkh saemiengielevoengh edtjieg dejnie barkedh. Destie båata saemien gielejarng, tjelth jih jeatjah gielevoengine edtjieg lihkes ektiebarkedh. Saemien jilleskuvlle diedtem åådtje praktikhkeles tjirrehtimmie prospektine. Råajvarimmie Saemiedigkestemaeksedh vierhtieh Saemieåalmegen fåanteste.

*Diedte: Saemiedigkie
Tijjeperspektijke: 2009-2014*

Råajvarimmie 13. Kaarhtedidh vijremem ietnegie- leanalfabetisme jih daarpoe ööh- pehtimmiem saemiengielesne geervide

Saemiedigkie faala, Saemiej jilleskuvlle ektesne, saemienööhpehtimmiem geervide vijhteaepiej ööhpehtimmieprogrammen tjirrh. Guktie jeenjh daajroem åådtje daarpoej bijre sæjhta Maahtoedepartemente Barkoe- jih ektiebiejemeddepartementen ektesne goerehtimmiebarkoem aelkedh man ulmie giehtjedidh man gellieh ietniegjeleanalfabet gååvnesieh (d.m.j. almetjh gieh saemiestieh, mohte eah lohkjh jih tjaelieh saemiengielesne) saemien åålmegisnie. Goerehtimmie aaj giehtjede saemieh giej viesjieh jallh ij naan saemien gielemaah toe. Ij ulmie leah ellieskaarhtedimmiem man gellieh almetjh dan tjertij sisnie, mohte goerehtimmie edtja vedtedh guvviem destie, jih ööhpehtimmiedaarpote vierhtiedimmiem vedtedh.

Bïevneste goerehtimmie-/dotkemelaavenjassem mieresne akte aktebielie jaepievierhke. Saemiedigkie böörie barkose mealtaan årrodh.

Diedtije: Maahtoedepartemente/Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente/Ööhpehtimmiedirektorate

Tijjeperspektijke: Riejries 2010-2011 (ij daejrieh gåes-sie aalka goerehtidh)

Råajvarimmie 14. Alfabetiseremeaprovsjekte geervide Tromsesne

Tromsen fylketjielte sæjhta alfabetiseremeaprovsjekten aelkedh geervide fylkhesne. Prosjekten ulmie lea dah lihtsegh edtjieg skreejrehtidh dej maahtoem saemiengielesne formaliseredh, guktie dah maehtieh dovne tjaaleldh jih njaalmeldh saemiestidh. Ulmie lea lohkemejarngh vijhte, govhte ov messie sijjieg Tromsen fylkhesne kuvsjh tjirrehtidh. Prosjekte siemelatjcosne Saemiedigkien jih Tromsen fylketjielten gaskem neebnesåvva.

Aaj edtja viermiesijjiem rihestidh gusnie provsjektelihsegidie gusnie dej lea nuepie gielem frïjjes utnedh, jih jeatjajgujmie jih prosjekteåvtehkinie gaskesadtedh.

*Diedtije: Tromsen fylkentjielte
Tijjeperspektijke: 2009-2012*

SAEMIEDIGKIE LEA STIPENDEM jillebe ööhpehtæmman tseegkeme. Ulmie lea jjnjebh gieh saemiestieh skreejrehtidh ovmessie faage-suerkine. Jaepien 2009 jillebe ööhpehtimmie seahkare saemien gielen learoevierhtiepedagogikhke, aarhskuvle- jih åalmegh lohketæj-jalearohkh giej lea saemien faagegïevlesne, jillebe ööhpehtimmie åarjel-, julev- vuj noerhtesaemien gielesne gusnie åarjelsaemien jih julevsäemien jillemes seahkare, vijrebe ööhpehtimmie voereshåksosne, jih vijrebe ööhpehtimmie åvtesbarkoen jih rehabiliteringen sisnie saemien maanaj jih noerij psykosovs-jalen vaejvieg. Jis jjnjebh stipendeöörnegem ohtsieh goh miere ryöhkoe dellie dah vierhtieh ohtsedæjjide juekedh.

NOERHTELAANTEN FYLHKETJIELTE sãjhta skreejrehtidh maahtoem saemien gielesne jienedidh g.j. maehteles faagebarkijh giej saemien gielemaahtoe ovmessie barkoesuerkine. Fylhketjielte gieleööhpehtimmie stipendh vadta ihte almetjh skreejredh saemien gielesne ööhpehtidh. Stipene maahta ohtsejidie saemien gielem lohketh universiteten- jih jilleskuv-ledaltesisnie jih ohtejidie saemien gieleööhpehtimmine jáehkeskuvlesne barka.

Jillebe ööhpehtimmie jih skreejreme
Daarpoe lea dotkemem jih lohkemem saemiengie-lesne tjirkedh. Saemiej jilleskuvle lea voernges institusjovne saemien dotkemeveartenisne, jih mij aarebi lij Noerhte Saemien Institudtine goh dotke-megoevtese. Universitete Tromsesne lea åådtjeme

dan nasjonellen dïedtem saemien dotkemem jih ööhpehtimmien åvteste Nöörjesne. Jarnge saemien lohkeme Universitete Tromsesne barksa universiteten tjåanghkanimmie dotkeme- jih ööhpehtimmie-barkarimmie gosse saemien jih iemiealmetjhrelater-eme tsiehkieh. Stinkes provsjektij tjirrh jarne aalka jih jáhta jijste dotkemem, jih initieredh jih ektieididh faagij dâeresth dotkeme- jih ööhpehtimmieektie-barkoem.

Jilleskuvle Bodøsne vadta lohkemefaalaldahkem julevsäemien gielesne lihtsine åalmegh- jih aarh-skuvleloketæjjaööhpehtimmiem vuj goh vijreööh-pehtimmefaalaldahkem. Jilleskuvle Noerhte-Trøn-delagesne lea seammaleejns nasjovnalen dïedte åarjelsaemiengielem lohkehtæjjaööhpehtimmiekon-tekstesne.

Saemiedigkie lea tjuevtjedamme tjuara faalal-dahkem tjirkesovvedh dejnie jilleskuvline seamma man vaenie lohkijh gieh sjichtieh lohkemem åarjel-vuj julevsäemiengielesne tjirrehtidh. Ij gåessie edtja jeenjh lohkijh dejnie faalaldahkine, jih dihre dan vihkeles joekoen dejtje smaave gielide saemiengie-ldh maahtoem gååvnese.

Ööhpehtimmieinstitusjovnij lea autonomije gosse dæjpa mah lohkemefaalaldahkh mah aelkeh jih guktie faalaldahkh åårgansieredh. Maahtoedepar-temente sãjhta dej institusjovnijgjumie ektesne mah lohkemem saemien gielesne faelieh vuartasjidh barkoe- jih dïedtejuakemem dej gaskem, jih sãjhta initieredh lihkebe ektiebarkose dej institusjovnij gaskem jih aaj ektiebarkoe jeatjah institusjovnijgjumie dej dajvine gusnie maahta daarpoe lohkemem saemiengielesne.

Ööhpehtimmieinstitusjovnh maahta syökedh åadtjodh kvoth nænnoestidh, g.j. saemien oht-sijj åvteste, gosse ovmessie lohkemasse ohtsieh. Universitete Tromsesne, jilleskuvlh Finnmarkesne jih Lillehammerisnie jih Veterinærejilleskuvlen leah kvoth saemien ohtsijidie naan lohkemidie.

Råajvarimmie 15. Saemien lohkehtæffa ööhpehtim- mie

Jis dan daerpies fleksibilitetem jaksa byöroe Saemiej jilleskuvle frijje årrodh båetije nasjovnelle mieresoejkjesistie dan Sov maadthsuvlelohkheftæffaööhpehtimmie. Departementen ulmie Sov faamoem Saemiej jilleskuvlese delegeredh gosse struktuvrem jih tseegkemem orre lohkehtæffaööhpehtimmie saemien gielesne. Díhte lea bijties nasjovnalen njoelkedassh gåhkoem jih åejvikkomponenth tseegkemisnie (faage, pedagogikh, liereme j.n.v.) maam aaj edjta saemien maadthsuvlelohkheftæffaööhpehtimmiem dijpedh.

Diedtje: Maahtoedepartemente

Tijjeperspektjive: 2009-2012

Råajvarimmie 16. Skreejremevåromem kaarhtedidh jih daarpoem saemiengieeldh lohkehtæjjide kaarhtedidh

Díhte lea daerpies råajvarimmieh tseegketh guktie skreejremem saemiengieeldh lohkehtæjjah tjirkedh. Departemente sæjhta skreejremevåromem kaarhtedidh samien jillebe ööhpehtæmman jih daarpoem saemiengieeldh lohketæjjide. Díhte lea aaj daerpies daatam gaavnedh lohkehtæjjagaptjemem saemien skuvline dej saemien dajvij ålkoelisnie.

Diedtje: Maahtoedepartemente

Tijjeperspektjive: 2009-2012

Råajvarimmie 17. Skreejremeråajvarimmieh saem- ien lohkehtæffaööhpehtæmman jih lohkehtæffaööhpehtæmman saemien faagegievlesne

Lohkehtæffaööhpehtimmie saemiengielesne lea vuelie skreejreme. Díhte lea daerpies lissie incitamentem juktie iedtjem jienede saemien lohkehtæffaööhpehtæmman ohtsedh jallh saemien faagegievlesne nöörjen lohkehtæffaööhpehtimmesne.

Skreejremeråajvarimmieh byöroe rååresjidh jih tjirrehtidh dej institusjonijgujmie lohkemh faelieh, jih lea bööremes maahoe dej byreskjgujmie gustie iemeles lohkijh skreejredh. Departemente skreejremeråajvarimmieh viertide vadta.

Diedtje: Maahtoedepartemente

Tijjeperspektjive: 2009

Råajvarimmie 18. Skreejremekampanje Finnmarkesne – neakoesbarkoe

Saemiej jilleskuvle, Saemiedigkie, KS Finnmarke, Jilleskuvle Finnmarkesne jih fylhkemaennie Finnmarkesne leah skreejremekampanjem aalkeme jeenjh lohkijh skreejredh dejtie göökte lohkehtæjjaskuvlide. Kampanjen nomme "Neakoesbarkoe/Gollevirgi". <http://www.hifm.no/drommejobben>

Diedtje: Fylhkemaennie Finnmarkesne

Tijjeperspektjive: Tsiengelen 2009-ruffien 2009

Råajvarimmie 19. Bielie lohkemelöönemistie vadtasåvva

Jaepeste 2009 lij öörnemem tseegkeme lohkijidie gieh såemies lohkehtæffaööhpehtimmieh orrijin g.j. mastereprovramme lohkehtæffaööhpehtimmie gieeline vuj realfaagine, juktie dah bielieh lohkemelöönemistie vadtasuvvieh. Departemente sæjhta vierhtedidh seammaleejns öörnegem dejtie gieh veenemes 60 lohkemetsieh saemiengielesne lohkedh bieliem maadthööhpehtimmesne lohketæjjine.

Diedtje: Maahtoedepartemente

Tijjeperspektjive: 2009- 2012

Råajvarimmie 20. Vijrebeööhpehtimmie saemiengielsne lohkehtæjjide

Strategien mietie Maahoe kvalitetide – vijrebeööhpehtimmie lohkehtæjjide, lohkemefaalaldahke vadtasåvva 60:an lohkemetsiekjeh golme saemien gieline Saemiej jilleskuvlesne, Jilleskuvle Bodøsne jih Jilleskuvle Noerhte-Trøndelagesne. Díhte edtja guhkiem åvteli aelkedh tjelkes årrodh gåessie faala-Idahkem aalka. Lohkemefaalaldahkh lea voesteges lohketæjjaj ulmietjertese, mohte aaj maahta rihipes årrodh jeatjide kvalisifjeren ohtsedæjjide.

Diedtje: Maahtoedepartemente

Tijjeperspektive: 2009-2012

Råajvarimmie 21. Kuvsjh jih lohkemh

Departemente sækta kuvsjh jih lohkemh saemien gieleråajvarimmie dårjodh ovmessie daltesinie mah åargani-serieh Saemiej jilleskuvlen, jeatjah lohkehtæjjainstitusjovnij jih saemien gieleråajvarimmie ektesne örnedh.

Diedtje: Maahtoedepartemente

Tijjeperspektive: 2009-2012

Jeatjah gieleråajvarimmieh

Råajvarimmie 22. Joekoen råajvarimmieh gielle- eetviedimmien åarjelsaemien jih julevsäemien dajvine tjirkedh

Åarjelsaemien jih julevsäemien lea saajrohts tsie-hkine jih daarpesjægan råajvarimmieh mah leah ríekte dejtie joekoen daarpojde tjuevtjede dejnie siebredahkine. Díhte maahta årrodh råajvarimmieh vierhtiehjarngide tjirkedh jih tseegkedh åarjelsaemien gielide, nuepieh geerveööhpehtimmie jih fulhkievärômeööhpehtimmie julev- jih åarjelsaemien gieleråajvarimmieh byjresken jih regiovnen gielearenaj maanide, noeride jih geervide tjirkedh. Díhte vihkeles åarjelsaemien jih julevsäemien siebredahkh jijtsh dej daarpoej gielem tjirkedh defineredh. Dan gaavhtan

vierhtieh gååvnesieh prosjektide mah maehtieh julev- jih åarjelsamien gielerbyjreskidie tjirkedh. Barkoe- jih ektiedimmiedepartementen ulmie lea Fylhkemaennie Noerhtelaantesne dam reejredh.

Diedtje: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente/Fylhkemaennie Noerhtelaantesne

Tijjeperspektive: Gjetedimsoejkesjen vørhkeboel-hkesne.

Råajvarimmie 23. Åarjelsaemien gieleråajvarimmieh

Fylhkemaennie Noerhtelaantesne jih Saemiesku-vleståvroe Sveerjesne lea ektesne prosjektesoe-jkesjem dorjeme åarjelsaemien gieleråajvarimmieh. Ulmie lea åarjelsaemien gjelie skreejrehtidh, tjirkedh jih eetviedidh. Prosjekten ulmietjerte gaajhkh learohkh gieh åadtjoeh ööhpehtimmien åarjelsaemien gjelie skuvlesne Nöörjesne daltesh 6.-9. jih Sveerjen bielesne 5.-8. Dan lissine galka dah ejtegh learohkidie giej meatan dåaradalemmer åadtjodh. Dah gieh leah mealtañ lohkehtæjjine, gie-jnie aelkedh jih giejnie eadtildehtedh prosjekten mietie aaj åadtjoeh nuepiem faagen gienglåbpose gusnie lea aevhkie prosjektsasse. Voesteges gieleråajvarimmieh lij Mihtesne jaepien 2008. Gieleråajvarimmieh lij 70 lihtsegħ. Barkoe- jih ektiebiejemedepartemente lea prosjekten mealtañ årrodh maksedh jaepien 2008 jih sækta dam vijrebe prosjektem dårjodh.

Prosjekten lea soejkesjamme göökte gieleråajvarimmieh jaepesne golmen jaepien.

Diedtje: Fylhkemaennie Noerhte-laantesne

Tijjeperspektive: 2008-2011

Råajvarimmie 24. Eetviedimmieprosjekte Noerhte- Trøndelagen fylketjieltesne

Noerhte-Trøndelagen fylketjielte lea jaepste 2008 saemiengielen reeremedavesne jih sækta jaepien 2009 3-jaepieh eetviedimmieprosjektem tseegkedh åarjelsaemien gjelie jih kultuvrem eetviedidh jih tjirkedh. Prosjekten sækta diedtedh ööhpehtimmien

ektine öörnesovvedh. Prosjekte edtja ektiedimmien modellh ööhpehtimmesne evtiedidh 13-jaepiej skuvleöörneme jih jillebe ööhpehtimmie, jih råajvarimmieh evtiedidh gusnie giele jih kultuvremahtoe ektesne vååjnoeh. Ektiebarkoepartnerh provsjektesne lea Snåase tjelte jih jeatjah aktørh maadthööhpehtimmesne jih jillebe ööhpehtimmesne. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente provsjektem dåårje.

*Diedtje: Noerhte-Trøndelagen fylketjelte
Tijjeperspektive: 2009-2012*

Råajvarimmie 25. Luvlesaemien gielel jih kultuvrem skreejrehtidh

Luvlesaemien Neidenisnie lea aalkeme barkedh 3-jaepiej provsjektine man ulmie skoltesae-miengielem jih kultuvrem skreejrehtidh jih tjirkedh raasten bijjelen ektiebarkojne luvlesaemieh/ skoltesaemieh Nöörjesne, Såevmesne jih såajhtsh Russlaantesne. Gaskesadtemem lea tseegkeme jih ektiebarkoe dej ovmessie byjreski, åårganisasjovnij jih institusjovnij gaskem Såevmesne jih Nöörjesne juktie aelkedh ektine giele- jih kultuvreråajvarimmieh juhtedh jaepeste 2009. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente dam maaksa.

*Diedtje: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: 2008-2010*

Råajvarimmie 26.

Pihtesaemiengielem jih kultuvrem skreejrehtidh

Pihtesaemien Nöörjesne lea onne tjierde jih pihtesaemien giele jih kultuvre tjarki tjevredh. Pihtesaemieh leah minngemes luhkieaepien aalkeme barkedh pihtesaemiengielem jih kultuvrem skreejrehtidh. Lea daerpies råajvarimmieh luvliesaemiengielem aelkedh seamma haemine. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente sæjhta dan gaavhtan vierhtidh råajvarimmide pihtesaemiengielem jih kultuvrem skreejrehtidh. Byögkeles råajvarimmieh sjichtieh aelkedh pihtesaemiegjumie, Árran julevsamenien jarngine jih Saemiedigkine gaskestalledh. Aelkesté åvteprosjektine jaepien 2009.

*Diedtje: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2011*

adnet

geavahit

nuhtjedh

NUHTJEDH:

Jienede byjjes faalaldahkh saemiengielesne utnijidie gaajhkine siebredahkeareninie

Giele eevtede jih gorrede gaskesadteminie jih ektiebarkosne jih gosse dam utnedh. Gielh mah eah utnieh unned. Jijnjh saemieh saemiestieh, mohte eah maehtieh saemiengielem tjaeledh jih lohkedd. Faatoes maahinem saemiengielem tjaeledh faatoes saemien terminologijem dorje gåajtsede buerebe daaroestidh. Destie båata saemiengielem vaenede daaroengielen muhteste jih aarkbeajjetjen daarpoe saemiestidh unned. Jis gielem tseegkie lea daerpies jaabnan dajvide vijrede gusnie giele daerpies jih aevhkies gaskestallemasse dovne aarkbeajjetjen, barkoe tsiehkesne jih byjjesreeremem gaavnede. Daate krievie vuarkoesåbpoe sjædta gosse saemiengielem utnedh dovne almetje, saemien byjressiebredahkh, saemien barkoesijieh, saemien institusjovnh jih reeremij åtnoe saemien gielesne.

Tjerkebe ööhpehtimmie saemiengielesne jih jienedamme saemiengielem åtnoe byjjes jih privaten areninie ektesne maehtieh synergie-effektem vedtedh mestie maahta saemien gielem tjirkedh aarkbeajjetjen jih jienede guarkoem åtnoevierhtiem saemiengielem maehtedh.

Saemiengiele lea daenbiejjien jeenjh vuekesne privatisereme jih vaevie gaavneth. Vuesiehtimmien gaavhtan leah vaenie saemien teeksth gaskeviermesne. Vaenie gærjabovrh saemien gærjah duekieh jih vaenie gærjagåetine åådtje saemien gærjah löönedh. Saemiengielen åtnoem tjirkedh lea dan gaavhtan vihkeles saemien teeksth jih saemien lidteraturvh jeenjebh areninie gååvnesidh.

Jeenjemes saemiengielehåålehhk daenbijjen funksjovnellen guektiengieeldh daaroen-saemien. Dah gieh aktengieleldh saemien gåetine bæjjanieh daarjoengielem lierieh skuvlesne, voelpijstie jih siebredahkesne. Jilhts jeenjh vååjnoeh daaroestieh jih saemiestieh seamma hijven, lea saemien læjhkan díhete giele maam bööremes gaskesadtieh.

Reakta saemiengielem utnedh gosse byjjesreeremassee gaavnede lea mahte vihkelommes reaktah saemide goh åålmege. Gosse saemielaaken gielen-joelkedassh daajrohtieh, dellie tjuevtjedi reakta saemiengielem utnedh voesteges tjuara desnie gusnie daarpesje *tjielkes jih veele* soptsestidh jih guarkoe maam jeahtasovvedh. Desnie lea starnedienejse jih reaktareereme voerngesne, juktie gieledh gaskesadtemebiehteme lea joekoen vaevie dejtie gieh dam dijpieh.

Reerenasse meala díhete lea vihkeles guektiengieleldh siebredahkem tseegkedh gusnie daate gåårede, jih lea positivie vihth saemiengielen reeremedajve vijrede.

Saemilaaken gielenjoelkedassh åålmegidie vedtieh gieleldh reaktah gosse byjjresreeremidie gaavnedieh. Dih te dæjpa jarkoeste njoelkedassh, bikhkdimmeh jih sjeemah saemiengielese, reakta vaestiedassem saemiengielesne åådtje, vijrede saemiengiele åtnoem reaktareeremisnie, vijrede reaktah saemiengielen åtnoe healso- jih sosjalensuerkesne, oktegs gærhkoen díenesjimmieh, reakta ööhpehtimmiepermisjovnese jih reakta saemiengielem ööhpehtimmie.

Saemilaaken gielenjoelkedassij evaluereme mij jaepien 2007 tjirrehti vuesehti jeenjemes byjjesreeremh mah leah saemilaaken gielenjoelkedassij mietie, eah laakan krievemh ellies dåaeredh. Destie båata ij åålmegen reaktah laaken reeremedajves ne tjirkh saemiengielen åtnoem byjjes åårganh gaskesadtieh gielenjoelkedassij mietie. Åejvietsiehkie vååjnoe vaenie maahtoem saemiengielesne barkijinie byjjesreeremisnie.

Åejviehaesteme lea åtnoem saemiengielesne jienedidh suerkine gusnie giele daenbiejjien viesjies, mearoesaemien, markesaemien, julevsaeemien jih åarjelsaemien dajvine. Jeatja stoerre haesteme lea jienedidh lâhkoem byjjesbarkijh maahtojne saemiengielesne, saemiengielehåålehkij reaktah tjirkedh kriminalesåajhtosne jih buerie starne-, såajhtoe- jih sosialdïenesjh jih gærhkoen dïenesjh saemiengielesne saemien utnijidie.

Dah ulmiek edtjieg vijrebe eevtiedimmiem vuesietidh byjjesdïenesjiemmieh saemiengielesne:

- **Noerhte-, julev- jih åarjelsaemien terminologijem eevtiedidh åtnose starne- jih såjhtoedïenesjiemmieh, politije jih kriminalesåajhtoe jih byjjesreeremisnie.**
- **Buerie starnedïenesjimmieh eevtidieh saemiengielesne saemien maanide jih noeride**
- **Starndïenesjimmieh saemiengielesne voeres saemide tjirkedh**
- **Saemiengiele-håålehkij reaktah kriminalesåajhtosne tjirkedh**
- **Hijven jih juhteles saemien toelhkedienesjimiem eevtiedidh**
- **Dåhkasjehtemeöörnemem saemien toelhkide tseegkedh**
- **Kuvsjh saemien gielem jih kultuvrem byjjesbarki-**

jidie tseegkedh

- **Baakoegærja noerhte-, julev- jih åarjelsaemien gielesne byjjesreeremidie eevtiedidh**
- **Departementij viermiesæjtoeh noerhte-, julev- jih åarjelsaemien gielesne eevtiedidh**
- **Hijven örnegh jarkoestimmieh laakh, njolelkedassh jih byjjespaehperh noerhte-, julev- jih åarjelsaemien eevtiedidh**
- **Dåhkesjehtemeöörnegem laakide saemiengielese jaerkoestamme eevtiedidh**
- **Gietjedimmieöörnegh tjirkedh saemienlaaken gielenjoelkedassh tjirkedh**
- **Tjirkedh guktie staaten etath provgrammevåaroeh utnieh mejtie saemien vähtah gietedieh**
- **Tjirkedh byjjesregisterh saemienvähtah gietedieh**

Saemilaaken gielenjoelkedassh

Saemilaaken gielenjoelkedassh lin jaepien 1990 dåhkasovveme. Gielenjoelkedassh vedtieh otnjejidie gieleldh reaktah byjjes åårganijgumie gaavnedih. Gielenjoelkedassh leah voesteges ulmine saemien gielen statuse jienede jih vååromem biejedh saemien gielen åtnoem byjjes dïenesjimmieh muhteste. Gaa-jhkh byjjes åårganah mah saemilaaken kapihetele 3 jih daate njoelkedasse dijpieh, tjuara njoelkedassij mietie barkedh. Fierhten åårganen lea dïedte maehteles saemien gielesnehkijh utnedh. Dåårechtse lea raaktan novh geerve tjeltide dah njoelkedassh gielenjoelkedassine dåaradalleme, dan gaavtan lea vaenie jih onne skreejremevåarome almetjistie gieh maehtieh saemien dovne tjaaleldh jih njaalmeldh barkoesijjide tjeltesne.

Saemilaaken gielenjoelkedassh lij jaepien 2007 vuartasjamme. Vuartasjimmiem Saemien institudte dorji, laavenjasse Kultuvre- jih gærhkoedepartemente. Vuartasjimmiereektese vuesehte byjjes åårganh mah saemilaaken gielenjoelkedassh dijpieh eah laaken krievemh ellies dievhth. Åejvietsiehkie vååjnoe vaenie maahtoem saemien gielesne barkijidie byjjes etatesne. Guarkoe saemien jih daaroen lea mîrrestalleme gielh vååjnoe siejhme guarkoem sjütedh. Jeatja positive mestie saemilaaken gielenjoelkedassijstie bööti lea tjirrehtamme vijries

jih orredarjome barkoem guektiengiellevoetenm däästoehtidh jih saemiengieleldh dïenesjimmieh, tjeltine, fylketjeltine jih staaten etatine.

Vuertasjimmie aaj vuesehte maahta gyhtjelassem gihtjedh jis saemelaaken gielenjoelkedassh ellies krievemh geptjeh europeien paktesne regiovnen- jih unnebelåhkoegiell. Sïevede reeremedajven tjoehpedisteme lea vihkeles jis lea reaktah saemelaaken mietie. Vuesehte dïsse geografijen tjoehpedisteme maam unnebelåhkoepaktesne utnedh lea jeenjebe fleksibele goh dihre maam saemelaaken gielenjoe- lkedassesne utnedh jih destie vuartsjimmireektesen vuajnoe båata dåaroem mîrregjetedimmieprinsibpen jih mîrrevierhtie- jih mîrrestallemeprinsibpij gaskem. Vuertasjimmireektemisnie vtede dan gaavtan jis jeenjebe fleksibelen geografijen tjoehpedistemem joekoen tjuara vuertasjidh.

Jis byjjes åårgane ij njoelkedassij mietie barkh saemelaaken gielekapihtelinie maahta daam klååkdh dïsse åårganasse maam lihkebe bijjebe åårganistie mejnie klååkie, d.v. saemie- laaken § 3 – 11. Fylhkemaannan galka klååkdh gosse aamhtese lea tjielten jallh fylketjielten åårganh dijpemw. Aaj abpe laanten dijpeme saemien åårganisasjovh jih abpe laanten dijpeme byjjes åårganh laavenjassijgumie sjiere guarkoe abpe jallh bielieh saemien åålmeg- istie lea klååkemereakta aamhtesidie. Seam- maleejns leah aamhtesidie gusnie ij oktegh almetjem dijph.

Råajvarimmie 27. Saemelaaken gielenjoelkedassh tjirrehtidh

Dan duekesne dej dåeriesmoerh mah uvte båetieh vuertasjimmesne saemelaaken gielenjoelkedassh jih dan duekesne saemelaaken reeremedajven gie-

lenjoelkedassh lea vijredamme dovne noerhtesae- mien, julevsamen jih årjelsaemien gielem dæjpa, Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente vuajna daarpoem lihkebe tjirrehtimmie saemilaaken gielenjoe- lkedassij muhteste gaskirjhken nænnoestimmie iemiealmetjh- jih unnebelåhkoegielen. Aaj maahta vierhtiedidh dah lahtesh maam Saemiedigkie jih Saemien gærhkoeraerie buktiejigan mah gyhtjelas- sij bijre guektiengielenvoeten gærhkoen barksne reeremedajesne.

Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente sæjhta dan gaavtan aelkdh barkoem saemilaaken gielen- joelkedassh tjirrehtidh gaskirjhken åeliej muhteste jih vierhtede jis daarpesje dejtie jeatjahdehtedh. Vierhtedimmien sjædta konsutasjovnisnie Sae- miedigkine darjodh.

Diedtje: Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente

Tijjeperspektive: 2009-2011

Råajvarimmie 28. Saemelaaken gielenjoelkedassh giéhtjedidh

Goerehtimmie saemien gielesti Saemiedigkie lij jaepiej 2000, 2004 jih 2008 darjome jih aaj vuertasjimmie saemilaaken gielenjoelkedassh jaepien 2007, leah vuesiehtamme jeenjemes byjjes åårganh mah saemilaaken gielenjoelkedassh dijpieh eah laaken krievemh ellies dievhtieh reaktese saemien gielem utnedh gosse byjjes åårganide gaskesadta saemien gielen reeremedajesne. Goerehtimmie aaj vuesehte onne jeajtahdehteme lij orreme. Departemente sæjhta dam vierhtiedidh gosse saemilaaken gielenjoelkedassh tjirrehtidh, lihtsine barkose saemien gielem tjirkedh, byöroe laaken tjirrh hjemmelis- nie nænnoestidh juktie giéhtjedidh guktie tjielth jih fylketjielth laake gielenjoelkedassij mietie berkieh.

Diedtje: Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente

Tijjeperspektive: 2009-2010

Saemiengieeldh barkijh byjjes reeremisnie

Man gaavhtan ij saemielaaken gielenjoelkedassh ellies dåeredh, vååjnoe vaenie maahtoem saemien gielesne barkijj gaskem byjjes reeremisnie, jih skreejremevåaromem almetjistie gosse almetjh faageööhpehtimmie jih maahoe saemien gielesne, vaenesh. Jienedimmie byjjes barkijh maahtojne saemien gielesne buerie örnegh krievie ööhpehtimmien åvteste saemien gielesne jih buerie örnegh mænngan- jih vijrebeööhpehtimmie saemien gielesne.¹²

Saemielaaken § 3-7 jeahta barkijh byjres jallh regiovallen byjjes årganinie saemien gielen reeremedajvesne lea reakta permisjovnem baalkine åadtjodh maahtoem saemien gielesne lieredh gosse årgane lea daarpoe dan maahtoen åvteste. Ööhpehtimmien mænngan maahta reaktaj tjirrh kriivedh barkije tjuara årganesne såemies aejkien barkedh. Njoe-Ikedassen § 2 dam giengelåbpoe tjelkeste, jih jeahta gusnie praktijkhen jih ealamadtjen aevhkesne, byöroe saemienööhpehtimmiem ektiebarkoe jeenjebh årganigujmie årrodh mah saemielaaken kapihete 3 jih daate njoelkedasse dijpieh. Barkijh årganinie mah permisjovnem vedtih gosse barkijh gelkieh saemiengielem lohkedh ööhpehtimmieinstitusjovnesne, leah reaktah baalkam åadtjodh ööhpehtimmietijjesne. Maaksoe bieliem baalkeste maahta vedtedh gosse ööhpehtimmie vijrebe goh årgane daarpesje jih gosse ööhpehtimmie ij riekte daerpies barkoen åvteste. Víjrebe njoelkedasse § 2 jeahta aaj åårganh mah eah saemielaaken § 3-7 dijpieh, byöroe permisjovnem barkijidie vedtedh saemien ööhpehtæmman gosse lea daarpoe maahtoe saemien gielesne¹³.

Saemiedigkien mielen mietie maahta vienhtedh byjjes båarkarimmieh eah evtedh ööhpehtimmiem saemien gielesne dejtie barkijidie. Daate gujht vååjnoe gielegoerehimmie mejtie Saemiedigkie tjirrehtamme.

DIVTASVUODNA TJIELTEN EKTESNE UNIVERSITETE TROMSESNE öörnie lohkemem saemien kultuvre-daajroe gusnie julevsäemien dajve jarngesne. Lohkeme lea åärganisereme 3 tjåanghkoeh 2 biejjej, jih gaajhkh tjåanghkoeh Divtasvuodnesne. Dihc örnmeme goh vijrebeööhpehtimmie-faalaldahkem eksamenen mænngan 10 lohkemetsiehkieh vadta. Lohkemefaalaldahke lea laavenjasse Regijovnalen maahtoekontvre Ofoten:isnie (RKK Ofoten), jih joekoen lohkehtæjjide jih jeatjah ööhpehtimmiesuerkesne Divtasvuodnan tjieltesne tjuevtjede. Lohkeme aaj relevante byjjes barkijidie jih jeatjah gieh saemien gyhtjelassij bijre berkieh jih gelliekultuv-rellijen kontekstine. Bijnellen 80 lohkemerihpestæmman jih voestes kuvsjetjåanghkode böötin.

Råajvarimmie 29.

Toelhkeööhpehtimmie jih autorisasjovne toelhkide

Saemien/daaroen toelhkedienesjimmiem joekehth-laakan vuekesne gååvnese byjjes díenesjevadtem-isnie. Daen biejjen vaenie saemien toelhkh, dovne noerhtesaemien, julevsäemien jih åarjelsaemien.

Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente szejhta, jeatjah departementijgumie, Saemiedigkine jih Sae-miej jilleskuvline daanbeajjetjen toelhkedienesem vuartsjidh jih vierhtede mah råajvarimmieh daarpesje guktie bueriejåhteme toelhkedienesjem tseeg-kedh. Dan mieresne byöroe gyhtjelasse skreejreme toelhkeööhpehtæmman, nuepieh mænngan- jih vijrebeööhpehtimmiem, såajhts nuepieh ektie-barkoe Saemien jilleskuvlen jih jilleskuvlen Oslosne

¹² Mieredamme Kultuvre- jih gærhkoedepartemente tsiengelen 2. 2003 hjemmelinie laakesne 12. juni 1987 nr. 56 Saemiedigkie jih jeatjh saemien reatatsiehkiej bijre (saemielaake) § 3-7 jih § 3-10.

gaskem toelhkeööhpehtimmie jih daanbeajjetjen toelhkeautorisasjovneöörnegem vierhtiedidh.

Diedtje: Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente
Tijjeperspektive: 2009-2010

Baenhtsesnebeavna-dienesje

Saemiedigkie lea gellien aejkien tjomperdimmieh soptsestalleme juktie baenhtsesnebeavna-dienesjem ij hijvenlaakan juhtieh dej saemiej åalmegen muhteste jih dennie saemien dajvine. Daenbiejjen örnege lea nimhte dällejamkediejesjen baenhtsesnejjarje (110) Finnmarkesne lea barkijh vaep-tieöörnegistie saemiestieh mij soptsestallemen sijse båata jis daarpesje. Politjen (112) jih staarnedienesjen (113) baenhtsesnejarngh utniesh barkijh gieh saemiestieh jijtsh åårganisasjovnen sisnie.

Reerenasse lea däehkiem tseegkeme maam goerhtidh jeajtahdeitemh baenhtsesnebeavna-dien-sjinie. Dåhkie edtja dan reektesem uvte buktedh ruffien 1. 2009. Saemien utnijij daarpoeħ baeht-sesnebïevnesem vedtieh jijtsh gieline lea iemeles bieliem barksne. Gosse akte jarngē edtja gaajhkh bieljelimmieh dejtie golme etatide vaestiedidh, byörøe buerebe tjirrehtidh barkijh gieh saemiestieh abpe tijjesne.

Maanavaarjelimmie

EN:en maanakonvensjovne artihkele 30:n mietie edtja maana mij unnebelåhkosne jallh iemievalmetjinie ij reaktese nyöjhkh jeatjah lihtsegh dan tjiertesne ektesne paktensne jieledh dan kultuvrinie, dan jijtse gielem soptsestidh jih dan jaahkoem jaehkedh jih giehtelidh. Destie båata saemien maanaj leah reakta utnedh bæjjanimmietsiehkieh gusnie dej etnijhken gärreldihkie dïedtedh jih dísse sijjiem vedtedh.

Maanavaarjelimmelaake vadta lihkebe njoelkdassh mah krööhkestieh gosse maanam beaja foeste-gåetesne, institusjovnisne vuj ööhpehtimmie- vuj gietehtimmie institusjovnisne. Sijjiem gusnie maanam beaja edtja j.g. veeljedh destie krööhkestimmeste vaajtele maana bijjenimmien kontinuitete, jih maanan etnijhke, religijovnen, kultuvrellen jih gieleldh duekie.

Vihkeles saemien maanaj reakta gieleldh jih kultuvri-

jellen sjiehtedimmie faalaldahkem vaarjele. Maah-toe saemien gielen jih kultuvren bijre vihkeles jis maanavaarjelimmiedienesje edtja maehtedh saemien maanide jih dej fuelhkide vedtedh faalaldahkem maam dah maehtieh kriovedh. Maanavaarjelimmie evtiedimmiejarne Tromsøsne barka vuekieevtied-immiem saemien maanavaarjelimmien sisnie, jih dej lea maahtoe maanavaarjelimmie aalkoetsiehkesne saemien giele jih kultuvre.

Saemien maanah gieh irhkesovvin leah reakta jih krieveme mîrestalleme viehkiefaalaldhke seamma viertegs goh jeatjah maanah. Saemien maanah saemiengiele reeremedajveste lea reakta saemien gieline dåastoehtidh gosse politije- jih joejte-hiimmiereeremem gaskesadta. Maanajgåetie lea dan gaavhtan saemilaaken njoelkedassj mietie. Saemiedigkie tjuevtjede daen bijjen tsiehkieh politjeetaten jih dah dåapmerh eah leah saemien gielen- jih kultuvremahtoe gåessie saemien maanah dåapmeregorehittimesne, seammaleejns faalaldahkem raeriestimmie, bikhedimmie jih däeriedimmie. Daate joekoen fâåtesh maam maanaj reaktavihtiesvoetem dæjpa. Reerenasse sæjhte gosse maanagåetieh evtiedidh dïedtedh maahtoem tjirkedh dovne gosse saemien giele- jih kultuvre-maahtoem dæjpa jih maahtoe kultuvrellen un-nebelåhkoedajvine.

Reerenassen ulmie faageldh hijven maanavaarjelimmieh evtiedidh hijven gellienkultuvren maahtoe jih hijven maahtoe saemien maanavaarjelimmien bijre dej dajvine gusnie saemien åalmge. Ööh-pehtimmiefaalaldahke "Maanavaarjelimmie un-nebelåhkooperspektivesne" eelki tjaktjen 2008. Saemien perspektive lea leevles ööhptim-mesne, ektiesoejkesjinie jih joekoen jilleskuvlesne Finnmarkesne.

Råajvarimmie 30. Vijrebeööhpehtimmiem vuartasjidh

Vijrebeööhpehtimmiem "Maanavaarjelimmie un-nebelåhkooperspektivesne" edtja vuartasjidh. Dan våaromisnie galke vierhtiedidh jis daarpoom dam

saemien bieliem faalaldahkestee jeenje tjirkedh.

*Diedtje: Maana- jih mîrrestallemedepartemente
Tijjeperspektive: 2009-2010*

Råajvarimmie 31. Giehtjedimmieöörnegem njoelkedassine

Maanavaarjellimme edtja krööhkestidh saemien maanaj gielen jih kultuvren duekiem sâjhtoem jeatjide jih jeatjah sijjide juhtedh. Giehtjedimmie saemien maanide maanavaarjellimmeinstitusjovnine edtja njoelkedasside. Daate maahta sjidtedh dialogine Saemiedigkine.

*Diedtje: Maana- jih mîrrestallemedepartemente
Tijjeperspektive: 2009-2010*

Starne- jih sâjhtoedienesjh

Reerenassen ulmie lea åâlmegasse faaledh mîrrestalleme starne- jih sâjhtoedienesjem ij krööhkesth dej gielen jih kultuvren duekiem. Tjielten suerkien tjirrh sâjhta Starne- jih sâjhtoedepartemente dîedtestidh dotkemem jih maahoe-eevtiedimmie, pedagogi-jhken vierhkevierhtieh, ealamadtjen dåarjoeh uvte beajeme eevtiedimmierâajvarimmieh jih giehtjedimmietodihkem evtiedidh. Sjierestarnedienesjisnie sâjhta departemente vaarjelidh saemien åâlmegen dîenesjafaalaldahkem aajterestuvremen tjirrh.

Mîrrestalleme starne- jih sâjhtoedienesjh jeahta voestegh tjoevere saemien åâlmegem dåastoehidh barkijijugjmie giej maahoe saemien gielen jih kultuvren bijre. Hijven kvalitete dîenesjafaalaldahke destie voestegh tjoevere barkijh gââvnesieh giej leah maahoe saemien gielen jih kultuvren bijre. Starnedienesjen laavenjasse hijven starnedienesjem faala. Jis gieledâeriesmoerh dam jeerih dellie lea starnedienesjen laavenjasse öörnie juktie dîenesjem gaskesadta hijven vuekesne åâlmegasse/utniji-die. Gosse almetje jïjtse skiemtjije, jallh lea åelieh skiemtijasse jih edtja skiemtjalassen bijre gaskesadtedh vuj bievlesh åådtje, lea giele jih kultuvre-guarkoe dan vihkeles bielieh hijven guarkoe dijreste starnebarkiji-idie/ijstie.

Tjielte, fylketjielte vuj starnesijjeh edtjeh öörnedh daerpies toelhkeviekim jis barkiji eah leah daerpies giele- jih kultuvremahtoe. Utnjegoerehimmie mij Jarnge saemien starnegoerehimmie darjoeji vuesehte ov-fuakeds lea dejnie starnebarkiji saemien gielemahtoe jih dah siveedieh tjielkes toelhkeme ij leah hijven. Faatoes gieleguarkoem starnebarkijinie maahta mistegjetedimmie sjidtedh jih skiemtjelas-sen væhtah eah aajhtsh.

Laavenjassepaehperh jaepien 2008 dejtie regijovnal-en starnesijjide lea Starne- jih sâjhtoedepartemente dîedtestamme saemien skiemtijjj reaktah jih daar-poe sjiehtedamme dîenesjh goerehete jih väâjnesasse râåresjimmesne, goerehimmesne jih gosse mîrrestalledh. Starnesijjeh edtjeh dejnie reektehtidh dej jaapetjen reektesinie.

Jis galka tjirkedh mîrrestalleme starne- jih sâjh-toedienesjem saemien åâlmegasse lea maahoe gellienkultuvreldh guarkoem jih saemien gielem jih kultuvrem vihkeles. Dîedte kvalitetetjirkeme starne- jih sâjhtoedienesjidie aaj saemide lea bijties daltesinie.

Saemielaaken § 3-5 jeahta vijredamme rekta saemes-te starne- jih sosijalesuerkesne, starneinstitusjovnh, maanavaarjellimmeinstitusjovnh jih sosijaleinstitusjovnh mah leah saemien gielen reeremedajveste, mohte skiemtjije tjielteste reeremedajvesne, lea aaj dîedte v.d. saemielaaken § 3-1.

*Diedtejuakadimmie starnedienesjisnie
Staaten dîedte baalkah, skiemtjegåetieh (star-nesijjeh) jih jeatjah sjiere starnedienesjem jih aaj psykijen starnevaarjelli-m jih sjiere jiermek-hkssâjhtoem.*

*Fylketjeltij dîedte baeniestarnedienesje.
Tjeltij dîedte lea åâlmeghdâakteredienesje, fysioterapijedienesje, maanadåstoedienesje, starnestasjovne- jih skuvlestarnedienesje, hâksoe- jih sâjhtoedienesje, habilitereme- jih rehabiliter-medienesje, voestes gjetedimsdaltese psykijen starnebarkojne jih jiermehksvaarjelli-mie.
Saemiedigkine staaten reeremh soptsestalledh krööhkestee politihke-evtiedimmie jih dejtie giej dîedtem dîenesjedarjomh saemien åâlmegasse.*

Dåarjoevierhtiejuakadimmien tjirrh bygresken provsjektide fylketjeltine jih tjeltine Saemiedigkien seahkarimmienuepie starne- jih såjtoedienesjh saemien åalmegasse. Saemiedigkien ulmie suerkiem edtja mîrrestalleme starnedîenesje åroddh saemien åalmegasse, seammaleejns goh jeatjah almetijdie. Starnefaalaldahken aalkoetsiehkie saemien gieleste jih kultuvristie jih starnebarkijj kultuvremahtoem. Saemiedigkie aaj stipende vijrebeöhpaehtæmman vadta. Ulmie lea skreejreme saemiengieledh faagebarkijh dennie faagesuerkine.

Starne- jih såjtoedepartemente dåarjoe vadta vijrebe giêteldssoejkesjem barkedh "Gellienlaaketje jih mîrrestalleme starne- jih sovsijaledienesjh saemien åalmegasse" dan nualan g.j.dåarjoe Saemiedægkan, Jarngese saemien starnedotkeme jih såevmien daaroen raastijdåeriesthbarkose.

Starnebarkijh lierehimmie

Vaenieh kvalisifiserme toelkhk starne- jih sovsijaledienesjisnie. Dan lissine gielemahtose lea daerpies toelhkedîenesjen lea maahtoe saemien kultuvremahtoem jih hïstovrije. Jaepien 2008 laavenjassepaeheridie dejtie njieljie starneregijonidie dam jiehtegem mealtan vaeltedh: "Skïemtjih jih utnijh tjuerih jearsoes åroddh dîenesjh jaksoes jih dah såjtojne jih våavkasjimminie dâastohte. Dan barkosne tjuara saemien skïemtjiji reakta jih daarpoe sjiehtedimmie dîenesjem goerehidh jih våâjnesasse rååresjimmesne, goerehimmesne jih gosse mîrestidh".

Starnesijjieg byöroeh råajvarimmieh aelkedh juktie dej barkiji maahtoem lutnjedh saemien gielesne jih kultuvrisnie. Aaj vihkeles starnesijjieg goerehieh dam maahtoem gosse barkoem vedtedh jih dah daarpoeh våâjnesasse gosse ööhpehtimmieinstutusjovnine gaskasadta. Dan vuekesne sjædta starnesijjen daarpoeh saemien gielesne jih kultuvresne våâjnesasse.

Saemiedigkien mïelen mietie vihkeles saemien gielem jih kultuvrem lierehtidh starne- jih sovsijalenfaageldh ööhpehtimmie, juktie gaajhkh gieh starne- jallh sovsijalenfaageldh ööhpehtimmievaletieh ånnetji saemien gielem jih kultuvren bijre lierieh. Dîhte aaj vihkeles barkedh noerh saemien

gièle- jih kultuvremahtojne skreejredh vaeltieh ööhpehtimmie starne- jih sovsijalenfaagine.

Starnebarkijh skreejredh

Universiteten Tromsøesne leah kvoth ohtsejidie giej saemien viedteldihkine jeenjh lohkemidie. Jis galka dan kvotese maehtedh ohtsedh tjuara saemien viedteldihkiem vuesiehtidh ovmessie tsiehkiejgu-jmie. Gosse starnebarkijh ohtsieh Starne Noerhte maahtoem saemien gielesne jih kultuvresne goerhete jih bïevnestahketeekstesne bæjhkohte jis syökijh seammavuekesne vierhtiedidh dellie ohtsije gien maahtoem saemien gielesne jih kultuvrisnie åvtese sjidtedh. Såemies aejkien aaj ealamadtjen jeenjede dan maahtoen åvteste.

Kuvsjepaahke saemien jilleskuvlesne Guovdageaidnosne

Dan duekesne namhtah toelhkedîenesjem lea Starne- jih såjtoedepartemente Starndirektorasin uvtelassem darjome kuvsjepaahke Saemiej jillesku-vlesne Guovdageaidnosne starne- jih sovsijalenbarkijidie. Kuvsjepaahken sisvege aamhtesh saemien gielen jih kultuvren bijre, saemiej reaktaj bijre jih naan jiehtegh jih baakohb lieredh maam maahta gaskesadtem viehkien åroddh saemien skïemtjelij jih starnedîenesjen gaskem. Ektie-tjåanghkoe mædte aejkien jaepesne rååresje. Råajvarimmie ennje rååresjeminie jih minngemes haemie jih maaksoe i leah tjielkes.

Saemien nasjonalen maahtojarne psykjen starnevaarjelimmie

SANKS lea Karasjohkesne tseegkeme jih golme goevtesh årganisereme – Goevtese geervide, goevtese maanide jih noeride jih ambulentoent tjierte gaske/luvlie-Finnmarkem. Jïjtse FoU-goevtesen dîedte dotkeme jih eevtiedimmiebarkoe. Goevtese maanide jih noeride (BUP) sjierestarnedîenesjh faala poliklinijhtken faalaldahke, dygnefaalaldahke fuelhkide jih noeride, jih ööhpehtimmie- jih bïhkediimmiefaalaldahkh.

Finnmarkklinikhke Starne Finnmarken nuelesne edtja SANKS:ine ektesne dîedte eevtididh jih tseegkeme sjiere maahtoem jiermekhsgïetedimmie saemien åalmegasse. Faalaldahkem tïirkedh dåeresth-

faageldh sjiere gietedimmie jiermehksjearohkevoetem lij vadteme daarjoem kr 375 000 jaepien 2009 jih kr 500 000 jaepien 2010 Starne Finnmarken Finnmarkklinikhkasse edtja regijovnefunksjovnen utnedh saemien åalmegasse.

Jaepien 2008 Helgelandeskjømtjegåetie faagebie-
jjiem örni saemien starnen bijre ektine lihtsegh
saemien åalmegistie Helgelandesne. Dagkerh faage-
biejjieh maahta vuesiehtimmieh årrodh stinkes jih
ålman tjuevtjede råajvarimmieh mah leah byjresken
sjiehtedamme giele- jih kultuvremahtoem tjirkedh
starnesijjine.

Ektiebarkoereforme

Reerenasse aalka starnereformem darjodh maam
ånehks bïhkede vijredamme dïedte tjïeltide. Edtja
skiëmtjih jeenjebe skiëmtjegåetiej ålkolisnie giête-
didh. Destie buerebe skiëmtjijegjetedimmien båata
jih jeenjebe starne fierhten kråvneste. Reerenasse
stoerredigkiebievnesem uvtemps biejedh gjyren 2009
ektiegjetedimmie starnesuerkesne. Dihle lea dialo-
gem Saemiedigkine tseeqkeme.

Råajvarimmie 32. Toelhkedienesjh starnesijjine

Laavenjassepaehperisnie regijovnalen starnesijjide lea gellien jaepien krieveme galka toelhkediennesjh tseeg-kedh skiemtjejidie gieh dam daarpesjieg jih råajvarim-mieh tseegkedh barkijh gièle- jih kultuvremahtoem tjirkedh saemien åalmegasse veadtaldihkie. Jaepien lahtesimmie jaepien 2008 Starne Noerhte RHF jeahta rutijne toelhkediiesje lea sijjesne mohte ij leah Helgelandeskietjegåetesne desnie dejnie barkeminie faalaldahkem sæjjan åadtjodh. Saemien toelhkedi-nesje lea jaksoes biejjen dovne Starne Finnmarke jih Universiteteskietjegåetie Noerhte Nöörjesne (UNN). Ålkolen siejhme barkoetijjem Starne Finnmarke faala toelhkedienejem telefovnisnie jih UNN:sne toelhkem leejjedh jis daerpies. Noerhtelaantenskiemtjegåetie bievnese toelhkediensjem lea jaksoes.

Starne- jih såjhtoedepartemente sækhta dialogesne
Saemiedigkine vierhtiedidh provsjektem man ulmie
toelhkedienesjem buaranidh. Provsjekte sækhta
aelkedh soeikesieboelhken mietie, mohte ennie

rååresjeminie jih minngemes haemie jih maaksoe ij
leah tjielkes.

Diedtije: Starne- jih sâjhtoedepartemente
Tijjeperspektive: Soejkesjeboelhken mietie

Råajvarimmie 33.

Gieht jedimmie

Starne- jih sâjhtoedepartemente sæjhta Staaten-
starnegiæhtjedimmine ektesne barkedh vierhtie-
htidh guktie starnegiæhtjedimmie saemien åalmegij
reaktah starneviekine vaarjele jih guktie reakta
daerpies starneviekim gâarede.

Diedtije: Starne- jih sjahtoedepartemente
Tijjeperspektive: Soejkesjeboelhken mietie

Råajvarimmie 34.

Seammaleejns dienesjh julev-jih åarjelsaemien dajvine

Starne- jih såjhtoedepartemente sæjhta Saemiedig-
kine ektesne barkedh lihkebe goerehtidh guktie
seammaleejns starnedïenesjimmesne maahta
julev- jih åarjelsaemien dajvine vaarjelidh. Åarjel-
saemien dajvine reektehimmie Snåase tjielten
3-jaepiej starne- jih sosijaleprosjekte "Åarjelsaemien
raeriedimmiedïenesje starne- jih sovsjalengyhtjelas-
sine åarjelsaemien dajvesne" lea vihkeles daennie
barkosne.

Diedtije: Starne- jih sjahtoedepartemente
Tijjeperspektive: Soejkesjeboelhken mietie

Råajvarimmie 35.

Byjes paehperh jarkoestidh

Starne- jih såjhtoedepartemente sæjhta vierhtie-hidih sjiehteles paehperh aaj departementen nueliem etatijste åalmegasse noerhtesaemiengielese, julevsämiengielese jih årjelsämiengielese jih daam dan viermiesæjtose vuesiehtidh.

*Diedtije: Starne- jih sâjhtoedepartemente
Tijjeperspektijve: Soejkesjeboelhken mietie*

Råajvarimmie 36. Jiehteghbaakoehgærja starne- jih sâjhtoedienesjimmesne utnedh

Prosjektevierhtij muhteste Saemiedigkeste lea jiehteghgietergærjam evtiedamme maam skiemtjegåetesne Porsangerisnie utnedh. Gietergærja maahta gaskesadtemem aelhkebe darjodh syjh-terem jih saemien sâjhtoedåastojem/åelide gaskem institusjovnesne jih tjeltestarnedienesjimmesne. Starnedirektorate sæjhta gietergærjam direktoraten viermiesæjtose biejedh.

Diedtje: Starne- jih sâjhtoedepartemente / Starnedirektorate

Tijjeperspektijke: 2009

Råajvarimmie 37. Baeniestarnen bijre bievnedh

St.biev. nr. 35 (2006-2007) Jaksoesvoete, maahtoe jih sosijalen jaabnedimmie "Båetije biejjen baeniestarnedienesjh" kapihtele 8.4 lea aktem dæjstie dåaradallemsiehkinstie vuesiehtidh j.g. saemien åalmegasse. Reerenasse sæjhta baeniestarnen bijre maanine jih noerine unnebelåhkoeåalmegisnie bievnedh starnestasjovnesne- jih skuvlestarnedienesjimmesne utnedh.

Starne- jih sâjhtoedepartemente lea dagkerh saerniestimmieh dorjeme gosse därjoem Nöörjen baenieväarjelämman vedteme DVD-filmem dorjeme baeniestarnebïevnesinie maanide jih eejtegidie. Filme aaj hijven starnestasjovnesne utnedh jih saemiengiellehdh åalmegasse vuesiehtidh. Aaj lea dorjeme foliereme "soptsestallmekåarhth" mah leah gieleneutralijes, mah maahta bïevneshbarkose utnedh.

Diedtje: Starne- jih sâjhtoedepartemente

Tijjeperspektijke: Soejkesjeboelhken mietie

Råajvarimmie 38. Baeniestarnemkaarhtedidh

Gååvnese vaenie systematiserereme maahtoe baeniestarnem geerve almetjidie. Reerenasse sæjhta baenie-

starnetsiehkiehkaarhtedidh jih jis lea ektsiehkiem, åvteli jeenjh råajvarimmieh buarene baeniestarnem saemien åalmegisnie aelkedh (v.d. St. biev. nr. 35. 2006 – 2007). Jarnge saemien starnedotkeme sæjhta vierhtididh provsjektem tseegkedh baeniestarnemkaarhtedidh saemien åalmegisnie.

Diedtje: Starne- jih sâjhtoedepartemente

Tijjeperspektijke: soejkesjeboelhkesne

STARNEGAAVNEDIMMIE VOERES SAEMIDE

Várdobáiki saemien jarnge lea iedtjeles vuajnoe saemien gielem jih kultuvrem. Starnegaavnedimmien ulmie lea gaavnedimmiesijjiem tseegkedh gusnie saemien kultuvre jarngesne, jih gusnie dah gieh båetieh åadtjodh lieredh jeenjebe starne- jih kultuvrelaterem aamhtesigujmie jih sovsijalen ektieorre. Daate maahta skiemtjelassh jih oktegsvoetem dåastohtidh, jih vadta jeenjedamme jielemekvalitetem jih murriedimiem. Dah voeres markasaemieh soptsstieh dan byjresken smaarehtjierem, mearan saemien tjaaleldhgielem geervebe sjædta. Desnie vuesehte ohtje tjaaleldh teeksth saemiengielsne mah dah gieh båetieh åadtjodh tjojejeles lohkedh, jallh saemien baa-koeh jih jiehtegh tjaeledh mejgujmie dah gieh meatan buktiehtamme. Naemhtie dej gieh meatan maahtoem saemien gielesne utnedh jih jienede dej lohkememahtoem.

Barkoe- jih jearsoesvoetereereme

Barkoe- jih jearsoesvoetereereme edtja utnih dåstohtoeh service, seahkarimmine, maahtojne, bievnesigujmie, jaksoesvoetine jih hijven sjiehtesjamme dñenesjefaalaldahkine. Joekehts utnih duekesne j.g. gjelen, kultuvren jih dåårehtsij muhteste krievemh

tseegkie haemiedimmiem jih sjiehtedimmiem faalaldahkide. Estate edtja barkedh seammaleejns faalaldahkem gaajhkide. Gosse orre NAV-kontovrh tseegkedh tjielting saemien åalmeginie, edtja daarpoom jih maaktoen saemiengielesne jih kultuvren åvteste joekoen vierhtiedidh. Barkoedäehkie jaepien 2008 bieji reektehtsem saemien gielen jih kultuvren bijre barkoe- jih jarsoesvoetereeremisnie, jih uvtedi jeenjh råajvarimmieh. Reektehtse lea hijven våarome barkosne faalaladahkem buarane saemien utnijidie.

Barkoe- jih jarsoesvoetereereme edtja jjtsh laakh jih njoelkedassh tjirrehtidh juktie nænnostidh mij laakide saemilaaken § 3-2 muhteste relevanten årodh saemiengielese jarkoestidh. Departemente lea etatem haesteme kontinuerlijen njoelkedassh jih bæjkoehtimmieh jarkoestidh nænnoestimmieh mietie, jih jarkoestamme njoelkedassh jih bæjhkoehimmieh åalmehetehtedh. Barkoe- jih jarsoesvoeteetate edtja tertialesne reektedidh saemilaaken gielenjoeikedassh dåaradalledh jih saemien gielem åtnoem, dan nuelesne statuse gosse laakh, njoelkedassh, skjeemah jih jeatjah bievnesh jarkoestidh.

Råajvarimmie 39. Bievnesh saemiengielesne NAV:esne

www.nav.no lea Nöörjen stööremes byjjes viermisijs jih åejviekanale bievnesh barkoe- jih jarsoesvoetedienesjh ektesne. Barkoe- jih jarsoesvoetedienesje edtja barkedh bievnesh man bijre almetjh gihtjeh www.nav.no etaten dïenesjh jih reaktah saemien gielesne j.g.:

- Jijtse saemiengieledh menyetsiehkiem åvtesæjtosne www.nav.no darjodh
- Jijtse åejviesæjtom gaajkh saemiengieledh bievnesh www.nav.no darjodh
- Referansebïevnesh dïenesjjih örnegij bijre jarkoestidh, dan nuelesne:
  - Referanseteeksth fuelhokiesuerkesne
  - Referanseteeksth bijjiebeetnegij bijre
- Govlesovveme ohtsemesoejkesjh parallelen jarkoestidh
- Govlesovveme bïhkedimmie ohtsemesoejkesjasse parallelen jarkoestidh

Barkoe- jih jarsoesvoeteetate sæjhta dan åejvietjaalegadtjh jarkoestidh. Tjaalegadtjh biejjiebeetnegij jih voeresbaalkhaj bijre gåavnesieh voestes bielijaepien 2009 mietie. Tjaalegadtjh jih bievneshplaakath byreske NAV-kontovrisnie åtnose haemiedidh man våarome lea saemien kultuvre.

Diedtje: Barkoe- jih jarsoesvoetedirektorate

Tijjeperspektive: Primo 2010

Råajvarimmie 40. Utnijegiehtjedimmieh

Barkoe- jih jarsoesvoeteetate edtja bielejaapetjen utnijegiehtjedimmiej tjirrehtidh, jih aaj jaapetjen utnijegiehtjedimmieh barkoovedtij gaskem. Estate edtja aaj byresken utnijegiehtjedimmieh saemien reeremedajvine tjirrehtidh. Mestie utnijegiehtjedim-meste båata galika våaromem darjodh kvaliteten evtiedimmie etatesne. Reektesinie edtja goerehtidh dah dåâjrehts råajvarimmieh mej tjirrehtamme saemien utniji åvtese, dan nuelesne bievnesh www.nav.no jih jeatjah bievnesh, jih aaj mestie utnijegiehtjedimmeste båata saemien dajvine.

Diedtje: Barkoe- jih jarsoesvoeteetate

Tijjepersektive: Juhtel

Gærhkoen dïenesjh saemien gielesne

Bijjie krööhkestimmie saemien gærhkojeilemem Dihle nöörjen gærhkosne vaarjele lea dihle tjuara paktine saemien jjtjeguarkoejne evtiedidh jih saemien tradisjovnijgjumie. Jis saemien gærhkojeileme edtja integrerijen jih mîrrestalleme bielie jeatjah gærhkojeilemistie årodh lea gaskem jeatjabem vihkeles barkoem jáerhkedh gærhkoen liturgijh sjiehtedamme saemien gieles jih musikhasse, jih tjuara jeenjebh evtiedidh saemien gielesne – joekoen dejnie julev- jih årjelsaemien gjieledajvine. Barkosne orredehetedh salmerekertoarem jih liturgijh dan gaavhtan stoerre dïedth biejedh saemien gyrhkesjimmietradisjovnesne jih saemien gielesne, musikhettadisjovnesne jih kultuvrisnie.

Saemilaaken § 3-6 reakta vadta oktegs gærhkoen dïenesjasse saemen gielesne Dihle nöörjen gærhkoen åalmegisnie reeremedajvesne. "Oktegs

gærhkoen díenesjinie voesteges oktegs sealoesåjh-toem. Dan lissine jiehtese dæjpa g.j. kristeme, pruvreme jih aejlies maalestahke. Njoelkedasse edtja guarkedh numhtie krööhkestimmine dan minngemes såärts díenesjh, ij oktegh maehtieh krievedh dah edtjeh saemien gielesne årrodh gosse gaajhkide rihipesåvva, v.g. daamhts gyrhkesjimmie. Mohte jis hearra sækta dagkerh díenesjh gaptjeldh öörnemisnie vedtedh, maahta krievedh saemien gielesne", v.d. Od.p rp. nr. 60 (1989-90) Saemien giele sæktoe 48. Åtnoe saemien gielen gyrrhkesjimmesne ij leah saemilaakesne regulereme.

JAAHKOEÖÖHPEHTIMMIREFORME Díhte nöörjen gærkosne lea aalkeme ovmessie råajvarimmieh saemien jaahkoeööhpehtimmie. Saemien jaahkoeööhpehtimmieh edtja saemien dåårehtsisnie jih byresken saemien gærhkoeliemisnie dibrehtamme. Vaajteli guektiengielenvoetem vååjnesasse praktijkhen jaahkoeööhpehtimmesne. Saemien gærhkoeraerie jih Gærhkoeraerien provsjekten diedte "Eadtjohkevoetenvåarome jaahkoeööhpehtimmie viermesne saemien maanide jih noeride. www.osko.no "Osko" lea jaahkoe jallh jearsoe noerhtesaemiengielesne. Viermiesijieh tjijhtje aamhtesi mietie öörneme: Låavtegh, sækje, jaevrie, dålle, eatneme, biejjie jih gærhkoe. Hijven daajroehtimmie vadta dah jarnge elementh kristelis jaahkoe saemien perspektiveste vuajna.

Råajvarimmie 41. Dåarjoe h bijbelanjarkoestæmman

Kultuvre- jih gærhkoedepartemente lea guhkiem dåarjoem vadteme Díhte nöörjen Bijbeletjåanghkose bijbelanjarkoestidh jih revideredh

noerhte-, åarjel- jih julev saemien gielesne. Abpe Bijbele jaepien 1890 noerhtesaemiengieles jarkoestamme. Revisjovne Díhte orre testamente noerhtesaemiengielesne lin orrijamme jaepien 1998, jih daelie Díhte båries testamente revidereminie. Díhte orre testamente lea aaj julevsamiengieles jarkoestamme jih naan bijbeleteeksth åarjelsaemiengieles jarkoestamme. Dåarjoe Díhte nöörjen Bijbeletjåanghkose juhtele.

*Diedtje: Kultuvre- jih gærhkoedepartemente/Díhte nöörjen bijbeletjåanghkoe
Tijjeperspektive: Juhteles barkoe*

Råajvarimmie 42. Saemien åålmege åarjelsaemien gieledajvesne

Kultuvre- jih gærhkoedepartemente lea vierhtieh vadteme tseegkemasse saemien åålmegem åarjelsaemien gieledajvesne jaepien 2009. Ulmie lea åarjelsaemien gærhkoeliemem jih åarjelsaemien gielen tjirkedh. Åålmege tseegkesovvemem goh voejkelimmie mij njeljie jaepien vaesdh. Departemente lea njoelkedassem öörnegen bijre dorjeme maam tsiengelen 1. 2009 raejeste jáhta. Njoelkadesse galaka åarjelsaemiengieles jarkoestidh.

*Diedtje: Kultuvre- jih gærhkoedepartemente/Nidarosen bæspa
Tijjeperspektive: 2009-2012*

Råajvarimmie 43. Jarkoestimmie/sjiehtedimmie teeksth gyrhkesjæmman

Barkoe saemien jarkoestimmie jih sjiehtedimmie teeksth gyrhkesjæmman gaajhkh golme saemien gielide lea Gærhkoeraeresne/Saemien gærhkoeraerie. Liturgije jaepeste 1978 lea noerhtesaemiengieles jih julevsamiengieles jarkoestamme jaepien 2008. Jaepeste 2007 kristemeliturgije åarjelsaemiegiesne gååvnese goh pryövemeöörnegem. Liturgijegietegærjam barkeminie gaajhkh dah golme gieline mah olkese båetieh 2009/2010. Salmegærjah olkese vadteme noerhtesaemiengielesne jaepiej

1993 jih 1995 jih julevsämiengielesne jaepien 2005. Veeljeme åarjelsämen saalmh lea Salmer 1997 mealtan vaalteme. Åarjelsämen saalmegärja lea evtiedeminie jaepesne 2008.

*Diedtje: Kultuvre- jih gærhkoeddepartemente/Gærhkoeraerie/Sämen gærhkoeraerie
Tijjeperspektive: Juhteles barkoe*

Skaehtieetate

Råajvarimmie 44.

Skaehtieetate – vijredamme faalaldahke saemiengielesne

Skaehtieetate blankedth jih goerh mah leah saemiengielese jarkoestamme skaehetiamaeksijidie gieh dejtie gihtjeh. Dej jaepiej gosse skaehtieetate dam faalaldahkem åtneme, lea 140 – 150 almetjh dejtie åtneme. Dej stinkes örnegh doekoe blankedtide viedteldihkesne ij leah stinkes örnegh jarkoestimmien jih ajourörnegij åvtete paehperh saemiengielese, jallh gosse paehperh reerenassen jallh skaehtieetaten gåetiesæjtose ålmehtehetedh. Skaehtieetate dienesjh noerhtesaemiengielesne vadta jis skaehetiamaeksijh dam daarpesjeh. Skaehetiamaeksijh maehtieh noerhtesaemiengielem veedljedh gosse Skaehtiebïevnesimmie bieljilidh, jih saemiengieldh gjetedæjjam åadtjodh soptsestalledh. Skaehtieamaeksijh gieh noerhtesaemiengielesne tjaaledh bieljielieh, åadtjoeh vaestidassem noerhtesaemiengielesne. Gjetedæjjah dejtie viehkine årrohdh gaskem jeatjabem bïevnesh bïhkeditdh mah ajve daarjoegielesne gååvnesieh.

Daenbiejjien ij leah teknijhken nuepieh jïjtsebïevnesem saemiengielesne elektronijhken. Gaajhkh goerh mah edtja elektronijhken vuekie Altinn:se vedtedh, tjuara Laavenjasseregisterasse tjaalassovvedh, mij ij saemien væhtah dåarjoeh. Ulmie lea guhkiesmieresne nuepieh sjædta jïjtsebïevnesem elektronijhken vuekesne aaj saemiengielesne. Vuartesjh råajvarimmieh 57.

Skaehtieetate sæjhta darjodh goerh jih bïevnesh aelkebe gaavnédh dan viermiesæjtojne. Etate aaj sæjhta rutijnh tseegkedh jarkoestimmien jih ajourörnegij åvtete.

*Diedtje: Skaehtieetate
Tijjeperspektive: Juhteles*

Krimijnalesåjhtoe

Krimijnalesåjhtoe ij leah statistihke man gellieh saemieh gieh dööpmesovvin. Ij leah luhpie tjaalas-ovvedh almetjij etnihken duekie gie beadtasåvva.

Saemilaaken saemiengiele-håâlehken reaktah vaarjele gie beadtasåvva. Njoelkedassh laakesne jeahta dïhte gie vaajtele saemiestidh dan jïjtse iedtjh vaarjele krimijnalesåjhtoen muhteste saemiengiele reeremedajvesne, lea reakta saemiengielesne gjetedidh. Daate dovne noerhte-, julev- jih åarjelsämiengielh dæjpa dej gieledajvine.

Krimijnalesåjhtoen roestegåetesne saemiengielen reeremedajvesne lea dej gieh leah dan sisnie reakta sinsitniem jih åelide saemiestidh. Reakta saemiestidh aaj dæjpa siebredahkenbeadtoem tjirrehtidh jih gosse promilleprovgrammem meatan. Dej gieh leah sisnie jih dööpmemij aaj reakta saemiestidh gosse njaalmeldh bieljielieh krimijnalesåjhtose. Krimijnalesåjhtoe dan gaavhtan tjuara barkijh utnedh gieh saemiestieh jih saemienkultuvre maahtoem utnieh.

Barkijh gieh saemiestieh leah vihkeles dovne roestegåetesne jih frijjesåjhtosne. Roestegåetesne maahta aaj toelhedienesjem utnedh, jilhts ij leah bööremes. Jis gaajhkh soptsestallemh tjirrehtidh frijjesåjhtoekontovrh jih dööpmijh gaskem toelhken tjirrh destie gaskesadtemen kvalitetem tsevtsedh dan jeenje ij aervedh dïhte vaarjelimmine.

St.biëv.nr.37 (2007-2008) Beadtoe maam jáhta lij gjetedamme Stoerredigkesne gjieren 2009. Jis galika stoerredigkiebïevnesem däeriedidh Justisdepartemente sæjhta gjetedssoejkesjem darjodh, gusnie aaj dööpmijh saemiengiele-håâlehkij tsiehkieh jih krimijnalesåjhtoekontovrh jih kultuvrem lea mealtan.

Råajvarimmie 45. Saemiengieleldh roestegåetiebarkijidie skreejredh

Krimijnalesâjhtoen jarnges reereme sâjhta saemieldehd aspiranth skreejredh roestegåetiesku-vlese goh jijtse åvtémierieamhtesem stuvremedialogesne Krimijnalsâjhtoen ööhpehtimmiejarngine (KRUS), mij roestegåetiebarkijih lierehte. Ulmie lea fierhten jaepien sjiere lâhkoem aspiranth sijse vaeltedh gieh saemiestieh. Jis göökte ohtsijj seamaleejns kvalifikasjovnh vierhtiedieh, edta dihte gie saemeste voestesreaktam utnedh. Aspirantijstie gieh orrijin tjaktjen 2007, lij akte gie saemeste.

Dah leah göökte roestegåetieh Tromsesne jih Finnmarkesne. Tromsø roestegåetien akte barkije gie saemeste, mearan tjijhtje saemienkuvsjesne daelie. Vadsø roestegåetien göökte barkijih gieh saemiestægan, mearan frïjjesâjhtoekontovren Finnmarkesne lea akte barkije gie saemeste. Dan doekoe lea Bodø roestegåetien, Ila roestegåetie, vuarhkoe- jih tjirke-meanstalten jih Ringerike roestegåetien akte barkije fierhten sâjjan gie saemeste.

Daelie haesteme nuekie barkijih skreejredh dejtie gööktijde roestegåeide Tromsesne jih Finnmarkesne. Justisdepartemente lea dan gaavhtan sjiehtedamme roestegåetiebarkijeööhpehtimmie maahta desentraliseren vuekiem tjirrehtidh. Suehpeden 2008 raejeste lea 15 aspiranh gieh ööhpehtimmie tñirrehtieh Tromsø jih Vadsø roestegåetide veadtalihkesne, jih aspiranth gieh saemiestieh lin skreejreme. Dîhte lea frïjjesâjhtoe-vueliekontovre Karasjohkesne, mohte ij leah desnie åâlegħ faage-barkijh.

*Diedtje: Justis- jih politijedepartemente
Tijjeperspektive: Juhteles*

Råajvarimmie 46. Beadtasovvemetsiehkieh tjirrehtimmie

Gosse saemien dööpmijh dæjpa, lea krimijnalesâjhtoen voerkelimmie voesteges lij råajvarimmide tjuevtjedamme vaarjele nuepiem saemengielem

gorredidh jih utnedh. Justisdepartemente sâjhta dan gaavhtan aelkedh beadtasovvemetsiehkieh tjirrehtidh saemieh gieh dan sisnie jih dööpmijh. Dan sjieken dam tjirrehtamme lea daarpoeħ vierhtide vuj joekoen råajvarimmieh saemien dööpmijidie aaj dan doekoe sjiehtedidh jijtsh gielem utnedh.

*Diedtje: Justis- jih politijedepartemente
Tijjeperspektive: V.d. St.biев.nr.37 (2007-2008) Beadtoe maam jáhta*

Råajvarimmie 47. Krimijnalesâjhtoejarnge maahtojne saemien gielen jih kultuvren bijre

Gosse krimijnalesâjhtoen åâorganisasjovnesturkturem tjirrehtamme Tromsesne jih Finnmarkesne sâjhta vierhtiedidh krimijnalesâjhtoenjarngem tseegkedh mejnie joekoen maahtoem saemien gielen jih kultuvren bijre. Maahta aaj gietegærjam saemiej beadtoetjirrehtimmie darjodh. Dan sisnie joekoen gyhtjelassh mah edtjeh vierhtiedidh persovnegiectjedimmiem darjodh dåapmen åvteli, gosse voestes faagedâeresth kaarthedimmesne gosse reaktastinkes dåapma lea krimijnalesâjhtose dåastome, soppstestalleme gosse roestegåetien sijse bâetedh vuj voestes soppstestalleme frïjjesâjhtoekontovresne siebredahkebeadtosne. Gietegærjesne orre daarpies digkiedimmiem guarkoen bijre ulmeste rehabiliteren jih bâastedevaulkemen åvteste saemien byjreskesiebredahkese. Dah gieh maehtieh ektesne barkedh dejnie sjiehtedimmine saemide maahta åroodh Saemiedigkie jih saemien institusjovnh jih tjielth.

*Diedtje: Justis- jih politijedepartemente
Tijjeperspektive: V.d. St.biев.nr.37 (2007-2008) Beadtoe maam jáhta*

Sekretariate tsalloeraerie

Dah leah jijnjh tsalloeraerih gieh lea saemien åâlmege dej dajvesne. Stööremes tjierter lea Luvlie- jih Jilliefinnmarkesne jih Noerhte-Tromsesne. Osloen jih Tromsøen lea stoerre saemien åâlmege. Tsalloeraerih Noerhtelaantesne, Noerhte-Trøndelagesne,

Hedmarkesne jih Hordalaantesne leah aaj aamht-esem dijpeme.

Gijren 2009 lea saemiengieleldh madtjeledåhkje tseegkedh dan noerhtesaemiengielen dajvesne (Finnmark jih Troms).

Råajvarimmie 48. Saemien giële tsalloeraerine

Sekretarijate tsalloeraeride lea jaepien 2008 aalkeme barkedh orre bievneshaamhesh saemiej gielide jarkoestidh. Sekretarijaten ulmie leah gaajhkh saemien giélh edtjeh mealtan årrohdh.

Tsalloeraerien gáetiesæjtoe lea bievnes tsalloeraeriej bijre noerhtesaemiengielen jih julevsaemiengielen. Aaj gáavniesieh tjaalegadtjh noerhtesaemien jih julevsaemien díedtemehaesne, mohte ij dan jíjnjh. Sekretarijate lea aalkeme barkoem bievneshtaalegadtjem jih jeatjah bievneshaamhesh jarkoestidh, jih orreste maam gáetiesæjtosne tjaaleme.

Diedtije: Sekretarijate tsalloeraeride

Tijjeperspektjive: 2008/2009

Politije

Aktesh saemien jarngesdajvine byöroe barkijh utnedh giej maahinem toelhkemen jih tjaaledh jarkoestimmien bijre gosse goerehtidh tjoejine jih guvviegjumie. Vijrebe byöroe årrohd maahtoem desnie prieveim tjaaledh jih goerh saemiengielese jarkoestidh, jih aaj politijebarkijh viehkine årrohdh toelhketh politijebarkijidie gieh eah saemesth. Aaj byöroe barkedh dan ålman barkijh skreejredh maahtojne saemien gièlesne jih kultuvrisnie.

Råajvarimmie 49. Jienedamme giële- jih kultuvreguarkoem politijesne

Jinede saemien giële- jih kultuvreguarkoem edtja vadtasovvedh bievnesi/kuvsji/ööhpehtimmie-faalaldahki tjírrh barkijide politije- jih lientenetasnie. Edtja vierhtiedidh jis viermievierhkem

barkijidie darjodh politije- jih lientenetasne maahtojne saemien gièlesne jih kultuvrisnie.

Diedtije: Justis- jih politijedepartemente

Tijjeperspektjive: Gieteldssoejkesjen barkoeboelhkesne

Råajvarimmie 50. Dah saemien giélh elektronijhken programmevaarese

Ulmie lea saemien giélh edtjeh gietedimmiepro grammese åalmegasse evtiedidh. Joekoen vihkeles plikth jih reaktah beadtoeaamheshsegietedæmman viedteldihkje jih jeatjah reeremegietedimmieh maahta saemiej gieline olkese veedtjedh. Stööremes saemien gieljetjerte tjuara voesteges aelkedh.

Diedtije: Justie- jih politijedepartemente

Tijjeperspektjive: Ij dåhkesjehtieh

Råajvarimmie 51. Saemieh skreejredh Politijejillesku-vlese

Politijejilleskvle lea, dan gaskesadteme- jih skreejremestategijini, vuajnoe almetjh un-nebelåhkoste skreejredh, dan nuelesne saemieh. Stinkes skreejremeråajvarimmieh, mah juhtieh, maahta neebnedh:

- Bievnesjimmieh saemiengielen saemien dajvine
- Ektiebarkoe Politijejilleskvle goevtese Bodø jih Luvlie- jih Jilliefinnmarken politijedistrikte gaskem iedtjeles skreejreme aelkedh. Aaj dovne bievneshtjåanghkoeh j.n.v.
- Prosjektesne "Skreejredh jih Utnedh" lea saemien politijedienesjealmah däeriedamme jih bühkedamme ohtsijh dej dajveste.
- Sijsevaaltemenjoelkedashh Politijejilleskvlese vedtih nuepiem sijse vaeltedh 20 prosent oht-sejstie sjiere väaromisnie, jis ohtsijen lea sjiere kvaliteth mestie politijenetate gihtjie. Daate njoelkedasse aaj maahta saemien ohtsijj åvteste provhkedh.

Politijejilleskvle lea jaepeste 1993 barkeme iedtjeles almetjh etnijhken unnebelåhkoeväärôme

skreejredh, dan nuelesne saemien, politijeööhpehtæmman. Politije- jih lientsienetate ij leah vuekieh dej barkiji etnijhken våaromem ryöknedh. Daate dorje barkoem jienedamme skreejreme barkijh unnebelåhkoevåromem geerve möoledh.

Prosjekte "Skreejredh jih Utnedh" (2007-2008) ektiebarkoeprovsjekte Politijejilleskuvle jih Politijedirektorate gaskem. Prosjekte tseegki g.j. vierhtiedæhkiem 30 politijedienesjimmiealmah unnebelåhkoevårominie, golme daejstie saemieh, gieh iedtjeles barkin noeride tjuevtjeidh edtjedh Politijejilleskuvlem ohtsedh. Jaepien 2008 göökte saemien learohkh Politijejilleskuvlen sijse böötigan.

Politijejilleskuvle goevtese Bodø eelki tjaktjen 2008 provsjektem man ulmie jienede ohtsijelåhkoem saemien våaroeminie politijeööhpehtæmman. Díhte aaj galika bievneshtjåanhkoeh tjirrehtidh gusnie noere politijedienesjimmiealmah jih -nyjsenæffa saemien våarominie sijhtieh bievnesidh sijsevaaltemeprosedyri, ööhpehtimmie jih barkoen bijre. Dan lissine særjhta iedtjeles barkedh saemien avijsij, Sámi Radijoven jih bievneshkanalij vööste. Politijejilleskuvle særjhta dan barkoe jienedamme skreejreme kandidath saemien våromisnie persovnijen däeriedimmen mietie jih lihke gaskesadteme politijedajvine.

Diedtje: Justis- jih politijedepartemente

Tijjeperspektive: Juhtelis jaapetjen budsjedtebarkosne jih stuvremialogesne Politijedirektoratine.

Vaarjelimmie

Råajvarimmie 52.

Bievnesh voestesgesdienesjen bijre
Vaarjelimmie Vaarjelimmiepliktevierhke særjhta tjaalegadtjem "Dov nuepieh voestegesdienesjimmine" saemiengielse jarkoestidh jih dam mahta gaajhkide seedteh gieh dam sijhtieh. Tjaalegadtjen lissine aelkies gaavnedh biejeme Gaskevirmesne pdf-haemine. Aaj særjhta gaajhkide Sesjovne boelhke I jih boelhke II:se Vaarjelimmiepliktevierhken Gaskevirmesijjtie jis jijnjh bievnesh sijhtieh – aaj saemiegieslesne.

Diedtje: Vaarjelimmiepliktevierhke

Tijjeperspektive: 2009 raajan

Råajvarimmie 53.

Bievnesh jih bæjkoehtimmie Vaarjelimmien lierehimmie- barkoej bijre

Vaarjelimmie særjhta 2009 raajan hoksedh bieljaa-petjenbievnesh åejviederjomej bijre aaj saemiengi-lesne bætieh gusnie iemeles. Bæjkoehtimmie reksivjonij bijre gusnie saemien reeremedajvem mealtan aaj saemiengi-lesne dorjeme, g.j. saemiej avisidie.

Diedtje: Vaarjelimmien operativen åejviekvartere

Tijjeperspektive: 2009 raajan

Reerenassen åtnoe saemien gielide

Reerenassen barkoe saemien gielide tjuara aaj vuesiehtidh departementij jijtsh åtnoe saemien gielijstie. Reerenassen gaskevirmesæjtoej www.regeringen.no lea jijste saemien gielleveljeme jaepeste 2004. Dovne aamhtesh riekte iedtjeles saemien åålmegasse jih aamhtesh nasjonalen karaktere desne åålmehtehtedh, voesteges noerhtesaemiengi-lesne, mohte aaj julev- jih åarjelsaemiengi-lesne.

Daerpies reeremen sæjtoste jeenjebe gaajhkh dah golme saemien gielh vååjnesasse, politihkehaemiedimmien tjirrh, råajvarimmie jih byjjes paehperh jarkoestidh j.n.v.

Råajvarimmie 54.

Reerenassen paehperh saemiengi-lesne jienedamme åålmehtehtedh

Reerenasse særjhta jeenjh bievnesh saemiegieslesne dan viermiesæjtojne åålmehtehtedh jih jienede saemiegieeldh paehperh. Sjere særjhta reerenasse díedtedh jeenjh paehperh åarjel- jih julevsae-miengi-lesne åålmehtehtedh.

Særjhta vuesiehtimmien darjodh gaajhkh bievnesh maam åarjel- jih julevsae-miengi-lesne gååvnesidh. Reerenasse aaj særjhta jeenjh systematijhken orrestimmien jih kvalitetjirkemem tjirkedh saemiegieeldh viermiesæjtojne.

Diedtje: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente

Tijjeperspektive: 2009-2014

SAEMIEN LAAKEGIELE

Prosjekte "saemien juridijkken terminologije" eelkie jaepien 2004 Deatnu tjieltesne. Saemien jielemh- jih goerehimmiejarnge (SEG) provsjektem juhti. Justisdepartemente, Tjielte- jih regijovnaledepartemente, Saemiedigkie, Finnmarken fylhke jih Deatnu tjielte provsjekten åvteste meeksin.

Prosjekte "saemien juridijkken terminologije" eelkie jaepien 2006, dårarjone Barkoe- jih ektiedimmieddepartemenste jih Saemiedigkeste. Gielefaagen jih juridijkken maahtoe lea mealtan termeevtiedimmiebarkosne. Voestes boelhkem provsjektesne lea læstoem dorjeme gusnie 691 saemien juridijkken termh. Deatnu tjielten ulmie lea ellies daaroen-saemien baakoelæstoem evtiedidh juridijkken terminologinie aalkoetsiehkesti tvistelaakeste. Tvistelaake lij barkoen aalkoetsiehkie dan gaavhtan dïhte voernges laake man leah jijnjh juridijkken termh maam aarkbeajjetjen åtnose. Dah termh www.risten.no :se biejedh dan mænngan Saemien gielemoenehtse termide dåhkasjahta.

Råajvarimmie 55.

Reeremetrmh

Evtiedimmie saemien termh lea jarnges jis maahta saemien gielem gorredidh jih tjirkedh. Jis saemien edtja faageldh tsiehkesne utnedh voestegh tjuara faageterminologijem jih faagejietegh saemien gielesne gååvnesidh. Saemien terminologije-evtiedimmie jáhta sjera provsjetij tjirrh v.g. saemien laakegiele mejnie Deatnu tjielten barkeminie. Vírrebe saemien terminologijem evtiedidh gietedimmien tjirrh dennie ovmessie saemien institusjovnine vuesiehtimmien

gaavhtan Saemiedigkesne. Vihkeles bieliem prosses-sijstie saemien terminologijem evtiedidh jáhta dan lissine jarkoestimmien tjirrh byjjes paehperidie saemiengielese. Saemien gielemoenehtse Saemien parlamentarijen raerien nuelesne lea naan terminologijelæstoeh www.giella.org :se beajeme.

Ulmie lea gaajhkh paehperh byjjes åårganh jarkoestamme, edtja gielefaageldh kvalitetetjirkeme jih orre terminologije lea dåhkasjehteme reaktoes daltesanie. Departementh dælie ov messie jarkoestæjjah utnieh gosse laakh, njoelkedassh, stoerredigkriebievnesh, pressebïevnesh j.n.v. saemien gieles jarkoestidh. Dan gaavhtan dan jijnjh saemien juridijkken terminologije jih reerementerminologije faatoes, maahta dah jarkoestimmieh ovtjielkes år-rodh dej terminologijeåtnosne. Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente sæjhta dam dåastoehtidh jih saemien "gåetienormalen" evtiedidh departementine jih såajhts etath dan nuelesne.

Diedtige: Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente

Tijjeperspektive: Aalka jaepien 2009

Råajvarimmie 56.

Saemien laakejarkoestimmiem dåhkasjehtemeöörnege

Ulmie lea gaajhkh paehperh byjjes åårganh jarkoestamme, edtja gielefaageldh kvalitetetjirkeme jih orre terminologije lea dåhkasjehteme reaktoes daltesanie. Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente aaj sæjhta öörnegem tseegkedh kvalitetetjirkemen åvteste saemien gielesne laakejarkoestimmie jih jeatjah byjjes paehperinie, jih öörnege maam tjirkedh laakh mah leah saemiengielese jarkostamme aaj orresteht-edh gosse laakem revideredh.

Diedtige: Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente

Tijjeperspektive: 2009-2010

Saemien gièle jih IKT

Reerenassen ulmie lea gaajhkh evtiedimmieh IKT:en sisnie byjies suerkesne edtja prinsibpen nualan big-kedh universellen haemiedimmie. Reerenassen ulmie gaajhkode tjirkedh lea nuepieh jih eevtjemh teknologijem jih orre díenesjh nuhtjedh bööremes vuekesne.

Saemien tsiehkesne daate voesteges dan bijre saemien gièle gaajhkh IKT-tsiehkine utnedh, j.n.j. saemien nommh edtja riekteslaakan byjjes registerisnie tjaeledh, jih programmevarem evtiedidh maam saemien gièle daarjodh. Tjirkedh jaksoem orre teknologijese aaj dejtie gieh saemiestieh lea dan vihkeles dovne siebredahken lihtsege jih saemien gielen eevtiedämman. Byjjes suerkien lea tjelkes díedtem hoksedh dah ovmessie IKT- jih nedtevåaromen díenesjh ij orre dåastovh tseegkh.

Dej saemiej gielij lea 15 sjiere væhtah dan doekoe siejhme væhtah mah gååvnesieh angloamerikhken systemisnie. Lea orreme positijven evtiedimmieh minngemes jaepiej gosse saemien væhtah jih IKT dæjpa. Saemien gièle lea daelie implementereme goh jijse veeljeminie daamhtaj operatijvesystemidie.

www.samit.no

GUKTIE AELKEBE BYJVES REEREMH aelkedh saemien væhtah utnedh, lij maahtoëvarome jih jijtje viermiesijjie saemien væhtah jih IT – samIT – tseegkeme jaepien 2003. samIT lij åårganisereme provsjektine StandardNorge:n nulesne jih Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente dan åvteste meeksi. Gaajhkh byjjes båarkarimmieh edtjeh maehtedh samIT:ese bieljeliidh jis viehkiem daarpesje gyhtjelassine saemien gièle jih IT:ese veadtaldihkie.

Råajvarimmie 57.

Saemien gièle byjjes registerisnie – krievemh staaten etatide

Saemien gielerdåehkien åvteste vihkeles aaj tjaaledh saemiengielemaahta riektes jih staaran vuekesne siebredahkesne utnedh. Elliesvierhties åtnoe saemiengiele daarpesje naan væhtah utnedh mah eah daaroengielesne jih orredaaroengielesne gååvnesieh. Eah dah båeries byjjes registerij leah dah væhtah, destie båata ovmessie vuekine konverteredh dejtie jeatjah bokstavide mah maehtieh systemisnie registeredh. Daate g.j. registerh dæjpa goh Brønnøysundregistere, Åålmehregistere, Staaten kaarhtevierhke (Nöörjenklaase), Primus, Askeladden jih NAV. Destie båata saemien åålmege ij maehtieh dej sov nommh jih påastesijjieh riekteslaakan registerisnie tjaeledh. Reerenasse veanhta ovlæhkoen tsiehkiem jih tjuara dam staerididh.

Standardisereraerie, mij lea raeriestimmie åårgane Orrestimmie- jih administrasjovnedepartemente IKT:gyhtjelassine, lea åtnoem gjetadamme væhtajgumie byjjes reeremisnie. Dan juvnehtim-mesne, mij daelie FAD gjetede, raerie uvtede væhtah ISO/IEC 10646 aelkedh representereme UTF-8:ine byjjes viermiesijjie jih byjjes registerij uvte. Daah væhtah lea vijries åtnooe jih ij ajve gaptjh saemien tjaelmegielen daarpoe, mohte aaj teeksteldh representasjovne jeenjemes veartenen gielij åvteste. Teknijkhen vuekesne sæjhta veeljeme ellies vaestie-dassem teeksteldh representasjovnen uvte gaajhkh åtnoesuerkiej mietie mah ij daenbiejjien leah ellies vaestiedassij åvteste.

Byjjes viermiesijjieh vååjnoes relativen aelkie UTF-8 daarjoehtidh, mohte åvteli minngemes konklusjovne maahta giesedh tjuara konsekvenseanalysem darjodh juktie ov-ussjedimmie dåariesmoerij uvte tjirkedh.

Dan gaavhtan tjirkes veadtaldihkieh mah gååvnesieh daaletjen registerinie lea daerpies jiermijes restiedimmieöörnegh jih buerie vuekieh jorkesim-miem tjirrehtidh. Jijnjh bielieh mah maehtieh dejstie jorkesimmijste dijpedh. Lea rååresjamme konsekven-seanalysem darjodh gjieren 2009.

Reerenasse søjhta væhtah ISO/IEC 10646 representereme UTF-8:ine byjjes viermiesijide jih byjjes registerij uvte, mohte tjura eensilaakan guktie daate edtja deahpadidh jih mah restiedimmieöörnegidie edtja juhtedh.

Diedtije: Orrestimmie- jih administrasjovnedepartemente

Tijjeperspektijke: Gieteldssoejkesjen barkoeboelhkesne

Gieleteknologije

Gieleteknologije lea daajroedåeresth disipljne maam dæjpa daataprogrammij evtiedimmie analyseredh jih generedh almetjeldh gielen åvteste, vuesiehtimmien gaavhtan daaroen jallh saemien. Gieleteknologije bigkie g.j. maahosne bievnesimmi- eteknologisne, lingvistihkesne, ov-iemeles intel- ligensinie, fonetihkesne jih kognitijven psykolog- ijesne.

Gieleteknologije lea daamhts göökte åejviesuer- ieh juakeme, daatalingvistihe jih haaleteknologije. Daatalingvistihken sisnie vuartersejje åejvietsiehkine analysh tjaaleldh teekstijstie, maam g.j. rihesti vijrebe ohtsemenuuepiej åvteste Gaskevirmesne, jih automatihkeles jarkoestimmie. Haaleteknikhke dan bijre daategietedimmie almetjh haaalem, j.v.d. joekoen haaledamtese jih haalesyntese. Haaale lea vuesiehtamme iedtjeles vuekie årrohd bievnhesh åalmehthehtedh. Haaaleprogramme maahta vedtedh almetjidie giej vaejvie lohketh jih tjaaledh nuepiem ovmissie sâârhts teekstide guarkedh, faagegærjeste avijsidie. Saemiedigke lea goerehttamme jis nuepie haalesyntesem saemien gielesne evtiedidh. Haaale- syntese edtja utnedh goh lissiedirregem daamhtaj staeridimmieprogrammene. Dâârrechts vuesiehti åtnoe haalesynteseste dâârje dovne lohkeme- jih tjaalemeprosessem. Dan lissine søjhta haalesyntese maahta åtnasovvedh våarome daaltji dienesjefaalal- dahkem evtiedidh jeejnh suerkine.

Råajvarimmie 58.

Saemien riektestjaalmedirregh

Saemiedigkie lij jaepeste 2004 provsjektem (Divvun) tjjirrehttamme evtiedimmie saemien staeridimmie- programme elektronihken teekstegietedimmien

åvteste. Provgramme namhtah jih maahta gaskevi- ermeste veedtjedh. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente, Maahtedepartemente jih Saemiedigkie lin provsjektem "Divvun 2" åvteste maakseme, mij dovne edtja staeridimmievaaksjomem pryövedh jih syjtedh noerhtesaemiengielesne jih julevsae- miengielesne, jih aaj staavemevaaksjomem åarjel- saemiengielesne evtede. Prosjekten golme jaepien vaasa, jih dan ulmie edtja åarjelsaemien staaveme- vaaksjomem årrohd åvteli jaepien 2010 nåhka.

Diedtije: Maahtedepartemente, Barkoe- jih ektiedim- miedepartemente jih Saemiedigkie

Tijjeperspektijke: 2010

Saemiedigkie lea eevtjeme digkiedidh bætije juhteleåârganisasjovne Divvun-prosjekten åvteste. Dihle lea evtiedeminie gieliste g.j. terminologieev- tiedimmien tjirrh maam abpe tijjem jáhta, jih dellie lea vihkeles kontinuerligen orrestimmie jáhta jih gieledirregh evtiedidh. Aaj versjovneorrestimmieh provgrammevedtijinie destie daarpoeh vijre-evtied- immie jih orrestimmiej åvteste staeridimmiedir- regidie.

Saemien baakoegærjah

Daen biejjen vaenie saemien baakoegærjah, joekoen julevsaeemiengielesne jih åarjelsaemiengie- lesne. Vaenie baakoegærjah maahta dåastove årrohd gosse gielem evtiedidh. Vuesiehtimmien gaavhtan maahta aktengieeldh saemien baakoegærjah vihkeles därjoem årrohd jis saemien edtja juhtedh aaj goh metagieline, j.n.j. gieline maam buerkesti mij aate lea. Ij saaht gââvnesh baakoegærjah joekoen dorjeme daarongielen almetjh gieh sijhtieh no- erhtesaemiengielem lieredh, vuj saemien-daaroen baakoegærjah mah buerkestieh åtnoem saemien baakojste daaroen utnijidie.

Råajvarimmie 59.

Kaarhtedimmie jih evtiedimmie saemien baakoegærjah

Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente søjhta barkoedåehkiem nommedehtedh mij edtja gââv- nesamme baakoegærjahkaarhtedidh noerhtesa-

mien, julevsäemien jih äärjelsäemien jih rääjvarimieh uvtede vijrebe barkoem tjörkedh saemien baakoegärjide. Saemidigkiem sæjhta bööredh barkoedåahkan.

Diedtje: Barkoe- jih ektiedimmieddepartemente

Tijjeperspektive: 2009-2010

GIELLATEKNO

Säemien gieleeknologijen jarnge Tromsøen universiteetesne ulmine åtna grammatikhken gaavhtan våarome gieleeknologijem darjodh saemiengielen jih jeatjaj noerhtegieli gaavhtan, v.g. teeksthprosessereme prograammh, peedagogihke prograamh, digitaale baakoegärjah jih synteetihke håaloe. Prosjekten gåetiesæjtosne gååvnesieh dírregh grammatikhke analysen åvteste noerhtesaemien, julevsäemien, äärjelsäemien, eenaresäemien, skoltesäemien jih kildinsäemien gaavhtan. Dan lissine gååvnesieh peedagogihke prograammh jih baa-koegärjah noerhtesaemien díhre.

vuejnedh oaidnit gæhttjat

VUEJNEDH:

Saemien giiele vååjnesasse byjjes tjiehtjelisnie

Juktie saemien giiele edtja tjirkedh goh jieliye kultuvreguadteme gielem lea daerpies saemien vååjnesasse sjædta byjjes tjiehtjelisnie. Åålmege Nöörjesne stööremes graadh dah saemiej giieleh gaavnede byjjes arenine lea vihkeles juktie saemiej statusem siebrehkkesne jienede. Destie sæjhta oktegen vuarkoem saemien gielen lea vihkeles bielie nasjovnalen kultuvrellen eatnemistie. Vijrebe sæjhta positjiveles dijjpedh guktie dan bijre ussjedidh jih iedtjh saemien gielen åvteste siebrehkkesne.

Dej minngemes jaepieb lea saemien giiele tjerkebe graadesne goh åvteli sjidteme bielie kultuvreguvveste Nöörjesne. Saemien filmh, saemien artisth jih saemien festivalh lissehtieh tjirke graadine jienede iedtjh saemien gielen åvteste siebrehkkesne.

Dah saemiej gielh vååjnoes lea aaj vihkeles gielidh jih kultuvreldh identitetem tjirkedh. Aaj dan tsiehkesne vihkeles gellienlaaktetje saemiej gielide vååjnesasse byjjes arenesne, juktie dovne noerhtesaemiengiele-håålehkh, julevsämiengiele-håålehkh jih åarjelsämiengiele-håålehkh maehtieh jijtse giellem gaavneditdh jeenjemes tsiehkine. maanaguedtij reektesisnie *Reakta mealtan orreme saemien maanaj jih noerij åvteste* dah noerh jeehtin gielle lea vihkeles

faktovre evtiedidh jearsoes identitetem – jih medijsah dan vaenie aamhtesh åålmehtehtieh saemien noeride.

Tjerkebe vååjnemem saemien gielijste byjjes tjiehtjelisnie sæjhta maehtedh iedtjh jienedidh jih daarpoe gielem bååstede vaeltedh, jallh gorredidh jih gielem evtiedidh. Dihte aaj lea vihkeles skreejreme-faktovre årrohd saemien byjressiebrehken åvteste barkedh saemien gielem tjirkedh dajvesne. Saemien lidteraturvre, saemien teatere jih saemien filmh aaj vihkeles gielidh identifisereme jih guarkoem gielen bijre. Saemien lidteraturvre maahta aaj vihkeles årrohd evtiedimmiem hijven saemien gièleätnose, evtiedimmiem dan lohkijen maahbose saemien gièlesne, evtiedimmiem lohkijen identifisereme gieline.

- **Vårromem biejedh tseegkedh jih tjirkedh aer-enah saemien gielen åvteste**
- **Vårromem biejedh saadtegh TV:esne jih radi-josne saemien gièlesne**
- **Vårromem biejedh evtiedimmien åvteste saemien avisjh jih avysesæjtoeh julev- jih åarjelsaemien**
- **Saemien gielem vååjnesasse fokusen tjirrh saemiengieleldh skilth byjjes gåetesne jih sijjenommh**
- **Jienede jaksoesvoetem saemien lidteraturvrassie byjjes gærjagætine abpe laantesne**
- **Tjirkedh teaterem, filmem, lidteraturvrem jih bertemebarkoem noerhte-, julev- jih åarjelsaemien**

- **Våaromem biejedh webbasereme bievnesim-miedienesjh saemien gielesne jih saemiengielen bijre**
- **Tjirkedh jaksoesvoetem saemien teeksth gaskeviermesne**

Saemien sijjenommh jih skilth saemiengielesne

Utnedh saemien sijjenommh skiltine (sijjenomm-skilth jih geajnoevuesiehtimmieskilth) lea vihkeles juktie dorje saemien gielem jih vuesehte saemieh desnie vååjnesasse. Dihle mij minngemes dorje jis edtja saemiengielesne skiltedh, lea jis almetjh dam saemien sijjenommem utnieh. Laakesne ij leah joekehts dajve sjinjelds vuj ålkolen saemien gielen reeremedajve.

Initiativen mænngan fylkedigkijste lea guektiengieleldh nommh (daaroen jih saemien) Troms jih Finnmarke nuhtjeme. Regijovnalen staaten årganh fylhkine edtjeh Sov logovisnie, prievesne jih gosse skiltedh nommh gaabpegh gjeline. Seammaleejns geajnoeskilteme, fylkijraastine. Fylhkemaennieh lea gihtjeme dam vaaksjoeh guktie dam dorje.

Sijjenommelake edtja saemien sijjehnommh nænnostidh nasjovnalen laakevierhkien jih gaskirijhkem latjkoen jih konvensjovnj mietie. Dihle saemien nomme ålegh edtja voestes skiltesne tjåadtjodh saemien gielen reeremedajvesne. Diedte skiltij bijre nænnostidh rijkje- jih fylkegeajnoe lea beajeme distriktenkontovride Staaten geajnoevesen regijovnekontovridie, mearan tjielten lea diedte nænnostidh skiltij bijre tjeltij geajnoe (skilttereereme).

Skilttereereme maahta veeljedh saemien nomme voestes edtja skiltesne tjåadtjodh aaj dajvesne mij ij leah bielie reeremedajveste.

Saemiej sijjenommh mah nuhtjeh ålmegem gie desnie åroddh vuj lea jielemen veadtaldihkie sæjjan, edtja daamhtaj utnedh byjjes reeremistie jn. (§ 9). Sijjenomme lea åvtmieresne jijtse råajvarimmeste nuhtjie, d.j.n. byjjes årganh jijtsh lea diedteles juktie laakem däerede dan Sov diëtedajvesne.

Åadtje klååkedh vaenie nuhtjemen gaavtan saem-

ien nænnoestamme sijjehnommem. Såajhts klååke-mem seedtie Kultuvre- jih gærhkoedepartementese.

MAAM TJUARA DARJODH JUKTIE GEAJNOE-SKILTE SAEMIENGİELESNE TSEEGKEDH?

Juktie edtja maehtedh skiltedh saemien sijjenommene tjuara sijjenomme dåhkasjehti jih registrereme Voernges sijjenommeregisterasse. Ij daarpesjh saemiengielen reeremedajvesne årrodh.

Daamhtaj prosesse aalka dejnie tjelth, årgan-isasjovnh vuj almetje skilttereermasse bieljeli. Skilttereereme kvalitetjirkeme uvtlassen sijjenomme Staten kaarhtevierhkine åvteli skiltem dængodh jih bæjjese biejedh. Staten geajnoevesene dam maaksa jis lea siejhme sijjenommeskilte rijkgegeajnosne, mearan fylkegeajnoe jih tjeltegeajnoe skiltij åasa fylketjelte jih tjelte maeksieh.

Nommekonsuvlenth saemien sijjenommide Sijjenommelaaken § 11 vadta Saemiedægkan reeremem konsuvlenth noemmedahta saemien sijjenommh. Saemiedigkie åadtje jeenjh bieljiel-mieh åtnoen bijre saemien sijjenommide. Barkoe sijjenommene Saemiedigkien nommedienesjinie vosteges dæjpa råresjimmie guktie dah nommh edtja tjaeledh. Dan mænngan goh saemien giele lea jeenjebe åtnose vaalteme byjjes tsiehkine, lea aaj dam jeenjebe gihtjedh. Gaajhkh dåhkasjahteme sijjenommh leah daatabasese Voernges sijjenommeregistere tjaalasovveme maam Staten kaarhtevi-erke jáhta.

Saemiedigkien reeremen bakoelaavenjassh leah gj. nommeamhtesh åvtene nommekonsulentide

jih viehkine årrodh duekiebïevnesh tjöönghkedh sijjenommij bijre.

Gosse sijjenommen tjaalemevuekiem lea dåhkasjateme laaken mietie jih Voernges sijjenommereg-isterasse tjaalasovveme, edtja tjaalemevuekiem gaajhkh byjjres åårganh utnedh, dah mah staaten eekedh jih learoevierhtieh mah edtjeh skuvlesne utnedh.

MAAM GALKA DARJODH JIS SAEMIEN SJJENOMME SÆJHTA DÅHKASJEHTEDH?
Naan nommeaamthesem aalka jih aamthesem seedtie nænnoestimmieårganese, d.j. tjielte, fylketjelte jallh Staaten kaarhtevierhke (§ 5). Nænnoestimmieårgane aamthesem ryjrede jih dam seedtie saemien nommekonsuletese, mij vadta enngebodts rååresjimmie. Sijjenomedienesje aamthesem vijrebe seedtie tjieltegovlehtæmman. Tjielte öörnie juktie gaajhkh mej lea govlehtimmireakta åadtjoeh dan bijre digkiedidh, jih dam bååstede sijjenommedienesjasse seedtie minnegemes råärerjimmien åvteste. Sijjenommedienesje aamthesem nænnoestimmieårganasse seedtie maam mierede. Nænnoestimmieårgane nænnoestimmie tjielte seedtie, maam nænnoestimmiem nænnoste (§7). Nænnoestimmieårgane aaj seedtie nænnoestimmiem sijjenommedienesjasse, jeatjah byjjes årgani- die mah edtjeh nommem utnedh dñenesjisnie, jih Voernges sijjenommeregisterasse.

Gaavnedimmiesijjieg

Maanah jih noerh leah daarpoeah saemiestidh eejehtimmesne. Gaavnedimmiesijjieg byreskinie lea vihkeles sosijalen, kultuvrellen jih saemiengiele-ldh darjomh skreejrehtidh. Tjieltij dñedte arenah jih gaavnedimmiesijjieg byreskinie tseegkedh, mohte aaj namtabarkoe ååorganisasjovnh darjoeh stoerre barkoem. Dej jeenjemes sijjine lea daerpies infrastrukturvre jis sæjhta darjomh tseegkedh mah saemiengielen åtnoem evtididh.

Saemiedigkie dåarjoem vadta provsjektide mah evtiedieh evtiedæmman gaavnemesijjieg saemien maanaj uvte, råajvarimmieh jih provsjekth mah maanaj bæjianimmiebyjreskem öövtiedidh, jih destie stoerre vierhtie gielem gorredidh jih skreejrehtidh.

Råajvarimmie 60.

Saemiengieleldh gaavnemesijjieg maanide jih noeride

Jis "giele-arena-provsjekth" lutnjie sjhtieh Maana- jih mîrestallemeddepartemente jih Barkoe- jih mîrestallemeddepartemente Saemiedigkien ektesne konferansem öörnedh gielearnaj bijre kultuvre- jih eejehtimmiedavesne. Dîhte sæjhta tjoekvesem biejedh guktie byreskij vierhtieh jih råajvarimmieh maahta utnedh gaavnedimmiesijjieg maanide jih noeride tseegkedh gusnie maahta kombineredh eejehtimmieiedtjh jih eadtjohkevoete saemien gielesne. Kaarhtedimmien duekesne dah vuesiehtim- mieh gusnie eejehtimmiearena gielearnine, sæjhta konferansesne hijven vuesiehtimmieh vuesiehtidh restiedimmievierhtine. Konferanse sæjhta aaj tjo- evkesem biejedh maam noerh jih maanah vaajtelieh jih daarpesjeh saemien gielem tjirkedh eejehtim- mienfaalaldahkij tjirrh. Konferanse sæjhta våaromem årodh vijrebe barkoe aamthesinie.

*Diedtje: Maanah- jih mîrestallemeddepartemente
jeatjah departementij ektesne
Tijjeperspektijve: 2009-2012*

NUORAID SIIDA. Várdobáiki saemien jarnge öörnie darjomh saemien noeride markasae-mien dajvesne - Nuoraid Siida. Daate lea sijjie gusnie saemien noerh maehtieh gaavnedith. Ulmie lea saemien noeride faaledh darjomh maam dah sijhtieh darjodh, jih seamma aejkien positivjen tsiehkiem vedtedh saemien giellem jih kulturvrem gorredidh jih evtiedidh. Nuoraid siida aaj duodjikuvsjh faala lihke ektiebarkojne Skånland jáerhkeskuvel.

Gaskeviermie

Orre arenah jih nuepieh unnebelåhkoengielese sjædta gosse gaskeviermie bööti. Teeksth, tjoeh, vi-doeh jih lieremedirregh viermesne saemien gielmesne (jih jeatjah unnebelåhkoegielh) aelkebe jaksoes sjidtih. Gaskeviermien tjirrh maahta orre giellem lieredh gäessie jih gusnie sijhtedh.

Prosjekte Wikipedijan tjirrh daen biejjen gååvnesieh leksikonh gaskeviermesne gellien ovmes-sie unnebelåhkoengieleline. Dienesjen våarome lea därjoh gienstie dam sijhtieh vedtedh. Dienesje Facebook daenbiejjien gååvnese vuesiehimmien gaavhtan walijsijen unnebelåhkoegiesne. Dan lissine gååvnese ovmessie baakoegærjah un-nebelåhkoegieleline provsjekten Wiktionary:en tjirrh. Daate lea lissieprosjekte Wikipedij:ese gusnie baa-koelæstoeh haemiedidh dejstie gieh sijhtieh dam darjodh.

Ektesne gaajhkh dah dienesjh leah dah utnijh dejtie stuvrieh. Ij vaajtelh staate edtja iedtjeles årodh gosse gaskeviermien sisvege dæjpa. Saemiegiele-ldh utnijh tjuerih vuarkoes årodh dah nuepieh gaskeviermien jih ovmessie dienesjj leah saemien gielij evtiedimmien åvteste. Jeenjh viermiesæjtojne maahta bloggedh, chattedh jih gyhtjelash jih laht-esimmieh dísse seedtedh.

FRÍJJEOFENTEÖÖRNEGE lea maanide jih noeride, jih ulmie lea kultuvredarjomh eevtjedh byresken daltesisnie. Juakadimmie vierhtide golme börjeseåorganisasjovnj tjirrh: Laantenaerie Nöör-jen maana- jih noereåorganisasjovnh, Nöörjen musikhkeraerie jih Nöörjen teatereraerie. Maa-na- jih noereåorganisasjovnh jih tjertieh mah leah loevebe åorganisereme maehtieh därjoh darjomidie noerij jih maanaj muhteste ohtsedh Frijjefoenten tjirrh.

Noerhtelaanten fylketjielten lea gellien jaepieh tjirrh stoerre dïedtem vaalteme byjes bievnes saemiengielsne noeride. www.infonuorra.no lea bievnestimmiedienesje saemien noerij åvteste. Sae-midgkie, Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente jih Maana- jih mîrrestallemedepartemente lea därjoh vadteme Infornuorre mij 2004 tseegkeme.

Noerhtelaanten fylketjielte, fylketjielte, fylketjielte aaj viermiesijiem www.skrivebua.no jáhta. Viermiesijiem vadta maanide jih noeride 10 jih 20 jaepien gaskem nuepiem jütje teeksth dan sijse seedtedh. Sæjtosne aaj Dan saemien tjaelemegåetie tseegkeme.

Noerhtelaanten fylketjielte därjone Starnedirektoratesta aaj jáhta gihtjemesæjtoem "Klara Klok", www.klara-klok.no Viermiesijiem dienesjh leah dovne daarjoen jih saemien.

www.diggi.no lea viermiesijiem noere almetjj åvteste maam sijhtieh jeenjebe Saemiedigkien jih saemie-politihken bijre daejredh. Åejvieulmietjierete lea dah noerh gieh åadtjoh voestes aejkien giellem ved-edh, jih jeatjah gieh bievnes politihken systemen bijre daarpesjeh.

Medija

NRK Sámi Radioven saerniefaalaldahke radijovis-nie lea göökte saadtegh julevsämiengielsne jih

YOUTUBE JULEVSAEMIENGİELESNE lea pryövemeprosjekte gusnie videoesaadtegij tjirrh gaskeviermesne jih jeenjh utnijh gieh mealtaan vaajtelieh skaepiedidh ovformellen jih interaktiven arenam julevsamenien gielen åvteste. Redaksjovne sæjhta noere saemiengiele-hååle-hkh Divtasvuodnesta jih saemiengiele-hååle-hkh regijovnistie giej journalistijen dååvrehts. Noerhtelaanten fylketjelte, Saemiedigkie, STH-fåante jih Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente provsjekten åvteste maeksieh. Pryövoe-prosjektem tjirrehtidh web-TV-saadtegjnisne våhkosne skiereden 2009 raejeste.

göökte saadtegh åarjelsaemiengielesne våhkosne. Jaepien 2007 byjreskontorvh Divtasvuodnesne jih Snåasesne tjirkeme akte journaliste fierhten sæjan, destie båata stuerebe sisvegij jih geografijen gellielaaketjevuesne saemien saerniehsaadteginie radijovisnie jih TV:esne. Dah barkoesijieh lin åejvieredaksjovnistie Karasjohkesne jáhteme. Maajhvååjnoereportasjh Snåaseste jih Divtasvuodnesta åarjel- jih julevsamenien. Dah guaktha smaarehtjierth lægan elmesne årrodh fierhten våhkosne rijkaptjeme TV:esne NRK 1.

NRK lea aalkeme maajhvååjnoesaadteginie saemien noeride man nomme Izu. NRK Sámi Radio seedtie vijhte provgrammh 2008, jih rååresje 10 orre provgrammh 2009 raajesne. Noereprovgrammh NRK 3:esne seedtie jih ryöhkoe 20 minutdh. Izu lea saemien noerekonsepte man joe leah radiosaadtegh jih jijtse viermiesejtoe. Saemiedigkie lea joe tjuevtjedamme ij gaajhkene lehkesne maehtieh NRK 3:em vuartasjidh. Saemiedigkie aaj mealta daenbiejjien faalaldhjem medijen surkesne ij leah buerie åarjel- jih julevsamenien. Tjelte lea jaepeste 2008 saemien gielen reeremedajvesne. Tjelte lea dan mieresne provs-

Noerhte-Salten avijse lea daenbiejjien avijsesæjtoeh julevsamenien. Den bealesne julevsamenien åålmege maahta saernieh jijtje gielesne lohkedh, aaj vikeles saemien gielen jih gååvnesimmie byjressie-bredahkesne vååjnesasse byjresavsisnie.

Råajvarimmie 61.

Saemien avijs - jienede åtnoem julevsamenien jih åarjelsaemien

Saemiengieleldh avijs vikeles gosse saemiej gielh gorredidh jih evtiedidh, j.g.learoevierhtine skulesne.

Pressedåarjoe saemien avijsidie, mij kap 335 påaste 75 vadtasåvva Kultuvre- jih gærhkoedepartementen budsjettisnie, edtja j.g. lissieåasam avijsepublisher-emasse saemien gielesne kompenseredh. Dåarjoe lissehte 5 mill kråvnah jaepien 2008 jih 3 mill. kråvnah jaepien 2009.

Njoelkedashh pressedåarjoe vadtasåvva saemien avijsidie lij jaepien 2008 jeatjahdahteme. Dah jeatjahdehtemh lin j.g. stuerebe biellem dåarjoste juaka goh n.j. "variabelen dåarjoe" mij saemiengieleldh avisjide. Vijrebe örrege dåarjoe produsjovnasse avisjesæjtoeh julevsamenien daaroengieleldh avijsinie vijrenamme juktie aaj åarjelsaemien gielen dæjpa.

Dan duekesne konsutasjovnh Saemiedigkine lea departemente aalkeme goerehimmie guktie dåarjoeörrege buerebe maahta skreejrehtidh åtnoem gaajhkh dah saemien tjaaleldhgjelh. Daen-nie tsiehkesne departemente aaj sæjhta daarpoem vierhiedidh örnegh dåarjodh tseegkemassee avijsefaalaldahke saemien giellesne.

*Diedtije: Kultuvre- jih gærhkoedepartemente
Tijjeperspektivje: 2009*

Råajvarimmie 62.

Avijse Snåsningen: Avijsesæjtoeh åarjelsaemiengielesne

Snåasen tjelte lea jaepeste 2008 saemien gielen reeremedajvesne. Tjelte lea dan mieresne provs-

jecktem "Gielem Nastedh" tseegkeme. Provsjekten åejvieulmie lea vååjnesasse jih skreejrie årjelsaemien giellem jih kultuvrem, jih guektiengielenvoete Snåasesne jih Noerhte-Trøndelagesne övtiedidh. Daan sisvege ulmiek iedtjeles jih væjranamme åtnoem årjelsaemiengielesne, jih årjelsaemien åtnoem byjjes tsiehkine jienede.

Voestes medija vihkeles bievnese Snåasen bijre goh guektiengieldh tjielte. Dååvrehts noerhtesaemien dajviste vuesiehtieh avijsh lea vihkeles gieleööhpehtimmien åvteste. Jienede vååjnesasse giellem jih kultuvrelahtesh byjjes tjehtjelisnie maahta jienedamme åtnoem årjelsaemiengielesne, jih barkoe åssjelh jih jijtjevuarkose saemien gielen jih kultuvren muhteste.

Avijse Snåsningen sæjhta giesegen 2009 aelkedh provsjektine avijsesæjtoejgujmie årjelsaemiengielesne jih jeenjh saernieh årjelsaemien tsiehkiej bijre. Daate vååromem biejedh juktie avijse dåarjoeh åådtje pressedåarjoen mietie saemien aviaside jaepeste 2010. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente provsjektem dåårje jaepien 2009.

*Diedtje: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektive: 2009*

Råajvarimmie 63. Åarjelsaemien medijejarnge

Saemiedigkie sæjhta aelkedh provsjektine kaarhtedidh mij nuepieh gååvnesieh medijefaalaldahkem årjelsaemien gielen gielesne evtiedidh.

*Diedtje: Saemiedigkie
Tijjeperspektive: 2009*

Kultuvre – filme, teatere, lidteraturvre, gærjagåetie

Filme

Dihle nöörjen filmepolitihke edtja övtiedidh saemien kultuvrem gorredidh jih åvtenidh. Staaten dåarjoe filmeprodusjovnese lea vihkeles vierhtie tjirkedh vuartasjæjjide åadtjodh hijven filmefaalaldahkem jijtje gieline, man våaroemisnie jijtje kultuvrisnie.

Daate seammalaakan saemien filme goh daaroen. Dan lissine evtiedimmien jih produksjovnen saemien filmide dåarjodh, lea dorjehtimmie saemien filmide jih maanajgumie jih noerigumie barkedh vihkeles suerkieh.

Soejkesjh gååvnesieh internasjonalen saemien filmearngem Guovdageaidnusne tseegkedh. Reerenasse positivs vuajna dagkere filmearngem tseegkedh, mij maahta dåarjodh stuerebe åvtémierie saemien filmese.

Juktie saemien åålmege jijtje edtja maehtedh kultuvrepolitihkem stuvredh saemien siebredahkesne lea reeremem dejtie örnegidie saemien teaterasse, lidteravride, bertemidie jih gærjagåetide Samiedigkien nuelesne.

Filmh goh Guovdageaidnustujmie jih Tsieggle (gåabpegh Nils Gaupe regissereme) dej tjirrh saemien histovrije jih aerpievukien saemien kultuvre vuartasji jih lea vihkeles samien giele vååjnesasse. Jeenjh leah dah filmh vuajneme dovne Nöörjesne jih ålkoerijhkine. Dah filmh aaj vitnigan jeenjh nöörjen jih ålkoerijhken prijsh.

Teatere

Beaivvasj Saemie Teatere lea nasjonalen institusjovne gamte teaterefaalaldahken tjirrh voesteges saemien vuartasjæjjide Nöörjesne vuesehte, mohte aaj saemiej dajvine kraanalaantine fealade. Teatere lea eejnegen profesjovnellen institusjovne Nöörjesne scenesne gusnie saemeste. Dihle reeremeldh diedte Beaivvasj Saemie Teatere lea Saemiedigkien diedte mireddåarjoe tjirrh reeredh Kultuvre- jih gærhkoede-partemeneste.

Dah tseegkemh saemiej teaterij leah vihkeles åtnoem gosse saemien giellem dæjpa. Teaterh leah

arenah gusnie åtnoe jih väâjnesasse saemien giem. Jeenjh klassijhken teatereboelhke – goh Hamlet – saemien gielose jarkoestamme jih jeenjh orre saemiengielesne tjaelieh. Amatörebarkarimmieh, joekoen maanide jih noeride jih maanine jih noerine, dâärje jeenjh arenah sjidtedh gusnie maanah jih noerh maehtieh saemiestidh.

Åarjelhsaemien Teatere lea vihkeles åarjelsaemien kultuvrem, giem, identitetem jih jijtjedomtesem tjirkedh. Teatere lea jaepeste 2006 åadtjeme stinkes giehtelimsdârjoem Saemiedigkien budsjetten tjirrh. Barkeminie teatere edtja vielie dârjoem tjirkeh dan barkose ektiedimmielatjkoen tjirrh fylhkentjeltide åarjelsaemien dajvesne.

Gærjagåetie

Dîhte lea ulmie, dovne nöörjen stâvrofaamojste jih Saemiedigkien bieleste hijen gærjagåetiefaalaldahkem nænnoestidh saemien åâlmegasse. Daenbiejjien lea Saemiedigkie giej lea bijjemes diedtem gærjagåetiefaalaldahkem tjirkedh jih evtiedidh saemien åâlmegasse, mearan nöörjen stâvrofaamoeh lea diedte mîrren sisnie ellies navsjonalen gærjagåetiepolitihke maam nænnoste buerie gærjagåetiefaalaldahkem gaajhkh tjertide. Kultuvre- jih gærhkoedepartemente edtja buektedh stoerredigkiebïevnesem gærjagåetiej bijre jaepien 2009. Departemente sâjhta, Saemiedigkien ektesne, saemien gærjagåetiegħyhtjellass vierhtiedidh gosse bïevnesinie barkedh.

Lidteratuve

Dâarjoe saemiengieledh lidteratuve Saemiedigkeste vadta. Dan lissine lâjhkomasse lidteratuvrese dâarjoeöörnemisnie evtiedæmman saemien lidteratuvide Saemiedigkie jijtje dâarjoeöörnegem berte midie mah gærjah saemiengielesne olkese vedtedh. Åejvieulmie öörneminie lea jienedamme produksjovnem nænnoestidh jih åtnoem saemien lidteratuveh jih saemien bertemebransjem tseegkedh.

Råajvarimmie 64.

Åesiesöörneme saemien lidteratuvidie

Åssjeldahke dejnie åesiesöörneminie saemien lidteratuvidie sâjhta årrohd skreejrehtidh saemien lidteratuve jaksoesâbpoe sjäpta, jih tjirkedh nuekie saemien gærjah olkese vadtasuvvieh buerie nuekie kvalitetine. Daahtojelatjcosne Saemiedigkie jih Saemien daajtojesiebre gaskem jaepien 2009 sî-medigan barkoedâehkiem golme lihtsegigujmie mij edtja öörnemem giehtjedidh mij tjirkedh saemien tjiehpieslidteratuverh jih musihke/joejke jaksoemieresne.

Barkoedâehkie biejesâvva göökte lihtsegh daajtojesiebrijstie jih akte Saemiedigkeste. Sae- miedigkie lea barkoem aalkeme goerehtidh åesiesöörnemem saemien tjiehpieslidteratuve jih musihke/joejke.

Diedtije: Saemiedigkie

Tijjeperspektive: Goerehimmie galka riejries jaepien 2009 mietie

SAEMIEN VÅHKOE TROMSØESNE

Gosse saemieåâlmege biejjen goevten 6.-n lij jaepien 2009 öörneme saemien våhkoe Tromsøesne. Provgramme rihesti seminarijem saemien gielen bijre, teknologije jih skreejrehtimmieh Tromsøen gærjagåetesne. Våhkosne lij aaj öörneme bielietejmoem drop-in-kuvsjh saemien gielesne gærjagåetesne. Våhkoen lij aaj g.j. bööreme saemien lidteraturem äehpie deheme, vuesiehtimmieh saemien daajtojste, saemien beapmoekuvsje, saemien teatere, saemien vaajeseboelhkejth maanide jih saemien-daroen gyrhkesjimmie.

Daarpoe dotkeme- jih maahtoe- evtiedimmie

Saemien gielh voesteges evtiedamme boelveste boelves juhtieminie jih destie evtidamme. Evtiedimmie dejtie saemien gielijste goh tjaaleldh gieline lea minngemes aejkien dorjeme. Juktie dah saemien gielh edtjeh maehtdh utnedh jeenjebe gieleodeninie dovne tjaaleldh jih gieleldh gieline lea daerpies terminologijem evtiedidh dovne noerhtesaemien, julevsaeien jih åarjelsaemien. Dotkeme dejtie gielide lea vihkeles våaromninie vijrebe gielen evtiedæmman.

Dah leah stoere joekehts dej ovmessie saemien byjressiebredahkj gaskem jih dah joekehts saemien dajvij gosse man jijnjh saemien lea aarkbeajjetjen ektiedimmie- jih gaskesadtemegiele. Vihkeles jeenjh daajroeh guktie faktovrh gos man stoerre bieliem saemien åalmegistie, bårros saemien orreme, byjres miele jih kultuvrellen jih gielen unnebelåhkoetsiehkie vadta ovmessie tsiehkieh dan saemien gieleldh evtiedimmien åvteste dejtie ovmessie saemien dajvine. Joeken lea vihkeles jeenjebe gellien-laaketjen guvviem åadtje dejtie saemien gielij tsiehkiej evtiedimmien åvteste mearoe- jih markasaemien dajvine jih julev- jih åarjelsaemien dajvine.

Jeenjh öörnegr jih råajvarimmie leah tseegkeme juktie dam saemiengieledh evtiedimmie tjirkedh. Juktie edtja årrohd mìrrestalleme aalkoetsiehkieh evtiedimmien muhteste dejtie saemien gielijstie lea daerpies vuejnedh man jeenjh dah leah maahteme evtiedidh tjirkedh dovne noerhtesaemien, julevsaeien jih åarjelsaemien gielide. Dihle daajroe lea vihkeles våarome dan båetije barkoen åvteste dej saemien gielijgumie.

Jeenjh dajvine gusnie saemien giele lea vaenidimie lea dihle kontinurligen gieleldh reproduksjovnem boelveste boelvese fassehte maanajgierterne jih ööhpehtimmesne saemien maadth- jih jáarhkeskuvlesne. Daate skaepedi jeatjahdaiteme ramnestillemh dan saemien giele-evtiedimmien åvteste, dovne almetjen åvteste, saemien byjreskesiebredahkj jih saemien ellies siebredahken åvteste. Daarpoe lea stuerebe systematijhken maahtoe dah gieleldh eevtiedimmieprossesij bijre juktie tsiehkode guarkedh eevtiedimmien åvteste dah saemien gielh båetiej biejjien.

Aaj daarpoe stuerebe maahtoe eevtiedimmiejåht- emh åtnosne saemien gieleste goh ektiedimmie- jih gaskesadtemegieline saemien fuelhkine, saemien maanaj- jih noerij, saemien eejhtegi jih jeatjah geerve saemiej aarkebiejjie dovne noerhtesaemien, julevsaeien jih åarjelsaemien dajvine.

Seamma aejkien goh eevtiedimmie saemien siebre- dahkesne jeenjebe aerpies baarkojste jijnje daaletji

barkose åtnoem gaarvani jih maahtoem jeenjh aerpievuetien baakoej jih jiehtegh maadthjielemj veadtaldihkie aaj gaarvani. Vihkeles dah dokumenteredh jih vaarjelidh goh vihkeles bieliem saemien kultuvreaerpeste jih goh våarome vijrebe evtiedimme saemien terminologijem.

Juktie gielemålsome saemien gieleste daaroen gielese jeenjh dajvine dan guhkie båateme lea aarkbiejjien åtnoe luvlesaemien jih pihtesaemien jih aaj ovmessie saemien smaarehtjierth gaarvanamme. Dah saemien gielh jih smaarehtjierth lea vihkels bieliem destie saemien gellielaaketjejih dan gaavhtan vihkeles maahtoem dej bijre gorredidh.

Saemiedigkie tjuevtjede ennje daarpoe siejhme åvtentimmie maadhdotkemasse saemien gielij bijre, dovne gosse gieledh tsiehkieh, lidteraturvrem jih jeajtah aamhtesh dæjpa - noerhtesaemien, julevsaeemien jih åarjelsaemien, mohte aaj gosse dah jeatjah gielh dijpieh. Evtiedimmie systematjen maahtoe dej saemien gielij bijre szejhta maehtedh giele-evtiedæmman buaremh gaajhkine dajvine. Virebe Saemiedigkie szejhta tjuara ulmide eevtjedh, skreejremem saemiengieleldh dotkijh jih saemien gielem daajroegieline tjirkedh jih aaj terminologijveevtiedimmie ovmessie faagesuerkine. Saemiedigkie uvtede jijtje dotkemeprovgrammem tseegkedh saemiengieleldh dotkemen åvteste.

Dotkemeraerien *provgramme saemien dotkeme I* lij boelkesne 2001 – 2005. Jaepeste 2007 lea orre dotkemeprovramme aalkeme – *Provgramme saemien dotkeme II*. Provgrammen jáhtemetijje lea boelkesne 2007-2017. Gosse saemien gielem dæjpa siewede provgrammesne j.g. vihkeles lea skreejredh saemien gielem utnedh dotkemisnie jih dah gaavhtan maahta meatan årodh saemiengieleldh daajroetradijsjovnem darjodh. Virebe vuesehte åarjelsaemien, julevsaeemien jih luvlesaemien lea smaave gielh jih aehtemes tsiehkinne. Sievede provgramme joekoen szejhta provsjektide eevtjedh mah maehtieh tjoekedh jih tjirkedh saemien unnebelåhkoegielij tsiehkiem.

Råajvarimmie 65.

Dotkememaahdoem bigkedh åarjelsaemien jih julevsaeemien gielesne

Daenbijjien gäävnese ohtje systematisereme dotkeme åarjoelsaemien jih julevsaeemien gielesne. Systematjen maahtoetseegkem jih dotkeme dejtie gielide szejhta årodh vihkeles våarome vijrebe barkoen åvteste tjirkedh jih eevtiedidh åarjelsaemien jih julevsaeemien gielide. Dihle lea dan dueksne daarpoe dotkememaahdoem tseegkedh åarjelsaemien jih julevsaeemien gieline. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente szejhta jaepien 2009 jienedidh dah ealemh Dotkemeraaran saemien dotkemen II åvteste mierhkeme dotkemebarkoem gielide åarjelsaemien jih julevsaeemien, dan nuesne stipendijestijjeh däakteregraadedaltesisnie.

Diedtije: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente

Tijjeperspektive: Aalka 2009

Råjvarimmie 66.

Dotkeme- jih faage/ vierhtiehjarnge

Saemien parlamentarijen raerie lea dorjeme uvte-lassem orre årganisereme saemien gielebarkojste saemidigkien diedtedajvesne sisnjelen. Aktem dejstie juvnehtimmistie lea ektine saemien dotkeme-faage- jih vierhtiehjarnge saemien gielide. Barkoe-laavenjassh dan åargane szejhta gaskem jeatjabem gielotkeme, gieleháksoe, giele-eevtiedimmie, terminologijebarkoem, normereme, nommedienesje, sijjenomme jih bievnesh saemien gielefaageldh gyhtjelassij bijre.

Saemiedigkien vuajnoen mietie lij bööremes saemien gielefaageldh barkoem tjåanghkenidh dotkeme- jih faage/viehtiehjargese. Mearan saemien giele-barkoem ovmessie laantine barka, szejhta aktine "elliessaemien" vierhtiehjarnge darjodh saemien gielefaagebarkoem faageldh tjerkebe sjædta. Aktine faageldh årganem jallh ektine faageinstitusjovnem tseegkedh, szejhta stuerebe nuepieh buerebe almetjii

jih ealamadtjjij vierhtieh nuhtjedh ulmine dej saemien
gjelh tjirkedh jih evtididh. Säevmien Saemiedig-
kie daelie Saemiedigkine Nöörjesne jih Sveerjesne
ektesne barka ohtsedimmiem åvteprovsjektese maam
dotkeme- jih faagevierhtiehjarnge dæjpa.

Diedtje: Saemiedigkie

Tijjeperspektive: 2009

Saemien statistikhke

Åålmehtahteme *Saemien statistikhke 2008* Statis-
tikhken jarngebyrå:este dan sisvege statistikhke
relevansinie saemien siebredahketsiehkjej åvteste
Nöörjesne. Statistikhken åevjjeaamhtesinie geografi-
jen lihkemem, deadta saemien årromesijjieg Salt-
vaerien noerhtelen. Dan lissine laantedijjpeme sae-
mien statistikhke. Åålmehtahteme joe tjöönghkeme
jih bæjjoehtamme statistikhkem dæjpa Statistikhken
jarngebyrå:esne vuj aamhtesh mah leah ovmessie
saemien institusjovnistie åådtjeme.

Åålmehtahtemen ulmie lea tjåanghkan jih orre
vuesiehtimmiem vuesehte saemien statistikhkest.
Dan gjelle lea daaroen jih noerhtesaemien. Orrestaht-
eme versjovne Saemien statistikhkest vadtasåvva
fiehten mubpien jaepien. Dan lissine sækjhta Statis-
tikhken jarngebyrå:e orre-eevtiedamme saemien
statistikhkem vuestehte www.ssb.no/samer.

Buakteme:
Barkoe- jih ektiedimmieddepartementeste

Byøgkeles institusjovnh maehtieh jienebh lâhkoeh
dongkedh daestie:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-påaste: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Fakse: 22 24 27 86

Tjaalegekode: A-0025 S
Haemie: Departementenes servicesenter
Guvvie: Leif Arne Holme
Trygke: Departementenes servicesenter 05/2009 – 300